T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN E. LEE KURAMI PERSPEKTİFİNDEN YORUMLANMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İbrahim Ethem AKYILDIZ

BURSA – 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN E. LEE KURAMI PERSPEKTİFİNDEN YORUMLANMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İbrahim Ethem AKYILDIZ

Danışman:

Prof. Dr. Emin ERTÜRK

BURSA – 2019

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı'nda 701711037 numaralı İbrahim Ethem AKYILDIZ'ın hazırladığı ''Göç Hareketliliğinin E. Lee Kuramı Perspektifinden Yorumlanması: Türkiye Örneği" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 17/06/2019 günü 09:00 – 10:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ..... (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna ..... (oybirliği/~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Emin ERTÜRK
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye (~~Tez Danışmanı ve~~ Sınav Komisyonu Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Filiz ERYILMAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Hilal YILDIRIR KESER
Bursa Teknik Üniversitesi

Üye

17/06/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 29/05/2019

Tez Başlığı / Konusu: GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN E. LEE KURAMI PERSPEKTİFİNDEN YORUMLANMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 150 sayfalık kısmına ilişkin, 28/05/2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
29.05.2019

Adı Soyadı: İBRAHİM ETHEM AKYILDIZ
Öğrenci No: 701711037
Anabilim Dalı: İKTİSAT
Programı: TEZLİ
Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)
Prof.Dr.Emin ERTÜRK

*** Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.**

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Göç Hareketliliğinin E. Lee Kuramı Perspektifinden Yorumlanması: Türkiye Örneği" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
17.06.2019

Adı Soyadı:	İbrahim Ethem AKYILDIZ
Öğrenci No:	701711037
Anabilim Dalı:	İktisat
Programı:	TEZLİ
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: İbrahim Ethem AKYILDIZ
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: İktisat
Bilim Dalı	: İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XII + 167
Mezuniyet Tarihi	: 17/06/2019
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Emin ERTÜRK

GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN E. LEE KURAMI PERSPEKTİFİNDEN YORUMLANMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Türkiye'deki iç göç hareketliliği 1950'li yıllara kadar nispeten durağan geçmiştir. 1950'lilerden sonra belli politik, sosyolojik bağlamda dönüşümlerden sonra Türkiye'nin yapısı değişmiştir. Bu değişimlerin en önemli unsurlarından biri köylerden kentlere yaşanan iç göçler olmuştur. İnsanlar köylerden kentlere göç ederken büyükşehirleri tercih etmişler ve Bursa her zaman en çok tercih edilen yerlerden biri olmuştur. Bu çalışma, Türkiye'de yaşanan iç göç hareketliliğinde en çok tercih edilen şehirlerinden biri olan Bursa üzerinde saha çalışmasına dayanmaktadır. Bursa'ya gerçekleşen göç hareketlilikleri Lee kuramı perspektifinden incelenmiştir. Veriler birebir görüşmelerle elde edilip anket yoluyla yapılmıştır. Bursa'ya en çok göç eden illerden Erzurum, Samsun ve Artvin illeri seçilmiştir. Çalışmanın sonucunda, seçilen tüm iller bazında Bursa'da göçe neden olan temel faktörün % 76,8 ile ekonomik olduğu tespit edilmiştir. Gelinen yerlerde göçe neden olan itici faktörün % 52,9 ile işsizlik olduğu ve varılan yere (Bursa'ya) göç etmedeki en etkili çekici faktörün ise % 47,4 ile daha iyi iş imkanları ve yüksek ücret olduğu bulunmuştur. Son olarak da göç edilen yerlerle göçe neden olan temel faktörler arasında, göç edilen yerlerle itici faktörler arasında ve varılan yerle ile çekici faktörler arasında istatistiksel olarak anlamlı birer ilişki bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler:

Göç	İç Göç	Göç Teorileri	Göç Hareketliliği
E. Lee Kuramı	Göç Analizi	Türkiye'de İç Göç	Bursa

ABSTRACT

Name and Surname	: İbrahim Ethem AKYILDIZ
University	: Bursa Uludağ University
Institution	: Social Science Institution
Field	: Economics
Branch	: Economic Development and International Economics
Degree Awarded	: Master
Page Number	: XII + 167
Degree Date	: 17/06/2019
Supervisor	: Prof. Dr. Emin ERTÜRK

INTERPRETATION OF MIGRATION MOVEMENT FROM PERSPECTIVE OF E. LEE'S THEORY: THE CASE IN TURKEY

Internal migration movement in Turkey was relatively stable times until the 1950s. After the 1950s, Turkey's structure changed after the transformation in the political and sociological context. One of the most important elements of these changes was the internal migration from villages to cities. While people migrated from villages to cities, they preferred metropolitan cities. Bursa has always been one of the most preferred places. This study has been based on fieldwork on Bursa which is one of the most preferred cities in internal migration mobility in Turkey. Migration movements to Bursa have been examined from the perspective of Lee theory. The data has been obtained by one-to-one interviews and conducted by means of survey. Erzurum, Samsun and Artvin cities that most migrated to Bursa has been selected. As a result of the study, it has been determined that the main factor causing migration in Bursa is economic factor with 76.8 % in terms of all selected provinces. It has been found that the push factor causing migration is unemployment with 52.9 %, and the most effective pull factor in migrating to the place (Bursa) is better job opportunities and higher wages with 47.4 %. Finally, it has been found that there are statistically significant relationships between migrated locations and push factors and between the destinations and pull factors. Also it has been found that there is statistically significant relationship between migrated locations and the basic factors causing migration.

Keywords:

Migration	Internal Migration	Migration Theories	Migration Movement
E. Lee's Theory	Migration Analysis	Internal Migration in Turkey	Bursa

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında birçok insanın desteğini gördüm. Hazırlamış olduğum çalışmada beni dinleyen, çalışmama yön veren değerli danışmanım Prof.Dr. Emin ERTÜRK hocama bana olan katkıları ve destekleri için teşekkür ederim. Beni gerek akademi içerisinde gerek akademi dışında her zaman destekleyen ve akademik hayatımda katkılarından dolayı değerli hocam Prof.Dr. İlter ÜNLÜKAPLAN'a teşekkür ederim ve ona çok şey borçluyum. Tez yazım sürecinde bana destek olan, fikirlerini paylaşan başta Dr.Öğr.Üyesi Derya YILMAZ hocam olmak üzere tüm bölüm hocalarıma ve tüm asistan arkadaşlarıma destekleri için teşekkür ederim. Ayrıca anket çalışmam konusunda bana yardımcı olan Arş.Gör.Dr.Mikail KAR hocama da teşekkür ederim. Tezimin analiz kısmında bana yardımcı olan ve yardım istediğimde zamanını ayıran değerli çalışma arkadaşım Arş.Gör.Neşe ARAL'a ayrıca teşekkür ederim. Tez çalışmam boyunca verilerin toplanmasında desteklerini gördüğüm sevgili öğrencilerim Sergen Yusuf ÖZER'e, İsmail DEMİRCAN'a ve değerli meslektaşım Nehrin TUNALI'ya ve anketime katılan sabırla sorularımı cevaplandırıp, dinleyen başta tüm Erzurumlular, Samsunlular ve Artvinliler olmak üzere hepsine çok teşekkür ederim. Saha çalışmam süreci içerisinde Samsun HAVZALILAR Derneği Başkanı ve Samsunlular Federasyonu Genel Sekreteri Emrullah KAYA'ya ve Artvin ARDANUÇLULAR Derneği Başkanı Cihat TİPİOĞLU'na yardımları ve anlayışları için çok teşekkür ederim.

Son teşekkürlerimi çalışmam boyunca bana her zaman destek olan başta ailem olmak üzere, değerli dostlarım İbrahim-Derya CANOĞLU'na, Mehmet Can GÜVENMEZ'e, Ali Samet KARATAŞ'a ve Çağrı EVYAPAN'a ve değerli dostum bilge insan Remzi TAMBAY'a çok teşekkür ederim.

Bursa, Haziran, 2019 İbrahim Ethem AKYILDIZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI i
YEMİN METNİ ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMA LİSTESİ viii
TABLO LİSTESİ ix
ŞEKİL LİSTESİ xii
GİRİŞ 1

1. BÖLÜM
GÖÇ KAVRAMLARI, GÖÇ TARİHİ VE GÖÇ TEORİLERİ

1.1. Göç Nedir 4
1.2. Göç Kavramları 6
1.3. Göç Türleri ve Nedenleri 9
1.4. Dünya Göç Tarihi 13
1.5. Göç Teorileri 24
1.5.1. Ravenstein'in Göç Teorisi 26
1.5.2. Stouffer'in Göç Teorisi 28
1.5.3. Lewis'in Göç Teorisi 29
1.5.4. Petersen'in Göç Teorisi 31
1.5.5. Sjaastad'ın Göç Teorisi 33
1.5.6. Wolpert'in Göç Teorisi 35
1.5.7. Lee'nin Göç Teorisi 36
1.5.8. Harris ve Todaro'nun Göç Teorisi 39
1.5.9. Maboungje'nin Göç Teorisi 42
1.5.10. Ağlar (Network) Göç Teorisi 44
1.5.11. Zelinsky'nin Göç Teorisi 45
1.5.12. Piore'nin Göç Teorisi 47
1.5.13. Wallerstein'nin Göç Teorisi 50
1.5.14. Stark ve Bloom'un Göç Teorisi 55

1.5.15. Guilomoto ve Sandron'un Göç Teorisi 56
1.6. Göç Teorilerinin Değerlendirilmesi ve E.Lee'nin Önemi 58

2. BÖLÜM
TÜRKİYE'NİN GÖÇ DENEYİMİ VE GÖÇÜN ETKİLERİ

2.1. Türkiye'nin Göç Tarihi 61
2.2. Osmanlı Dönemi Göç Hareketlilikleri 62
2.3. Türkiye Cumhuriyet Dönemi Göç Hareketlilikleri 67
2.3.1. Türkiye'nin Yaşadığı Kitlesel Göç Hareketleri 67
2.3.2. Türkiye'nin Kendi İçinde Yaşadığı Göç Dinamikleri 73
2.4. Göç Hareketliliğinin Etkileri 83
2.4.1. Göçün Ekonomik Etkisi 84
2.4.1.1. İşgücü Piyasası Üzerindeki Etkisi 85
2.4.1.2. Enflasyon Üzerindeki Etkisi 86
2.4.1.3. İşsizlik Üzerindeki Etkisi 86
2.4.1.4. Gelir Üzerindeki Etkisi (İşçi Döviz Gelirleri) 87
2.4.1.5. Kalkınma Üzerindeki Etkisi 90
2.4.2. Göçün Politik Etkisi 91
2.4.3. Göçün Sosyal Etkisi 94

3. BÖLÜM
TÜRKİYE'DEKİ İÇ GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN LEE KURAMI PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ: BURSA ÇALIŞMASI

3.1. Everett Lee Teorisi: Literatür Taraması 97
3.1.1. Türkiye'de Yapılmış Lee Analizinden İç Göç Çalışmaları 97
3.1.2. Dünya'da Yapılmış Lee Analizinden Göç Çalışmaları 108
3.2. Veri Seti ve Metodoloji 117
3.2.1. Veri Seti 120
3.2.2. Metodoloji 121
3.3. Analiz Sonuçları 121
3.3.1. Bulgular ve Verilerin Yorumu 122
3.3.2. Erzurum, Samsun ve Artvin İllerinin Mukayeseli Analizi ve Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sınanması 133
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 147
KAYNAKÇA 151

KISALTMA LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
GKY	Geçici Koruma Yönetmeliği
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
İB	İç İşleri Bakanlığı
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
KB	Kalkınma Bakanlığı
KBGSYH	Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
UN	United Nations
TDK	Türk Dil Kurumu
TNPA	Turkey National Procurement Agency
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
WEF	World Economic Forum
YUKK	Yabancı Ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1: Uzun Dönemi Kapsayan Başlıca Göç Akımları (1846-1940).....20
Tablo 1.2: Bölgelerine Göre Dünya Nüfus Artışları (1850-1950).....20
Tablo 1.3: Uluslararası Göçmen Sayısı (1970-2015).....22
Tablo 1.4: En Çok Göçmen Kabul Eden ve Gönderen Ülkeler (2017).....22
Tablo 1.5: Bölge ve Gelir Seviyesine Göre Göçmen Dağılımları, Sayısı ve Değişim Oranları (1990-2017).....23
Tablo 1.6: Petersen'in Göç Tipolojisi.....33
Tablo 1.7: Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Evreleri.....47
Tablo 2.1: Türkiye'nin Kitlesel Göç Akımları.....73
Tablo 2.2: Tarımda Üretim Payı ve İstihdam Oranı.....74
Tablo 2.3: Toplam Nüfus, Kır-Kent Nüfusu ve Oranları (1927-2017).....78
Tablo 2.4: Türkiye'deki İller Arası Göç.....80
Tablo 2.5: Almanya'ya Giden Türk Vatandaşları ve Diğer Uluslardaki Yabancılar.....82
Tablo 2.6: İşçi Dözvizleri, GSMH, İhracat ve Ticaret Açıkları (1975-2012).....88
Tablo 2.7: Avrupa'da Aşırı Sağ Partilerin Aldıkları Oy Oranları (2018).....93
Tablo 3.1: Bursa'nın Demografik Yapısı (2018).....118
Tablo 3.2: Bursa'ya En Çok Göç Eden 10 İl, Nüfus Sayısı Ve Oranı (2018).....120
Tablo 3.3: Anket Sorularının Seçilen İllere Göre Dağılımı.....121
Tablo 3.4: Cinsiyetiniz.....122
Tablo 3.5: Yaşınız.....122
Tablo 3.6: Medeni Durumunuz.....123
Tablo 3.7: Eğitim Durumunuz.....123
Tablo 3.8: Mesleğiniz.....123
Tablo 3.9: Aylık Geliriniz.....124
Tablo 3.10: Göç etmeden önce hangi işi yapmaktaydınız?.....124
Tablo 3.11: Ailedeki toplam fert sayısı (siz dahil).....125
Tablo 3.12: Bulunduğunuz yere kaç yıl önce göç ettiniz?.....125
Tablo 3.13: Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?.....126
Tablo 3.14: Göç ettiğiniz merkez, aşağıdakilerden hangisidir?.....126
Tablo 3.15: Göç ederken süreç nasıl gelişti?.....126
Tablo 3.16: Göç etme sebebiniz?.....127
Tablo 3.17: Göç etme kararınızda hangi itici faktör etkili oldu?.....127
Tablo 3.18: Göç etme kararını alırken hangi çekici faktör etkili oldu?.....128

Tablo 3.19: Göç kararını hemen gerçekleştirebildiniz mi?.....128
Tablo 3.20: Memleketinizde halen taşınmaz mallarınız var mıdır? 129
Tablo 3.21: Oturduğunuz konutun mülkiyeti size mi aittir? 129
Tablo 3.22: Ailede çalışan kişi sayısı?.....129
Tablo 3.23: Göç etmenizle birlikte ekonomik durumunuzda ortaya çıkan olumsuzlukları nasıl gidermeye çalıştınız? 130
Tablo 3.24: En Ailede sosyal güvenlik kapsamındaki fertler? 130
Tablo 3.25: Memleketteki ekonomik durumunuz bugünkü ile mukayese ettiğinizde hangisi daha iyi? 131
Tablo 3.26: Bugüne kadar yardım aldığınız kurumlar oldu mu? 131
Tablo 3.27: Göç ettikten sonra durumunuzda genel olarak iyileşme oldu mu? 131
Tablo 3.28: Sizce hayattaki en önemli değerler nelerdir? 132
Tablo 3.29: İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz? 132
Tablo 3.30: Memlekete dönmeniz için yapılması gerekenler nedir? 133
Tablo 3.31: Göç etme sebebi ile göç ettiğiniz yer ilişkisi.....134
Tablo 3.32: Göç etme sebebi ile göç ettiğiniz yer arasındaki χ^2 testi 135
Tablo 3.33: İtici faktörlerle göç ettiğiniz yer ilişkisi.....135
Tablo 3.34: İtici faktörlerle göç ettiğiniz yer arasındaki χ^2 testi 136
Tablo 3.35: Çekici faktörlerle göç ettiğiniz yer ilişkisi 137
Tablo 3.36: Çekici faktörlerle göç ettiğiniz yer arasındaki χ^2 testi 138
Tablo 3.37: Memlekete dönmek için yapılması gerekenler ile göç ettiğiniz yer ilişkisi 138
Tablo 3.38: Memlekete dönmek için yapılması gerekenler ile göç ettiğiniz yer arasındaki χ^2 testi 139
Tablo 3.39: Memlekete geri dönme düşüncesi ile aylık gelir ilişkisi.....140
Tablo 3.40: Memlekete geri dönme düşüncesi ile aylık gelir arasındaki χ^2 testi 141
Tablo 3.41: Memlekete geri dönme düşüncesi ile cinsiyet ilişkisi 142
Tablo 3.42: Memlekete geri dönme düşüncesi ile cinsiyet arasındaki χ^2 testi 142
Tablo 3.43: Memleketteki taşınmaz mallar ile memlekete geri dönme düşüncesi ilişkisi 143
Tablo 3.44: Memleketteki taşınmaz mallar ile memlekete geri dönme düşüncesi arasındaki χ^2 testi 144
Tablo 3.45: Ekonomik durum mukayesesi ile geri dönme düşüncesi ilişkisi 145

Tablo 3.46: Ekonomik durum mukayesesi ile geri dönme düşüncesi arasındaki χ^2 testi 146

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: İnsanoğlunun İlk Eski Göç Dünyası 15
Şekil 1.2: 1850 Sonrası Küresel Göç 19
Şekil 1.3: Göç içerisinde Bulunulan Yer İle Gidilecek Yerle İlgili Faktörler ve Araya Giren Engeller. 38

GİRİŞ

Göç insanlık tarihi boyunca sürekli gerçekleşmiş ve Dünya tarihini de etkilemiştir. İnsanlar bulundukları yerden bir başka yere geçici ya da daimi olarak hareket ettiklerinde hem varılan ülkeyi hem de geldikleri ülkeyi etkilerler. 21. yy'da en çok tartışılan konu başlıklarından biri göçler olmuştur. Günümüz tabiriyle *kürelleşen dünyada* göç olgusunun önemi artmaktadır. Son veriler 250 milyonu aşkın göçmen olduğunu göstermekte ve bu göçmenlerin yerlerinden ayrılan ya da ayrılmak zorunda kalan göçmenlerden oluşmaktadır. Bu kadar büyük bir hareketliliğin Dünyada yer değiştirmesi şüphesiz ülkelerin siyasetlerini, ekonomilerini, kültürlerini de etkilemesi kaçınılmazdır.

Türkiye bulunduğu kendine has konumu itibariyle göçlerle yaşayan bir ülkedir. Avrupa ve Doğu arasında, Asya ile Avrupa arasında adeta köprü görevi görmesi komşu ülkelerinde olası bir hareketinin Türkiye'yi etkilemesi demek olacaktır. Türkiye'nin Orta Doğu ile konumundan dolayı önemli bir ülke olması göç politikalarını ciddi ölçüde etkilemektedir. Türkiye Osmanlı Devletinden bu yana göçlerle şekillenmiş, büyümüş ve onun yerine gelen Türkiye Cumhuriyeti de göçlerle kurulmuş, şekillenmiştir. Karpat (2015), "*Türkiye, sözün kısacası göçler sayesinde kurulmuş, değişmiş ve bugün milli devlet haline gelmiştir" der.* Türkiye'nin komşu olduğu 8 ülke (Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Ermenistan, Azerbaycan, İran, Irak ve Suriye) ile komşuluk yapısı bu ülkelerdeki olası bir göç dalgasının Türkiye'yi doğrudan etklilemesi anlamına gelmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus mübadelesi ile başlayan göç akımları günümüz Türkiye'yi Balkanlar'dan gelen göçler, daha sonra Orta Doğu'dan, Doğu'dan gelen göçlerle kurulmuş, olgunlaşmıştır. Bugün birçok etnik yapıya sahip oluşu aslında hem bir arada yaşanabilirliğin olduğunun göstermesinden öte milyonlarca insanın göç ettiğinin göstergesidir. Bir bölge ya da yer nasıl deprem kuşağında yer alıyorsa ve bu bulunduğu konumda derpem riskinin oluşmasına bununla beraber etrafındaki kara parçalarını etkileyecek demek olacaktır. *Küreselleşen Dünyanın* göç kuşağında yer aldığını düşünürsek ve Türkiye de bu kuşağın içerisindedir. Bir nevi deprem metaforu üzerinden düşünülürse Türkiye'nin komşuları da bu göç hattı üzerindedir. Nasıl deprem

de sadece bulunduğu yeri değil etrafını da etkiliyorsa, göç hareketleri de bulunduğu yerle beraber etrafını da etkileyecektir.

Türkiye sadece dışardan aldığı göçlerle şekillenmemiş aynı zamanda kendi içinde yaşadığı göçlerle de şekillenen ülke olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan 20. yy'ın yarısına kadar iç göç açısından nispeten sakin, hareketsiz bir dönem geçirmiştir. 20. yy'nın ikinci yarısından sonra ülke kendi iç göç dinamikleriyle hızlı bir dönüşüme girmiş ve ülke nüfusu artarak, yer değiştirmiştir. 1950'li yıllarda ülke siyasetinin, iktisadının transformasyonu ülke içinde ciddi yansımaları olmuştur. Bu yansımaların başında köylerden kentlere gerçekleşen iç göçler gelir. Türkiye bu dönemlerde başlayan iç göç hareketleri ülke ekonomisini değiştirmiş ve sosyo-politik olarak da etkilemiştir. Türkiye'de yaşanan iç göç dönemlerinde insanlar köylerden şehirlere göç etmişler ve çoğunlukla da büyük şehirlere göç etmişlerdir. Büyükşehirler tercih edilirken şehirlerin ekonomik, sosyal yönden gelişmiş olmaları insanların göç yeri tercihlerinde önemli bir rol oynamıştır. Kadim Şehir olan Bursa da insanların her zaman en çok tercih ettiği şehirlerin biri olmuştur. Bu sadece Cumhuriyet dönemine has değil, Osmanlıdan beri göçler almış, göçler vermiş bir şehir konumunda olmuştur. Türkiye'de iç göç dönemlerinde (1950'li, 1960'lı ve 1980'li dönemler) Bursa sürekli iç göç almış ve almayada devam etmektedir. Bu çalışmada en çok tercih edilen Bursa üzerine inceleme yapılmış ve teorik altyapısı E. Lee'ye ait olan itici-çekici faktörler bağlamında iç göçün nedenleri araştırılmıştır. Analizler Lee perspektifine sadık kalınarak yorumlanacaktır.

Çalışmanın 1. Bölümünde göçün tanımı yapılarak göçle ilgili kavram ve kuramlara değinilecektir. Tanımlamalardan sonra göç türlerine, nedenlerine değinilecektir. Daha sonra göçlerin kısa bir dünya göç tarihi hülasa geçilecektir. Dünya'daki göç tarihinden sonra ilk bölümün de sonu olan kısımda *Göç Teorileri* açıklanacak ve incelenecektir. Çalışmanın 2. Bölümünde Türkiye'de yaşanan göçler incelenecektir. Osmanlı dönemine ait kısa bir göç tarihine değinildikten sonra Türkiye Cumhuriyet döneminde yaşanan göçler detaylı bir şekilde incelenecektir. Son olarak da göçlerin genel olarak etkilerinden bahsedilecektir. Çalışmanın 3. Bölümü olan son kısımda göç hareketliliğinin Türkiye üzerindeki uygulması Bursa çalışmasına

değinilecektir. Bu çalışma Everett Lee'nin Göç Kuramı perspektifinden incelenecektir ve Lee ile ilgili yapılmış iç göç çalışmalarına değinilecektir. Gerekli literatür taramasının ardından Bursa üzerindeki saha çalışması açıklanacak ve anket yoluyla elde edilen çalışmanın bulguları ve analizleri yorumlanacaktır.

1. BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMLARI VE TEORİLERİ

1.1. Göç Nedir?

Göç kelimesi gezinmek, yeniden yerleşmek anlamına gelen Latince *migrare*'den türemiştir ve bu oturulan yerin değişimi, geçici ya da daimi olarak kalmak anlamına gelir. Bu olgu bireylerin, tüm toplumun bulundukları daimi yerlerinden ayrılmalarına ve diğer bölgelere yerleşmek için hareketlerine bağlıdır (Kubiciel-Lodzinska ve Jędrzejowski, 2012: 9).

Eski Türkçe de "kȭç" taşınma, taşınan yük sözcüğünden evrilmiş ve "köç" kalkıp gitmek, taşınmak fiilerinden evrilmiştir. Bu zamanla ek alarak, göç etmek, göçebe, göç gibi kelimelere dönüşmüştür (Nişanyan, 2007). Buradan göçün kökenine baktığımızda taşınan eşyalar için, bir şeyi hareket ettirme, insanların bir yerden başka yere gitmesi olarak tanımlanabilir.

Türk Dil Kurumu'nda göç "*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak* " tanımlanmaktadır (TDK, 2019).

Uluslararası Göç Örgütüne göre göç bir insanın ya da bir grup insanların uluslararası sınır boyunca ya da bir devletin sınırları içerisinde hareket etmesidir. Mesafe uzunluğu, yapısı, nedeni ne olursa olsun insanların gerçekleştirdiği her türlü hareketi kapsayan bir nüfus hareketidir. Mültecilerin, zorla göçe itilmiş kişilerin, iktisadi amaçlı göç eyleminde bulunanlar gibi göçmenlerin hareketliliklerini içerir (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2011: 62-63).

Avrupa Birliği (AB) bağlamında göç ise AB üyesi devlet topraklarında bulunan ikametgahlarını daha önceden başka bir üye devlette veya üçüncü bir ülkede en az 12 ay ikamet etmesidir ya da etmesi beklenmektedir (European Commission, 2019). Birleşmiş Milletler bağlamında ise göç hareketliliğini kısa dönemli yapılan hareketlilikleri göç

olgusu içerisinde değerlendirilmez. Birleşmiş Milletler göçü birisinin kendi ülkesinin dışında bir yıl ya da daha uzun sürede yaşaması olarak tanımlar ve bunu birçok ülkelerde bu tanımı kabul etmiştir (UN, 2012). Küresel bağlamda göç, özgür iradeye bağlı ya da bağımsız hangi sebeple olursa olsun uluslararası bir hareketliliktir ve bu hareketlilik bir yıldan fazla bir süreyi kapsamaktadır.

Bailey (2008), bazı göçmenlerin eninde sonunda göç ettikleri ülkenin, bölgenin kalıcı sakinleri haline geldiğini vurgularken, göçün genellikle insanların sadece gitmek istedikleri yerde geçici olarak kalmayı planlayan hareket olarak tanımlar. Constant ve Zimmermann (2013), göçü bir faktör hareketliliği olarak tanımlar ve göç edenleri de (göçmenleri) üretim faktörü olarak görerek iktisatta çok büyük önem arz ettiklerini belirtir. Göçmenler bir toplumda ve o ülkede insani gelişmenin önemli bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Lee (1966), göçü bulunan yerden yarı kalıcı ya da kalıcı şekilde ikametgah değişikliği olarak tanımlar. Göç hareketliliğinin mesafesi, göç olayını gerçekleştiren kişi gönüllü mü ya da gönülsüz mü olduğu ile ilgili bir kısıtlama yapmaz hatta iç ve dış göç arasında bir ayrımın da söz konusu olmadığını belirtir. Kok (1999), göçün muhtemel en iyi tanımını bir ya da daha fazla kişinin mesken değişikliği ile ilgili mekansal bir sınır değişikliği olarak tanımlar. Mekansal sınır değişikliği ülke, il gibi yerleri ima ederken; mesken değişikliği ev değişikliğini ifade eder. Hagen-Zanker (2008), ise göçü daha iyi istihdam imkanlarından zulme kadar çeşitli nedenlerden dolayı insanların bir coğrafi yerden diğerine geçici ya da kalıcı hareketleri olarak yorumlar. Huzdik (2014), insanların daha iyi yaşam ya da çalışma amaçlı bir yerden bir başka yere hareketini göç olarak tanımlar. Birleşmiş Milletler genel sekreteri Ban Ki-Moon (2017), göçü daha iyi bir gelecek, güvenlik ve itibar için insan arzusunun bir ifadesi olarak tanımlar. Ballyn (2011), göçü iki şekilde açıklar. Birincisi, kişinin doğmadığı bir yerde kalıcı ya da geçici olarak yaşamasıdır. İkincisi de çalışan göçmen açısından değerlendirmiş bunu da uyruğu olmadığı yerde ücret karşılığı bir aktivitede yer almak olarak göçü tanımlamıştır.

Uluslararası göç, gittikçe birbirine bağlı hale gelen dünyada günlük hayatımızı etkileyen çok çeşitli güvenlik, sosyal ve ekonomik unsurlara vurgu yapan karmaşık bir olgudur. Göç kavramı yaşamın ve geçmişin her kesiminden insanları içeren çeşitli

hareketleri ve durumları kapsayan bir terimdir. Göç kültür alışverişleri, ticaret ve jeopolitik ile iç içedir. Aynı zamanda devletlere, firmalara ve toplumlara muazzam fayda sağlamak için fırsatlar sunmaktadır (McAuliffe ve Ruhsi, 2017: 1). Bu açıdan göç ile ilgili kesin bir tanım bulunmaması birden fazla alan içerisinde etkileşime girdiğinden dolayıdır.

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak göç ile ilgili tanım yapılacak olunulursa, bir kişinin bulunduğu yerden bir başka yere ekonomik, doğal ya da sosyo-politik nedenlerden dolayı hareketliliği göçü meydana getirmektedir. Buradaki hareketliliğin süresi önemli değildir çünkü kişi kısa süreli de olsa göç etmiştir. Bir insan bulunduğu yeri değiştiriyorsa önceki yerinden vazgeçmiş demektir. Kişi bir defa gitmek istediği yere karar verdikten sonra göç olgusu artık başlamış demektir.

1.2. Göç Kavramları

Göç ile ilgili kavramların önemi büyüktür çünkü göç disiplinler arası bir alan olduğundan kavramların doğru anlaşılması gerekmektedir. Bir gazetede göçmenlerle ilgili haber okunduğunda, program izlendiğinde ya da kısacası bir çalışma incelendiğinde kim göçmendir, mültecidir, sığınmacıdır doğru bilinmesi gerekmektedir. En çok karıştırılan kavramlar göçmenlerle ilgili tanımlamalardır.

Öncelikle göçmen, mülteci, sığınmacı (ilticacı) kimdir bunlar tanımlanacak daha sonra Türkiye'deki bazı değişen göçmenlerle ilgili kavramlara değinilecektir.

a) Göçmen: Evrensel olarak kesin bir tanımı olmayan bu göçmen kavramı, insanın daha iyi koşullarda yaşamak ve yaşatmak için göç etmesini ifade eder. Burada kişinin kendi hür iradesi ile hiçbir baskı olmadan maddi ve sosyal imkanlarını artırmak için bir yerden başka bir yere göç etmesidir. Birleşmiş Milletler için bir kişinin göçmen sayılması için herhangi bir nedenine bakılmaksızın bir yıldan fazla bir yerde kalınması o kişi için göçmeni ifade eder ancak seyahat amaçlı, iş amaçlı yapılan kısa süreli ülkeler arası hareketlilik göçmenliği ifade etmez (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2011: 61-62).

b) Mülteci: "*1951 Cenevre sözleşmesine göre Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi*

düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiye mülteci denir" (YUKK,Madde 61).

c) Sığınmacı (ilticacı): "İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişidir" (Çiçekli, 2009: 49).

d) Düzenli göçmen ve düzensiz göçmen: "*Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göçü, yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ifade eder*" (YUKK, Madde 3(I)). Yasal yollarla birinci kategoride yer alan göçmenler düzenli, ikincisinde yer alan kişilere de düzensiz göçmen denilmektedir.

Türkiye sığınmacı-mülteci konularında 1951 yılındaki Cenevre Sözleşmesi ve 1967 yılındaki Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin protokol çerçevesine göre hareket ettiği için herkese mülteci hakkı tanıyamamaktadır. Türkiye'nin yapmış olduğu sözleşme gereği sadece Avrupa'dan gelen göçmenler için bu hukuki haklar tanımakta iken, Avrupa dışından gelenlere böyle bir hak tanınmamaktadır (Erdoğan, 2014: 15). Burada çekince "coğrafi kısıtlama" ilkesidir. Coğrafi kısıtlama ise "Mülteci korumasının sadece Avrupa'da (Avrupa Konseyi üyesi olan ülkeler ile Bakanlar Kurulunca belirlenebilecek diğer ülkelerde) meydana gelen olaylar nedeniyle iltica talep eden kişiler açısından sağlanma yükümlülüğü altında olunmasına işaret eder. Ülkemizin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne uygulamakta olduğu coğrafi kısıtlama, söz konusu sözleşmenin 1(B) Maddesi uyarınca sözleşmeye taraf devletlere tanınmış bir haktır" (GİGM, 2014: 50). Kısacası Avrupa Birliği üyesi dışında devlet vatandaşlarına kapılar kapanmış iken Türkiye bu soruna bir çözüm aramış, aynı zamanda 2011 yılında Suriyelilerin de ülkemize kitlesel halde göç etmesi bu süreçleri hızlandırmıştır.

Öncelikle göç ile yapılan düzenleme 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 4 Nisanda kabul edilerek 11 Nisanda resmi gazetede yayımlanmıştır. Burada yapılan düzenlemede coğrafi kısıtlamaya takılan mülteciler için, şartlı mülteci, ikincil koruma gibi statülerle değişiklik yapılmıştır.

a) Şartlı mülteci:" *Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişilere* "denir. Statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir (YUKK, Madde 62).

b) İkincil koruma: "*Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;*

i) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

i) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

iii) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir" (YUKK, Madde 63).

c) Geçici koruma: "*Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanan korumadır* "(YUKK, Madde 91). Bu kanuna dayandırılarak oluşturulan, düzenlenen Geçici Koruma Yönetmeliğinde bazı düzenlemeler Türkiye'nin mevcut göçmen krizleri baz alınarak yapılmıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği 6883 sayılı kanunun 22 Ekim 2014'te resmi gazetede yayımlanmıştır. Özellikle Suriyelilerin durumuna kapsadığı bu geçici maddede

"*28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar*." (GKY,Geçici Madde 1).

1.3. Göç Türleri ve Nedenleri

Göç olgusunun birden fazla türü vardır çünkü göçmen bulunduğu yerden başka bir yere olan hareketliliğini farklı şekillerde gerçekleştirir. Bunlar; iç göç, dış göç, zorunlu göç, mevsimsel göç gibi türlerdir.

a) İç göç: Göçmen bir yerden başka bir yere göç eden kişidir. Göçmen bu hareketliliği bulunduğu ülke sınırları içerisinde gerçekleştiriyorsa buna iç göç denir. Göç eden kişi aynı zamanda göç etmeye meyillidir, yatkındır (Brown, 2008:14). Bir ülkenin bir bölgesinden bir diğer bölgesine yeni bir ev (mesken) kurmanın etkisi ile ya da amaç edinilerek gerçekleşen harekettir. Bu iç göç geçici olabilir aynı zamanda kalıcı da. Kısacası iç göç bir hareketliliktir ancak ülke sınırları içerisinde kalır (Perruchoud, 2004: 32). İç göç hareketine en güzel örnek Türkiye'deki 1950'lili yıllarda gerçekleşen köylerden kentlere gerçekleşen göç hareketidir.

b) Dış göç: Dış göç ise yukarıdaki tanımın aksine göç hareketliliğinin ülkeler arasında gerçekleşmesidir. Bir göçmenin ülkesi sınırları içerisinden başka ülkenin sınırları içerisine çalışma, yaşama ya da eğitim amaçlı gibi faaliyetlerden dolayı göç etmesidir. Yine Türkiye'den Almanya'ya giden insanlarımızı dış göçe, eğitim amaçlı yurt dışına giden insanlarımızı örnek verebiliriz.

c) Zorunlu göç: Göçmenlerin bulundukları yerlerden çatışma, zulüm, işkence gibi nedenlerden dolayı yerlerinden edilmesidir. Buna doğal afetler, kimyasal ya da nükleer felaketler, açlıktan dolayı, kalkınma projeleri gibi etkenler de eklenebilir (Jäger, 2010: 8). Zorunlu göçü iç karışıklıklar, insan haklarının ihlali, kötüye kullanımı ve insanların yaşadıkları toplumlarından çıkaran siyasi baskılar tetikler (Martin, 2001: 1).

2005 yılında Ağustosun sonlarında meydana gelen Katrina kasırgası yüzünden Missisppi sahilinde, New Orleans ve Louissiana'da binlerce insanı göçe zorlamıştır. Kentlerin tahrip olması birçok insanı diğer şehirlere göç etmek zorunda bırakmıştır. Diğer bir örnek ise, Ukrayna'da 1986 yılında meydana gelen Çernobil Nükleer Santralinde meydana gelen patlamadır. Bu patlamadan dolayı 300.000'den fazla insan göç etmek zorunda kalmıştır. İnsan yapımı felaket olan facia Ukrayna, Rusya gibi bölgeleri kirleten radyoaktif maddeler olmuştur (Bailey, 2008: 7) hatta bu faciadan Türkiye özellikle Karadeniz bölgesi olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Zorunlu göç insanların iradeleri dışında gerçekleşen göç hareketidir.

d) Mevsimsel göç: Bu göç hareketi mevsimsel koşullara bağlı olarak şekillenir ve yılın sadece belirli dönemlerinde gerçekleşir (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2011: 89). Buna örnek olarak ülkemizde pamuk, fındık gibi ürünleri toplamak için belirli sürelerle göç eden insanlar verilebilir.

e) Beyin göçü: Yüksek nitelikli/kalitedeki kişinin göç etmesi sonucu meydana gelen göç türüdür. Bu hareketin sonucunda göç eden kişinin ülkesinde uğrattığı bir kayıptır aynı zamanda (European Commission, 2014: 42). Beyin göçünü meydana getiren çekici ve itici faktörleri vardır. Çekici yanları her zaman gelişmiş ülkelerin saygınlığı ve insanları cezbeden yönü, yatırımları, daha iyi maaş şartları ve fırsatlar gibi etken olurken; itici faktörler ise terfi yönünden beklentilerin eksikliği, teşviklerin az ve maaş durumlarının kötü olması, çalışanlarla kötü ilişkiler itici yönleridir (Liu, 2018: 18-24). Beşeri sermayenin düşük, politik istikrarın olmadığı yerlerde beyin göçü eğilimi daha yüksektir (Gibson, 2011: 11). Tabi bunların dışında yüksek vasıflı insanın gereken saygınlığı görmemesi, hak ettiği değerden uzak kalması da etken olabilir.

Uluslararası göç 16.yüzyılda ortaya çıkmasından beri ulus-devletlerin temel özelliği olmuştur. 21.yüzyılda dünya çapında toplumların sosyal yaşamını, politik ve ekonomik yapısını şekillendirmeye devam etmesi beklenmektedir. Bir toplumda göçmenlere bakış olumlu ya da olumsuz, hükümetlerin kısıtlayıcı politikaları, bazı

ekonomik aktivitelerin döngüsü, katkısı ne olursa olsun göç olgusu devam edecektir (Samers, 2010:299).

İnsanların göç hareketini gerçekleştirirken nasıl toplumun sosyal, ekonomik, politik yönünü etkileyebiliyorsa aynı şekilde insanlarda bu faktörlerden etkilenip bundan dolayı göç ederler. Bir insan bulunduğu yerden ekonomik olarak tatmin olmayabilir, politik yönden baskı olabilir. Az gelişmiş bir yerdeki bir insanın gelişmiş bir yere göç etmek istemesinden daha doğal bir şey olamaz. İnsan özellikle iktisadi düşünen bir insan için çıkarına neresi uygunsa oraya göç etmek ister. İnsanlık tarihi boyunca bu böyle devam etmiştir ancak ekonominin dışında doğal nedenlerden dolayı göçe zorlanan insanlarda olmuştur. Deprem, heyelan, volkanik patlamalar gibi etkenlerden dolayı göç etmek zorunda kalan insanlar vardır. Politik düşünceleri yüzünden, sosyal etkilerden dolayı göçe maruz kalan göçmenler olmuştur. Aşağıda göçün nedenlerini ekonomik, coğrafi, politik ve sosyal açıdan incelenmiştir.

a) Ekonomik nedenle gerçekleşen göç: Ekonomik temelli göç hareketinin arkasında yatan temel sebep insanların daha iyi bir yaşam arayışıdır. Göçmenler göç ettikleri yerde daha iyi koşullarda yaşamayı umarlar. İnsanlar yoksulluktan kaçmak için göç ederler, ya işleri yoktur ya da mevcut olan işlerinin ücretleri düşük olduğu için göç etmektedirler. 21.yüzyılda bu temel sebep göçün ana temellerinden birini oluşturmaktadır. Göçmenlerin çoğu gelişmekte olan ülkelerden imkanların daha iyi olduğu gelişmiş ülkelere göç etmektedirler. Örneğin, Meksika'daki vasıfsız işçiler çiftlik ya da inşaat işlerinde çalışmak için Amerika Birleşik Devletlerine göç etmektedir çünkü Meksika'da bu işlere ödenen ücretler düşüktür ve Amerika'da daha iyi kazanma şansları vardır. Filipinler'den, Güney Afrika'dan ve Hindistan'dan gelen hemşire, doktor ve öğretmen gibi yüksek vasıflı göçmenler kendi ülkelerindeki elde edecekleri ücretlerden daha iyi ücret şartlarına sahip Amerika'ya göç ederler (Bailey, 2008: 14-15). Ekonomik temelli göç hareketi, bulunulan yerde düşük ücretli, kötü şartların olduğu yerden daha yüksek kazanımın ve iyi koşulların olduğu yerler oluşturmaktadır.

b) Doğal felaket nedeni ile gerçekleşen göç: Ekonomik temelli göç hareketi göçmenin kendi iradesi ile gerçekleşirken bu göç olgusunda doğanın insana karşı bir

baskısı vardır. Doğal felaketin uzun dönemli hasarından ve oluşacak tahribattan dolayı göçmen göç etmek zorunda kalmaktadır. Örnek olarak, Güneydoğu Asya'daki depremin Tsunamiyi tetiklemesi ve ABD'de 2005 yılındaki kasırgaların insanları göç etmek zorunda bırakmıştır (Bailey, 2008: 15).

c) Politik nedenden dolayı gerçekleşen göç: Politik göç hareketinin altında yatan temel sebep insan haklarının ihlalidir. Hükümet güçlerinin ya da isyancı güçler tarafından insanların politik, sivil haklarına tecavüz edilir. Bu politik nedenlerden dolayı göçmen kendini daha güvenli bir yere göç eder (Veney, 2007: 3-4). Politik nedenlere kötü, baskıcı yönetim, yolsuzluk, güvensizlik, yoksulluk, siyasi düşünce özgürlüğü engeli gibi etkenleri de etkileyebiliriz (Mansoor ve Quillin, 2008: 78). Liberya, Sierra Leone, Gambiya, Nijerya dahil Afrika'dan gelen insanlar yasa dışı şekilde İspanya Kanarya Adalarına göç etmişlerdir. İnsanların göç etme sebebi yoksulluktan kaçmak ve siyasi karmaşadan kaçmak oluşturmaktadır. İspanyol yetkililer 2006 yılında en az 31.000 Afrikalı göçmenlerin Kanarya'ya geldiğini tahmin etmişlerdir (Bailey, 2008: 15).

d) Sosyal nedenden dolayı gerçekleşen göç: Etnisiteye, cinsiyete, dine ya da benzeri ayrımcılığa maruz kalan göçmen grubudur. Bunlar aynı zamanda itici etkenlerdir. Aile birleşimleri, ayrımcılıktan özgürlük, etnik (diyaspora göçü) vatan sosyal nedenli göçün çekici yönlerini oluşturmaktadır (Mansoor ve Quillin, 2008: 78).

e) Demografik nedenli göç: Bir devletin farklı bölgelerindeki nüfus artış hızlarındaki farklılıklar iç göçün belirleyicisidir. Nüfusun artması özellikle şehirlere göre kırsal alanlarda daha yüksek olması göçü tetikleyen bir diğer faktördür. Diğer önemli demografik faktör ise evliliktir çünkü kadınlar göç etmiş erkeklerin peşinden giderler (Thet, 2014: 3-4). Doğum oranlarının yüksek olduğu yerden düşük olan yerlere gerçekleşen göçtür. Bunun yanında artan genç nüfusunun da göçe etken olduğu söylenebilir.

Göçün bu belirleyici etmenleri aynı zamanda iş, maaş bilgi akışı ağlarını bir network oluşturmaktadır. İnsanların göç neslini devam ettirmelerini sağlar. Aynı zamanda iletişim, ulaşım ağları oluşturmakta ve insanlar arasında yardımlaşma kurumlarını meydana getirmektedir. İnsanlar bu ağlarla birbirlerinin deneyimlerinden faydalanırlar (Martin vd, 2006: 7).

Belli nedenlerden dolayı göç eden insanlar özellikle geldikleri ülkeler açısından çeşitli faydalar sağlamaktadır. Özellikle ekonomik temelli göç, göçmenlerin geldikleri yerde işsizliği azaltmakta ve işgücü piyasasındaki dengesizliği gidermektedir. Göçmenlerin ülkelerine gönderdikleri paralar (göçmen havaleleri) hem ülkeye muazzam bir katkı olmakta hem de ailelerine katkısı olmaktadır. Aynı zamanda yurtdışına giden göçmen belli bilgi ve beceriler elde eder ülkesine geri döndüğünde katkısı olur. Son olarak göçmenlerin yurtdışında bulunması ikili işbirliği artırır, ticaret ve kalkınmaya faydası olur (Constant ve Zimmermann, 2013: 59).

1.4. Dünya Göç Tarihi

İnsan göçünün temel şekilleri yıllar geçtikçe değişmiştir ancak insanların göç etmesinin altında yatan temel mantık ciddi ölçüde tutarlı olmuştur. Göç eden insanların ortak bir yönleri vardır ve bu yönlerin hiç bilmedikleri bir yere gitme, farklı bir dili olan, kültürü olan yere gitmek için evlerinden, ülkelerinden ayrılmaları oluşturmaktadır. Göç eden insanlar ağırlıklı olarak genç yetişkin kadınlardan ve erkeklerden oluşmaktadır. Bazı göçmenler nüfusun seyrek olduğu yerlere doğru göç ederken, diğer göçmenler ise nüfusun merkezlerine doğru göç etmişlerdir. Göçler sadece insan kararlarına değil, tüm topluluğu harekete geçirecek doğal felaketlerle de başlayabilir. Göç kendisini tekrarlayan ancak dalgalı bir süreçtir. Örneğin; İnsanların göç hareketi esasen su yolları boyunca olmuşken, diğer zamanlarda arazi (toprak) yolları boyunca olmuştur (Manning, 2015: 278-279).

Bilim insanları bizim küresel hikayemizin, göç maceramızın Afrika'nın doğusunda başladığını ve tarihinin de yaklaşık 50.000 ya da 60.000 yıl öncesine dayandırırlar. Arkeolojik, genetik ve dilbilimsel kanıtlara dayanarak yola çıkılırsa *Homo Sapiens'*in ilk kıtalararası hareketinin bugünkü Orta Doğu dediğimiz yere, Arap

Yarımadası'na, Hindistan çevresine, Güney Asya'ya ve muhtemelen Avustralya'ya göç edildiğine inanılmaktadır. Daha sonra Kuzey ve Güney Avrupa'ya, Orta Asya'ya ve daha sonra da Bering Boğazı üzerinden Kuzey ve Güney Amerika'ya geçilmiştir (Brain, 2009: 21).

İlk *Homo habilis* olan "becerikli insan" manasına gelen bu türün Kenya'nın Turkana gölünde kalıntıları bulunmuştur. Yaklaşık olarak da 2,4 milyon yıl öncesine dayanmaktadır. Daha sonra *homo rudolfensis, gautengensis, ergaster'*den *sonra gelen Homo Erectus* gelir. Bu aşamada insani hareket ilk kez 2 milyon önce Afrika'da ortaya çıktığı düşünülmektedir. Homo Erectus ismini "dik yürüdüğü" için almıştır ve ilk kalıntısının 1891 yılında Endonezya'da keşfedilmiştir. İnsanın çeşitli türlerinin göç hareketi belli oluşumlarla tamamlarken *Homo erectus*'tan sonra *homo georgicus, antecessor, cepranensis, rhodesiensis, neodertalis, denisovan, floresiensis*'ten sonra gelen günümüz türünü oluşturan Homo Sapiens gelir. Latincede akıllı, bilge anlamına gelen "*sapiens"* türü insanın en eski kalıntılarına yaklaşık 250.000 yıl önce bulunmuştur (İslamoğlu, 2016: 165-168). Modern İnsan olarak adlandırılan bu türün oluşumu Afrika'da ortaya çıkmıştır ve Afrika'dan başlayan göç dalgası Dünya'ya yayılmıştır (De Kniff, 2010: 39).

İnsanın göç tarihine baktığımızda modern insan öncesi bizi milyonlar yıl öncesine götürmektedir. Doğu Afrika'dan eski dünyanın çeşitli yerlerine yayılmaya başlamış ve Afrika'da, Avrupa'da ve Asya'da yerine geçen türlerin oluşmasına yol açmıştır (Manning, 2015: 279).

İnsanların ilk göç ettiği mesken ile ilgili Afrika olduğu Arkeologlar tarafından da doğrulanmış olup, araştırmalar bulguları desteklemektedir ancak nasıl yayıldıkları ile ilgili kesin bir kanıt söylenememektedir. Özellikle ilk modern insanın Dünya'ya nasıl dağıldığını cevaplanmamış soruların başında gelmektedir. Modern ve genetik çalışmalardaki bulgular insan iskeletlerindeki kanıtların Afrika'dan büyük ihtimalle de Sahra altı Afrika'dan göç edip yayıldığını göstermektedir (Hiscock, 2013: 1).

Şekil 1.1: İnsanoğlunun İlk Eski Göç Dünyası

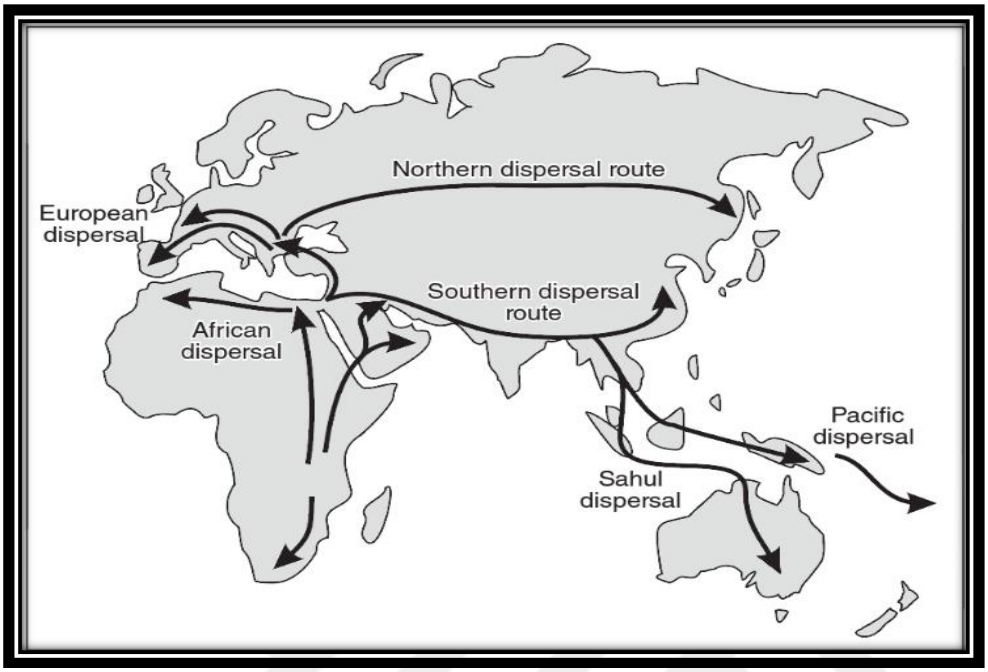

Kaynak: Hiscock, 2013: 2.

Şekil 1.1 bize ilk insanların göç haritasını gözler önüne sermektedir. Şekil 1.1'de (Modern) İnsanın kökeninin Doğu Afrika'dan aldığı ve daha sonra göç menzilinin çoğunlukla önce kuzeye, kuzeyden batıya ve Afrika'dan doğuya doğru genişlediğini göstermektedir. Daha sonraları ya Sina Kara Köprüsünden[1] (yarım adasından) Orta Doğu'ya geçtiğini ya da Kızıldeniz'in ağız tarafındaki dar Bab'ül Mendep Boğazından Arap yarımadasının güney kısmına geçtiği tahmin edilmektedir. İlk nesil diyebileceğimiz göç eden insanlarının Çanakkale Boğazından Avrupa'ya, ardından da Tuna veya Akdeniz ovalarına ilerledikleri ve oradan da Karadeniz'in kuzeyinden kuzey/kuzeydoğu Asya'ya göç ettikleri ve son olarak oradan da Hint Okyanusu'nu çevreleyen ovalardan Doğu/Güneydoğu Asya'ya göç ettikleri varsayılmaktadır. Modern insanın Güneydoğu Asya yarımadasından "Sahul rotası" üzerinden Yeni Gine'yi ve Avustralya'yı birleştiren buzul dönemi kıtası olan Sahul'a geçtiği yaygın şekilde ileri sürülmektedir. İnsanlar aynı zamanda Pasifik üzerinden Melanezya'nın[2] Solomon ve Bismark Adalarına geçmişlerdir. Şimdiki insanımızın bugünün dünyasına yayılışı

[1] Sina yarımadası, kuzeyde Akdeniz, batıda Süveyş Kanalı ve körfezi, doğuda İsrail-Mısır sınırı ve Akabe Körfezi ile çevrilidir. Sina yarımadası, Afrika kıtası ile Arap Yarımadası arasında bir platodur.

[2] Melanezya Ekvatorun güneyinde, Avustralya'nın da kuzeydoğusunda kalan güneybatı pasifik adalarıdır.

tartışılmaya hala açıktır ancak bu göç hareketi kuzeye doğru devam eden bir yayılım, Sibirya'dan bir göç hareketi olarak görülmektedir.

Tarih öncesine ve ilk kaydedilen zamana kadar, insanoğlunun göç hareketi hem gönüllü hem de kılıç zoruyla devam etmiştir. Yunanlıların seyahat etmeleri, Akdeniz çevresine evler ve şehirler inşa etmeleri bunun göstergesidir. Romalı askerlerin İngiltere'den Türkiye'ye kadar genişleyen bir imparatorluk yaratması, Moğolların Çin'i alması da eklenebilir. Avrupa 4. ve 7. Yüzyıllarda arasında "Kavimler Göçü" olarak bilinen dönemi yaşamıştır. Hunlar, Gotikler, Frankslar ve Angler gibi kavimlerin bugünkü Avrupa'nın ulus devletlerinin temellerini oluşturmuş, yeni vatanlarına doğru açılarak yürümüşlerdir (Brain, 2009: 21-22).

Avrupa yaklaşık 15.yy'da başlayan ve 300 yıldan fazla sürmüş önemli bir göç döneminin kalbi olmuştur. Avrupalı güçler, ticaretleri için geliştirmiş oldukları muazzam güzergahları aynı zamanda insani göç hareketleri için kanal olarak kullanmışlardı. Bu kanallardaki göç hareketi hem gönüllü hem de zorla gerçekleştirilmiştir. Afrika'daki milyonlarca köle Amerika'da ve Karayipler'de çalışmak ve ölmek üzere tehlikeli şartlarda gemiyle sevk edilerek gönderilmiştir. Zamanla kölelik Avrupa'da ve Amerika'da kaldırılınca, bu iki büyük kıta ülkeleri sözleşmeye dayalı işgücü ortaya atarak Avrupa'nın deniz aşırı sömürge yerlerine ve Amerika'daki yerlerde çalışmak için bir işçiler akımı oluşmasına neden olmuştur. Yapılan anlaşmalar göçmenlerin tekrar evlerine dönemleri karşılığında 5 ile 7 yıllık yapılmış olup, gönüllü ya da isteklerine karşı imzalanmıştır. Bu süreç onları birçok yere göç etmek zorunda bırakmıştır. Hindistanlıların Karayipler'de şeker kamışı ekmeleri, Çinlilerin hamal olarak kullanılıp Doğu Afrika'da demir yollarını inşa etmeleri bu göç olgularına örnek gösterilebilir. Belki de yaklaşık bir milyon Japon'un çalışmak için Birleşik Devletleri'ne, Hawai'ye, Peru'ya ve Brezilya'ya gitmiştir. Bu belirli sürelik anlaşmalar çerçevesinde ülkelerine geri dönen oldukları gibi, kalanlarda olmuştur (Cohen, 1995; Cohen, 1991: 9-10; Brain, 2009).

Avrupa güçlerinden Birleşik Krallık, Portekiz, İspanya ve Hollanda'nın diğerleri gibi insanlarını yurtdışına göndermiştir. Bir süre sonra bir milyondan fazla Avrupalının

Cezayir'de bir süreliğine de olsa evleri inşa edebilecekken, İspanyollar ve İtalyanlarda Amerika'daki yerleşim alanlarına doğru ilerlemişlerdir. Burada kendi çıkarlarına en uygun hareket eden İngiltere olmuştur. Özellikle deniz aşırı kolonyal gücü artırmak için "gönüllü ve zorla" olarak ağını genişletmiştir. 1606 yıllarında bir kraliyet danışmanının İngiltere Kralı I.James'e yurtdışına (deniz aşırı ülkelere) gönderilen insanların "buradaki insanlardan kurtulmak ve onları oralarda kullanmada, ikili bir meta" olarak hizmet edilebileceğini, kullanılabileceğini söylemiştir. Bu tavsiye yüzyıllar boyunca eyleme dönüşmüş olup, mahkumlar Avustralya'ya gönderilmiştir ve sorunlu ailelerin çocukları ile yetimleri Kuzey Amerika'ya ve Avustralya'ya gemi ile gönderilmiştir. Yeni bir başlangıç arayan Britanyalılarda bu kolonilerin kurulmasına yardım etmek için desteklenmiştir (Keeley, 2009: 23).

Yaklaşık olarak 300 yıl süren bu serüvenden sonra, 19.yy'nın ilk yıllarında diğer büyük bir göç dönemi başlamıştır. Avrupalının göç akışı olarak tanımlanan dönemde İtalyan, Rus, İrlandalı gibi ve diğer uluslardan denizaşırı yerlere yeni bir sayfa açmak için yola çıktıkları görülmüştür. 100 yıllık bir süre içerisinde yaklaşık 55 milyon Avrupalının 1820'lerden sonra o yılları takiben göç etmişlerdir ve özellikle Amerika'ya (çoğunun Kuzey Amerika'ya), Güney Afrika'ya ve Okyanusya'ya (Avustralya'ya) kalıcı olarak göç etmiştir (Martin ve Houstoun, 1982: 29).

Bu transatlantik göç hikayesinde oldukça geniş, farklı deneyim ve temalar oluşmuştur özellikle İskandinavlıların bu deneyimi yaşayan en büyük gruplarından biri olduğu söylenebilir. İskandinavya Avrupa'nın göç açısından merkezlerinden biriydi ve 19.yy'da kalan insanların ilk başta çoğu kırsal kesimden gelen insanlar oluşturmaktaydı. Bu yerlerde bazı gelişmelerin barışın, patates ve çiçek aşısı gibi etkenlerin nüfusun patlamasına yardımcı olmuştur. Bu nüfus çokluğu insanları yurt içi göçe ya da dış göç arasında seçim yapmak zorunda bırakmıştır. Bu insanlar ABD'nin orta bölgesine yöneltilmiş, insanlar "zincirleme göç dalgasının" oluşmasına neden olmuştur ayrıca göç eden insanlar birbirlerini akraba, arkadaş olarak da göçe teşvik etmiştir. 19.yy ve 20.yy'ın ilk başlarında transatlantik göçün ölçeği bu insanların hareket güdüsünü saklayabilmiş, muğlak hale getirmiştir. 1850'lilerde yaklaşık 50.000 kişi Avusturya'ya vardığında altın vaadiyle bu yöne çekilmiştir. Zamanla göçmenlerin yönü değişmiştir

örnek olarak Çinliler Asya-Pasifik'te başka yerlere de hareket etmiş olmalarını ve 1860 ile 1915 yılları arasında yaklaşık 3 milyon Çinli Hindistan, Filipinler, Singapur, bugünkü Malezya, Endonezya ve Tayland'ı kapsayan Güneydoğu Asya'da yeni yerler, evler yapmışlardır. Yine aynı yüzyıllar içerisinde Avrupa'da yoğun göç hareketi yaşanırken, İngiltere 1840'larda patates kıtlığından sonra İrlandalı göçmen akımına şahit olmuştur. Bu yüzyılın devamında Fransa da Polonya ve İtalyan göçmenlere şahit olmuştur çünkü Fransa'da genişleyen endüstrinin işçi ihtiyacının karşılanması gerekiyordu. Bu tutumun nedeni Fransa'daki doğum oranının düşük olması ve Fransız küçük işletmecilerin şehirlere taşınma noktasında gönülsüz olmaları büyük rol oynamıştır. 1881 yılında Fransa'da yaklaşık 1 milyon İtalyan göçmen varken, bu sayı 50 yıl sonra neredeyse 3 katına ulaşmış ve 20.yy'ın ikinci çeyreğinde 2,7 milyona ulaşmıştır (Brain, 2009: 22-25).

10 milyon kişinin Atlantik'i köle olarak geçtiği 1550'den 1850'ye kadar olan 300 yıllık zaman diliminde, neredeyse 50 milyon Avrupalı da 1840'dan 1940'a kadar Atlantik'i geçmiştir. Diğer bir hareketlilik ise 80 milyon göçmenin Hindistan'dan ve Çin'den hareket etmesidir. Nüfusu seyrek olan Kuzey Amerika ve Güneydoğu Asya bölgeleri ise 30 milyondan fazla göçmeni içine alarak, emmiştir. Buna ek olarak, büyük miktarda göçmen arazi üzerinden, kara üzerinden seyahat etmiştir. Kuzey ve Orta Asya ise Çin ve Rusya tarafından yönetilen bölgelerindeki 20 milyondan fazla göçmeni içine almıştır (Manning, 2015: 304).

Şekil 1.2: 1850 Sonrası Küresel Göç

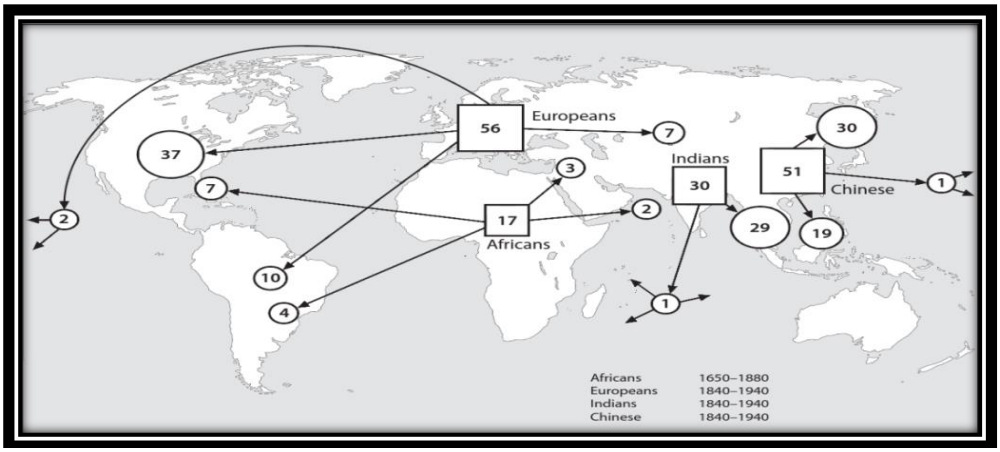

Kaynak: Manning,2015:305.

Üstteki şekilde 1850'lilerden sonraki küresel göçü göstermektedir. Kutu içerisinde yer alan rakamlar ne kadar insanın göç (dışarı) ettiğini belirmektedir. Yuvarlak içerisinde yer alan rakamlar ise gelen göçü ifade etmektedir.

Buraya kadar olan dünya göç hikayesini toparlayacak olursak, 1940'a kadar Avrupa'dan 55 ila 58 milyon göçmenin Kıta Amerika'sına göç ettiğini söyleyebiliriz. Bunlara ek olarak 2,5 milyon Çin'den, Hindistan'dan, Japonya'dan ve Afrika'dan gelen göçmenleri de Amerika'ya göç eden gruba ekleyebiliriz. Hindistan'dan ve Güney Çin'den gelen sayıları 48 ila 52 milyon göçmenlerin Güneydoğu Asya'ya, Hindistan Okyanusu'na ve Güney Pasifik'e göç ettikleri görülmüştür. Bunlara ek olarak Afrika'dan, Avrupa'dan ve Kuzeydoğudan 4 milyon kişileri de eklersek 55 milyona yaklaşan göçmen akımını oluşturmaktadır. Sayıları 46 ila 51 milyon arasında değişen Kuzeydoğu Asya'dan ve Rusya'dan gelen göçmen akımı ise Sibirya'ya, Orta Asya'ya, Japonya'ya ve Mançurya'ya (Çin'in kuzeydoğu bölgesi ile Rusya'nın bir bölümü kapsayan bölüm) göç etmiştir (McKeown, 2004: 156). Tablo 1.1 bize bu göç hikayesinin özeti olarak göç hareketliliklerini yansıtmaktadır.

Tablo 1.1: Uzun dönemi kapsayan başlıca göç akımları (1846-1940)

Gidilecek yer	**Köken**	**Sayı**	**Ek olarak (köken)**
Kıta Amerikası	Avrupa	55-58 milyon	2,5 milyon Hindistan, Çin, Japonya ve Afrika'dan
Güneydoğu Asya, Hindistan Okyanusu ve Güney Pasifik	Hindistan, Güney Çin	48-52 milyon	4 milyon Afrika, Avrupa ve Kuzeydoğu'dan
Mançurya, Sibirya, Orta Asya, Japonya	Kuzeydoğu Asya, Rusya	46-51 milyon	

Kaynak: McKeown, 2004: 156.

Bu göç olayları gerçekleşirken genellikle 1850 ile 1950 arası bir hareketlilik dönemini içermektedir. O dönemdeki gidilen yerler ile kaynak ülkelerin nüfuslarına baktığımızda ülke nüfuslarındaki artışı gözlemleyebiliriz.

Tablo 1.2: Bölgelerine göre Dünya nüfus artışları (1850-1950)

	1850'deki Nüfus (milyon)	**1950'deki Nüfus (milyon)**	**Ortalama yıllık büyüme (%)**
Kabul eden			
Kıta Amerikası	59	325	1.72
Kuzey Asya	22	104	1.57
Güneydoğu Asya	42	177	1.45
Gönderen			
Avrupa	265	515	0.67
Güney Asya	230	445	0.66
Çin	420	520	0.21
Afrika	81	205	0.93
Dünya Nüfusu	1200	2500	0.74

Kaynak: McKeown, 2004: 159.

Tablo 1.2'ye bakıldığında göç kabul eden ana ülkelerden Amerika'nın 1850'de 59 milyon nüfusu varken 1950'lilerde 325 milyon olduğu, Kuzey Asya'nın ise 22 milyondan 104 milyona ulaştığı görülmektedir. Güneydoğu Asya'nın ise 1850'de 42 milyondan 1950'de 177 milyona ulaşmıştır.

Göçmen gönderen ülkelere baktığımızda Avrupa'daki nüfusun 1850'de 265 milyon iken 1950'de 515 milyon olduğu, Güney Asya'nın ise 230 milyondan 445 milyona geldiği, Çin'in 420 milyondan 520 milyona ulaştığı ve Afrika'nın ise 1850'de 81 milyondan 1950'de 205 milyon olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak dünya nüfusu ise 1850'lili yıllarda 1 milyar 200 milyon iken 1950'de 2 milyar 500 milyon olduğu görülmektedir.

Diğer önemli bir göç hareketi ise İkinci Dünya Savaşından sonra başlamıştır. Doğu ve Batı Avrupa ülkelerinin göç politikaları savaş dönemlerinde ciddi derece değişiklik göstermiştir. Avrupa ve İskandinav ülkeleri 1950'lilerde işgücü politikalarına hız vermiş ve "misafir işçi" adı altında endüstriyel gelişimlerini tamamlamak için

politikalar üretmiştir. 1950 ve 1970 yılları arasında yaklaşık olarak 15 milyon göçmen işgücü açığını karşılamak için bu ülkelere gelmiştir. Bu işçiler Akdeniz Avrupa'sından, Arap ülkelerinden ve özellikle de Türkiye'den gelmişlerdir. Arap ülkelerini başlıca Cezayir, Fas, Libya, Tunus gibi ülkeler oluşturmaktadır. Savaştan sonra İsveç, Norveç, Danimarka gibi ülkeler ile Avrupa'dan Almanya, Fransa, Belçika gibi ülkeler ikili anlaşmalarla bu sorunu gidermeye çalışmıştır (Hammar, 1985: 18, Glorius, 2018: 4).

Buraya kadar anlatılan göç hikayesinde insanların göç hareketi devam etmiştir ve halen de devam etmektedir. İlk göç olgusundan günümüze kadar geçen süreçte insanların temel nedeni daha iyi bir yaşam arzusu olmuştur. Bunların yanında doğanın baskısı, siyasi zorlamalar, savaşlar da etkili olmuştur. Önce insanların yer değişimi su ve besin odaklı olurken zamanla ülkelerin oluşumu takip etmekte, bunun yanında siyasal güçlerin etkisi insanları harekete geçirmiş ve işgücü ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu güdüler zamanla kolonyal etkilerle olurken belli zaman sonralarında ise siyasi-politik antlaşmalarla olmuştur.

Tablo 1.3: Uluslararası Göçmen Sayısı (1970-2015)

Yıl	Göçmen Sayısı	Göçmenlerin Dünya Nüfusuna Oranı
1970	84,460,125	2.3%
1975	90,368,010	2.2%
1980	101,983,149	2.3%
1985	113,206,691	2.3%
1990	152,563,212	2.9%
1995	160,801,752	2.8%
2000	172,703,309	2.8%
2005	191,269,100	2.9%
2010	221,714,243	3.2%
2015	243,700,236	3.3%

Kaynak: World Migration Report, 2018.

1970'lerden sonra uluslararası göçmen sayısı sürekli artmaya devam etmiştir ve dünya nüfusuna oranı ise nispeten sabit kalmıştır diyebiliriz. 1970'te göçmen sayısı yaklaşık olarak 85 milyon iken 2015 yılında yaklaşık 244 milyona ulaşmıştır.

2017 yılındaki Uluslararası Göçmen Raporuna göre, Dünya'da 258 milyon göçmene ulaştığını ve bunun son yıllarda hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Göçmenlerin dünya nüfusunun yaklaşık 7.5 milyar olduğu gerçeğinde dünya nüfusuna oranı yaklaşık % 3,4'e tekabül etmektedir.

Tablo 1.4: En Çok Göçmen Kabul Eden ve Gönderen Ülkeler (2017)

Kabul eden	**Sayısı (milyon)**	**Gönderen**	**Sayısı (milyon)**
ABD	49.9	Hindistan	16.6
Suudi Arabistan	12.2	Meksika	13.0
Almanya	12.2	Rusya	10.6
Rusya	11.7	Çin	10.0
Birleşik Krallık	8.8	Bangladeş	7.5
BAE	8.3	Suriye	6.9
Fransa	7.9	Pakistan	6.0
Kanada	7.9	Ukrayna	5.9
Avustralya	7.0	Filipinler	5.7
İspanya	5.9	Birleşik Krallık	4.9
İtalya	5.9	Afganistan	4.8
Hindistan	5.2	Polonya	4.7
Ukrayna	5.0	Endonezya	4.2
Türkiye	4.9	Almanya	4.2
Güney Afrika	4.0	Kazakistan	4.1
Kazakistan	3.6	Filistin	3.8
Tayland	3.6	Romanya	3.6
Pakistan	3.4	Türkiye	3.4
Ürdün	3.2	Mısır	3.4
Kuveyt	3.1	İtalya	3.0

Kaynak: International Migration Report, 2017.

Göç hareketi dünya boyunca devam ederken en çok kabul eden ülkelerin başında yaklaşık 50 milyon göçmen ile Amerika Birleşik Devletleri gelmektedir. Onun ardından 12 milyonu aşkın göçmen barındıran Suudi Arabistan ve Almanya, 12 milyona yakın göçmen barındıran Rusya gelmektedir. 5.sırada ise yaklaşık olarak 9 milyona yakın göçmen ile de İngiltere vardır. Göçmen nüfusu içerisinde en çok gönderen (menşei) ülkeler ise 16 milyondan fazla insanını gönderen Hindistan gelmektedir, onun ardından

13 milyon ile Meksika, 10 milyondan fazla Rusya, 10 milyon ile Çin ve 7,5 milyon göçmen gönderen Bangladeş en çok göçmen gönderen ülkelerdir. Özellikle 2011 yılında siyasi patlak veren Suriye'nin ise 7 milyona yakın göçmeni ile 6.sırada yer almaktadır.

Tablo 1.5: Bölge ve Gelir Seviyesine Göre Göçmen Dağılımları, Sayısı ve Değişim Oranları (1990-2017)

	Uluslararası Göçmen Dağılımı (milyon)				**Yıllık Ortalama Değişim (göçmen stokunda)**			
	1990	**2000**	**2010**	**2017**	**1990-2000**	**2000-2010**	**2010-2017**	**2000-2017**
Dünya	152.5	172.6	220.0	257.7	1.2	2.4	2.3	2.4
Gelişmiş Bölgeler	82.4	103.4	130.7	146.0	2.3	2.3	1.6	2.0
Gelişmekte Olan Bölgeler	70.2	69.2	89.3	111.7	-0.1	2.6	3.2	2.8
Yüksek Gelirli Ülkeler	75.2	100.4	141.8	164.8	2.9	3.5	2.2	2.9
Orta Gelirli Ülkeler	68.5	64.0	70.2	81.4	-0.7	0.9	2.1	1.4
Düşük Gelirli Ülkeler	8.5	7.7	7.5	10.9	-1.0	-0.2	5.3	2.0
Afrika	15.7	14.8	17.0	24.7	-0.6	1.4	5.3	3.0
Asya	48.1	49.2	65.9	79.6	0.2	2.9	2.7	2.8
Avrupa	49.2	56.3	70.7	77.9	1.3	2.3	1.4	1.9
Latin Amerika Ve Karayipler	7.2	6.6	8.2	9.5	-0.9	2.3	2.0	2.2
Kuzey Amerika	27.6	40.4	51.0	57.7	3.8	2.3	1.8	2.1
Okyanusya	4.7	5.4	7.1	8.4	1.2	2.8	2.4	2.7

Kaynak: International Migration Report, 2017.

Toplam göçmenlerin dağılımlarına baktığımızda Asya ve Avrupa en çok göçmen barındıran bölge konumundalar. Kuzey Amerika ise onları takip etmektedir. Asya yaklaşık 80 milyon göçmen bulundururken, Avrupa ise yaklaşık 78 milyon göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Amerika 3.sırada yaklaşık 58 milyon göçmen yaşarken, Afrika'da 25 milyona yakın göçmen vardır. Gelişmişlik bölge açısından bakarsak göçmenlerin çoğu yaklaşık 146 milyonu gelişmiş bölgelerde yaşarken, 111 milyonu gelişmekte olan bölgelerde yaşamaktadırlar. Gelir grubu açısından baktığımızda 164 milyondan fazla göçmen yüksek gelirli gruplarda, 81 milyondan fazla göçmen orta gelirli ülkelerde hayatlarını devam ettirmektedirler. Bunlar içerisinde sadece 11 milyona yakın göçmenler düşük gelirli ülkelerde yaşadıkları görülmektedir. Bunların sonucundan kendi refahını düşünen göçmen için yüksek gelirli, gelişmiş yerlere doğru göç eğilimlerinin yüksek olduğunu söylenebilir.

1.5. Göç Teorileri

Göç teorilerini incelerken birçok farklı kategoriler içerisinde yer aldığı görülmektedir. Mikro-makro düzeyde, sosyal-ekonomik temelli gibi çeşitli sınıflandırmalar içerisinde yer almaktadır çünkü göç olgusu disiplinler arası bir alan olduğu için belirli bir tipolojik ayrım güç olmaktadır.

Hagen-Zanker (2008) göç teorilerini mikro düzeyde, makro ve orta düzeyde inceleyip sınıflandırmıştır. De Haas (2008) ve De Haas (2010) ise genel göç teorileri, göç ve kalkınma açısından iyimser ve kötümser yaklaşım olarak, göç ve kalkınma etkileşimi üzerindeki çoğulcu görüşler olarak ayırmış ve aşağıda bahsedeceğimiz bu teorileri bu bölümler içerisinde anlatılmıştır. Massey vd. (1993) uluslararası göçün başlaması ve uluslararası göçün devamı adı altında iki kategoriye ayırarak göç teorilerini açıklamıştır. Cohen (1996) göç teorilerini genel perspektif açısından ve disipliner perspektif açısından inceleyip derlemiştir. Kumpikaite ve Zickute (2012) göç teorilerini Neo-klasik göç teorileri, yeni göç teorileri, uluslararası hareket teorileri ve mekan-zamansal geçiş teorilerini anlatmış ve tüm bunları itici-çekici faktörler içerisinde özetlemiştir. Skeldon (2014) göç teorilerini küresel bir bakış perspektif ile incelemiş, açıklamıştır. Meyers (2000) göç teorilerini 6 yaklaşım içerisinde incelemiş ve bunları

Marksist, Realist, Liberalist, Ulusal yaklaşım, Domestik (iç) politika yaklaşımı ve Kurumsallık adı altında incelemiştir.

Gezgin (1991) dengeli büyüme teorisi, merkez-çevre teorisi ve sosyal sistemler olarak incelerken, Çam (2014) göç hakkında paradigmaları realist görüş, globalist görüş, liberalist ve eleştirel görüşler içerisinde göç olgusunu işlemiştir. Özcan (2017) ise göç teorilerini erken dönem göç teorileri ve çağdaş göç teorileri olarak ikiye ayırarak açıklamıştır. Adıgüzel (2018) de temel göç kuramları, ekonomik temelli göç kuramları ve sosyo-kültürel göç kuramları olarak 3 bölüme ayırarak açıklamıştır.

Molho (1986), Stahl (1995), Çağlayan (2011), Güllüpınar (2012), Aktaş (2015), Wickramasinghe ve Wimalaratana (2016), Abadan-Unat(2017) ise göç teorilerini belirli bir ayrım yapmadan, sınıflandırma içerisinde bulunmadan analiz etmişlerdir.

Bu kısımdaki göç teorileri ne belirli ayrımlara ne de belirli bir tipolojik çerçeve içerisinde anlatılacaktır. Burada, oluşan göç teorilerini kronolojik sıralama açısından incelenerek, açıklanacaktır.

Başlıca göç teorileri ise şunlardır;

1.5.1. Ravenstein'in Göç Teorisi

1.5.2. Stouffer'ın Göç Teorisi

1.5.3. Lewis'in Göç Teorisi

1.5.4. Petersen'in Göç Teorisi

1.5.5. Sjaastad'ın Göç Teorisi

1.5.6. Wolpert'in Göç Teorisi

1.5.7. Lee'in Göç Teorisi

1.5.8. Harris ve Todaro'un Göç Teorisi

1.5.9. Maboungje'nin Göç Teorisi

1.5.10. Ağlar (network) Göç Teorisi

1.5.11. Zelinsky'in Göç Teorisi

1.5.12. Piore'nin Göç Teorisi

1.5.13. Wallerstein'in Göç Teorisi

1.5.14. Stark ve Bloom'un Göç Teorisi

1.5.15. Guilomoto ve Sandron'un Göç Teorisi

1.5.1. Ravenstein'in Göç Teorisi

İlk göç teorisi coğrafyacı olan Ravenstein ile yapılmış ve 1885'de ortaya attığı 7 maddelik " Göç Kanunları (*The Laws of Migration)*" adlı makalesiyle göç ile ilgili tespitlerde bulunmuştur.

William Farr'ın göç ile ilgili düşüncesinin göç konusunda çalışmasında etkili olduğunu belirtmiş ve özellikle Farr'ın herhangi bir kanuna dayanmadan göç olgusunun gerçekleştiğini söylemesi, Ravenstein'ın bu konuda çalışmasında direkt olarak etken olmuştur. Ravenstein 1885 yılında ortaya attığı bu makalede, 1871 ve 1881 yıllarındaki nüfus verilerinden yararlanmıştır. Kendisi bu çalışmayı yaptığında göç hareketliliğini sadece Birleşik Krallık içerisinde gerçekleşen göç olaylarını kapsadığını belirtmiştir (Ravenstein, 1885: 167). Birleşik Krallıktan kastı o zaman İngiltere, İskoçya ve İrlanda'yı dahil ederek nüfus incelemelerinde bulunmuştur.

1871 yılında Birleşik Krallık nüfus sayımı nüfus raporuna göre insanların neden göç etmek istediklerini haklı bir şekilde ortaya koyan rapor çıkarılmıştır ve raporda "gelişmiş yolların, tren yollarındaki imkanların, ticari gelişmişliğin mükemmel olduğu yerlerin, seyahat etme alışkanlığının, işçilerin artan bilgilerinin hepsinin insanların işçi güçlerine talepleri olduğu halde çalışmak istemedikleri yerlerden başka yerlere göçmen akışını kolaylaştırma eğilimine sebep olduğu" tespit edilmiştir (Ravenstein, 1885: 167-168). Yani insanların mevcut bulundukları yerlerde iş gücüne talebin olduğu ama insanlar daha iyi imkanlardan yararlanmak için göç hareketlerini gerçekleştirdikleri ortaya çıkmaktadır.

Ravenstein insanların göç eylemlerini gerçekleştirirken kısa mesafenin etkili olduğu ve genellikle daha büyük ticaret merkezlerinin, endüstri merkezlerinin, daha

büyük kaynakların ve imkanların bol oldukları yerlere göç eğilimlerinin gerçekleştiğini vurgular (Ravenstein, 1885: 171-198).

Ravenstein, insanların yer değişimlerini 7 maddeden oluşan kanunlara dayandırarak şu şekilde sıralamıştır;

1) İnsanlar göç hareketlerini, kısa mesafe içerisinde gerçekleştirirler ve göç hareketleri göçmenleri emen büyük ticaret ve sanayi merkezlerinin doğrultusunda "göç akımları" üreten nüfusun yer değiştirmesi sonucunda gerçekleşir.

2) Ülkenin sakinleri hızla büyüyen şehirlere doğru akın ederler, kırsal nüfusun içinde kalan boşluklar hızla büyüyen şehirlerin çekici etkisini ülkenin en uzak köşesine adım adım hissettirene kadar daha uzak mesafedeki göçmenler tarafından doldurulur.

3) Yayılma süreci emme sürecinin tersidir ve benzer özellikler sergilerler.

4) Her bir ana göç akımı dengeleyici bir ters akım üretir.

5) Uzun mesafeyi kat eden göçmenler genellikle büyük ticaret ya da sanayi merkezlerinden birine olan tercihi ile yola çıkarlar.

6) Kasabanın sakinleri, ülkenin kırsal kesimlerine göre daha az göçebedir.

7) Kadınlar erkeklerden daha fazla göçebedir (Ravestein, 1885: 198-199).

Ravenstein 1889 yılında yine aynı isimle " The Law of Migration" adlı ikinci makalesini yayınlamıştır. Bu makalesinde daha geniş çaplı incelemeler yapmış, ülke örneklerini çoğaltmış, bazı eklemelerde bulunmuştur. Ravenstein 1889 yılında ikinci makalesinde, göç kanunlarının fizik kanunları gibi katılığı olmadığını ve insan davranışlarından dolayı değiştiğini, müdahale edildiğini vurgular (Ravenstein, 1889: 241).

Ravenstein 1889 yılındaki ikinci makalesinde eklemeler yaptığı diğer alanda göçün nedenleri ile ilgilidir. Bu eklemelerde göçe neden olan diğer faktörlere kötü, baskıcı yasalar, ağır vergilendirme, itici iklimler, uyuşmayan sosyal çevre ve hatta zorlama ile yapılan köle ticareti ve ulaşım gibi tüm etkenlerin göç ürettiklerini değinmiştir. Ravenstein dahası bunların göç akımını üretmeye devam edeceğini belirtmiştir ancak bu sebeplerin hiçbiri insanın doğasında var olan "maddi açıdan"

kendilerini daha iyi hissetmeleri arzusu ile kıyaslanamayacağını belirtmiştir. Nedeni ne olursa olsun ekonomik temelli amaç ilk etkendir (Ravenstein, 1889: 286).

Ravenstein ikinci makalesinde yaptığı eklemelerden diğeri de kadınların kısa mesafede daha fazla göç eğiliminde olduğunu, uzun mesafede ise erkeklerin kadınlara göre daha fazla göç etme eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Göç olgusunun devam edeceğini, bunun sebebinin de üretim ve ticari gelişimin göçmenlerin artışına neden olacağını vurgulamıştır (Ravenstein,1889: 288).

1.5.2. Stouffer'in Göç Teorisi

Samuel Stouffer 1940 yılında ortaya attığı " Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafe ile İlişkili Kuram *(Interverning Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance)*" adlı makalesinde, göç ile mesafe ilişkisini incelemiş ve göçü kesişen fırsatlar açısından ele almıştır.

Ravenstein'ın 50 yıl önceki klasik çalışmasından beri, çeşitli çalışmalarda mesafe ile hareketlilik arasında yakın bir ilişki olduğu ispatlanmıştır. Birçok insanların kısa mesafeye göç ettikleri bazıların ise uzak mesafe içerisinde göç eylemini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Mesafenin öneminin çok önemli bir faktör olduğunu vurgulayan Stouffer, neden insanların iş sahibi olmak için belirli yerlere gittiklerini, neden insanların belirli yerlere ticaret için gittiklerini, neden insanların belirli yerlere suç işlemek için gittiklerini ya da neden insanların seçtikleri belirli eşlerle evlendiklerinin açıklamasının olup olmadığının hepsinin cevabını aramıştır. Mekansal mesafe faktörünün belirgin bir şekilde önemli olduğunu vurgular (Stouffer, 1940: 845). Stouffer'in bu çalışmasına baktığımızda sosyolojik temelli bir çalışma olduğu da göze çarpmaktadır çünkü hem coğrafi olarak, ekonomik olarak inceleyip bunların yanında suç ve evlilik gibi konularıyla da ilişkilendirmesi, göçün disiplinler arası bir çalışma olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Stouffer çalışmasının verilerini Ohio'daki Cleveland şehrinde Metropolitan semtindeki ikametgah hareketliliğini baz almıştır. Topladığı veriler 1933 ile 1935 yılları arasına aittir. Stouffer kendi makalesinde öğrencilerin neden belirli bir kolejde okumak

istemelerinin sebepleri ile ilgili bir anket çalışmasını incelediğinde cevabın yakınlık olduğunu belirtmiştir. Diğer örneğinde belirli bir bölge insanları için X yerinden Y'ye gitmek daha çekici iken, başka insanlar için Y'den X'e gitmenin daha çekici gelmesinin sebeplerinin hep mesafe ile ilgili olduğunu vurgulamıştır (Stouffer, 1940: 845-846).

Stouffer teorisini göç ile mesafe arasında gerekli bir ilişki olmadığını varsayarak ortaya kesişen fırsatlar kavramını atmaktadır. Belirli bir mesafeye göç eden kişilerin sayısı ile o mesafedeki fırsatların sayısı ile direkt olarak orantılı olduğunu, kesişen fırsatların sayısı ile ters orantılı olduğunu söyler. Aynı zamanda, göç eden insanların sayısı gidilen mesafedeki fırsatlardaki artış oranı ile de direkt olarak (doğru) orantılı olduğunu varsayar (Stouffer, 1940: 846).

Bu teori perspektifinde bir kişinin X bölgesinden Y bölgesindeki bir apartman ya da bir eve taşınmak istediğini varsayılıp ve bu kişinin oturabileceği, işgal edeceği boş alanın daha önceden Y bölgesinde oluşturulması gerekmektedir. Bu kişinin işgal ettiği belirli boş alanın ve şehrin herhangi yerindeki işgal edebileceği ama etmediği benzer boşlukları fırsatlar olarak tanımlanır. Daha önce ikamet ettiği kişinin X bölgesindeki konutuna Y bölgesindeki işgal ettiği konuttan daha yakın olan benzer boşlukları da kesişen fırsatlar olarak tanımlanmaktadır (Stouffer, 1940: 854-856).

Stouffer'in 1960 yılındaki çalışmasına, rekabet eden göçmenleri de eklemiştir. Buradaki mantık yine X bölgesinden Y bölgesine gitmek isteyen bir kişinin, gitmek istediği yerdeki fırsatların sayısı ile doğru orantılı, kesişen fırsatlarla ters orantılı ve o bölgedeki rekabetçi göçmenlerin sayısı ile de ters orantılı olduğunu ortaya koymuştur (Özcan, 2017: 191).

1.5.3. Lewis'in Göç Teorisi

Arthur Lewis 1954 yılında "Sınırsız İşgücü Arzı ile Ekonomik Kalkınma *(Economic Development with Unlimited Supplies of Labour)*" adlı makalesiyle, sınırsız işgücünün arzı ile ekonomik kalkınma ilişkisini incelemiş ve teorisini oluşturmuştur. İşgücünün fazla, bol olduğu yerden kıt olan yerlere göç edildiğini belirtmiş, insanların

ücret düzeyinin oldukça düşük olan yerden, kaynağın kıt yani emeğin ücretinin yüksek olduğu yere göç ettiklerini vurgu yaparak ekonomik kalkınmayı incelemiştir.

Lewis, eserini klasik gelenek içerisinde yazdığını belirtmiş, klasik varsayımların geçerli olduğunu ve geçimlik ücret düzeyinde sınırsız işgücünün mevcut olabileceğini belirmiştir. Lewis çalışmasının önce kapalı ekonomi, sonra açık ekonomiler için analiz etmiş ve belli maddeler halinde açıklamıştır (Lewis, 1954: 139-140).

Lewis'in incelediği piyasalar ile ilgili çeşitli terminolojiler kullanılmış olup, bunlar; modern-geleneksel, kapitalist-kapitalist olamayan, kırsal-kentsel gibi ikili piyasa şeklinde analiz edilmiştir ve kendisi bu ikili piyasayı tanımlarken "kapitalist-kapitalist olmayanı" tercih edip, bu ikilemi kullanarak incelemiştir (Yokata ve Islam, 2008: 4).

Lewis, gelişmemiş ülkelerdeki emek bolluğunun çok olduğunu ve bunun marjinal emek verimliliğinin düşük hatta sıfır olduğunu belirtmiş, gelişmiş ülkelerde emek kıt olduğundan bu ülkelere göçün gerçekleştiğini ifade eder çünkü orada verimlilik yüksektir. Bu hareket sonucunda gelişmemiş ülkenin ücreti yükselir gelişmiş ülkenin ise düşer (Robinson, 2005: 5). Kırsal kesimdeki işgücünün arzının fiyatı, ortalama emeğin ürününe ve emeğin marjinal ürününe bağlıdır ve bunlar da göç hareketliliğine bağılıdır (Knight, 2010: 28).

Ekonomik kalkınmanın ana kaynakları olarak küçük ölçekli ticareti, geçimlik tarımı, gündelik işleri/işçileri, evdeki kız/eşleri ve artan nüfusu katar çünkü doğal kaynaklarına nispeten nüfusu fazla olan ülkelerde, işgüncün marjinal verimliliği önemsizdir, sıfırdır hatta negatif bile olur (Lewis, 1954: 189). Bu sektördekiler zaten üretime bir katkıda bulunmadıkları için göç eylemini gerçekleştirdiklerinde hem kentin üretimine katkıda bulunacaklar hem de mevcut kırsal alandaki üretim düşmeyecek ve hatta marjinal verimliliği artıracaktır.

Lewis sermayesi bol ve emeği kıt olan tarımsal olmayan yerdeki ücret oranının, tarımsal olan yerden yaklaşık olarak yüzde 30 daha fazla olduğunu belirtmiştir ve bu sektör tarımsal alandaki işgücü fazlasını kendisine çekerek sermaye birikimini artırmaktadır. İşgücü fazlalılığı tükendiğinde, tarımsal olmayan bölgedeki işgücü arz eğrisi yukarıya doğru kayacaktır (Wei ve Ercolani, 2010: 6).

1.5.4. Petersen'in Göç Teorisi

1958 yılında William Petersen tarafından oluşturulan "Göçün Genel Tipolojisi *(A General Typology of Migration*)" adlı makale, Petersen'in beş göç tipi olarak da karşımıza çıkar. Adından da anlaşılacağı üzere Petersen, göçü belirli bir sınıflandırma içerisinde incelemiş ve adını da göçün genel bir tipolojisi olarak adlandırmıştır.

Uluslararası göç ile ilgili birçok çalışma hep bir yerden başka bir yere hareket üzerine odaklanmıştır neredeyse tüm çalışmalar, kısmen bazı geniş çalışmalar tek bir tarihsel çağ ile ilgidir. Petersen göç ile ilgili sınıflandırmasını yaparken daha önce bilinen çalışmadan yararlanmıştır. Göç analizi ile bilinen çalışma Henry Pratt Fairchild'ın göç analizidir. Fairchild göç eden insanları kültür seviyesindeki farklılıklara göre ve bu göç hareketinin türüne göre sınıflandırmıştır. Göç edenler düşük kültürden yüksek kültürlü yere mi gidiyor ya da yüksek kültürden düşük kültüre mi gerçekleşiyor. Diğer açıdan ise, göçün barışçıl hareket içerisinde mi yoksa savaşçı ortam içerisinde mi gerçekleşmiş bunun ayrımını yapar. Barışçıl antlaşma içinde kolonizasyon şeklinde mi yoksa göç hareketi olarak mı yer alırken, savaşçı hareket içerisinde ise istila mı edilmiş yoksa ele mi geçirilmişte göç olayı gerçekleşmiş bunlara göre sınıflandırmıştır (Petersen, 1958: 256-257).

Göç analistleri açısından çoğu ile birlikte Fairchild, insanoğlunun her yerde yerleşik, oturmuş olduğunu ta ki bazı zorlama ile yerlerinden edilene kadar sabit kaldığını vurgularlar. Birçok psikolojik evrensel açıdan, bunun tersi ile de eşleşebileceği yani insanların seyahat tutkusu ile de göç edebileceğini söyler ancak burada bir şey açıklanamaz o da "neden bazı insanlar göç ederlerken, neden bazıları göç etmezler?". Petersen daha çok buraya yoğunlaşmış ve sınıflandırmaya göre cevaplar aramıştır (Petersen, 1958: 258). Petersen tarihselciliğe önem verirken, itme-çekme kanunlarını incelemiş, göçün ekonomik etkisini incelemiştir. Bazen itici gelen şeylerin belli zamanlarda çekici geldiğini ve ekonomik faktörün her zaman önemli olduğunu söylemiştir. Tarihselcilikten kopmayarak göçü sınıflandırma içerisinde anlamanın, kavramanın önemli olduğunu belirtmiştir (Çağlayan, 2006: 75).

Petersen'in göç tipolojisi sıralandığında bunlar;

a) İlkel göç tipi: Sınıflandırmasının ilkini oluşturan ilkel göç tipini, ekolojik itme sonucunda meydana gelen göç tipi olarak tanımlar ancak buradaki ilkel göç tipi terimi ilkel insanların göçebe yaşamlarını göstermediğini, insanların doğadaki güçlerle mücadelede başa çıkmamaları ile ilişkili bir hareketliliği ifade etmektedir (Petersen, 1958: 259). Bu göçlerin doğadaki zorluklardan kuraklık, kötü iklim koşulları gibi doğa baskısından dolayı gerçekleşen göçlerdir (Adıgüzel, 2018: 27).

b) Zorlanmış ve Yönlendirilmiş göç tipi: Petersen kendi makalesinde zoraki ve yönlendirileni bir arada aldığı için ikisi bir arada alınmıştır. İlkel göç tipinde insanların göç etmesi üzerinde ekolojik bir baskı varken, bu göç tipinde bir devletten ya da eşdeğer fonksiyona sahip sosyal kurum tarafından bir baskı vardır. Burada bu ayrımı da ikiye ayırmakta yarar vardır. Yönlendirilmişte insanların göç etme-göç etmeme kararı üzerinde biraz güçleri bulunmasına karşın, zorlanılmış göç kararı üzerinde ise bir güçleri yoktur. Bu göç tiplerine örnek, 1933-38 yıllarında Nazi politikalarıdır. Naziler Yahudilere karşı çeşitli anti-semitik hareketler ve yasalarla göçe teşvik etmiş, sonraki politikalarında 1938-45 yıllarında ise Yahudiler toplanarak büyükbaş hayvan taşıyan trenler içerisine yerleştirilerek kamplara gönderilmiştir (Petersen, 1958: 261).

c) Serbest göç tipi: Diğer göç tipleri tartışılırken göçmenin iradesi, isteği hep önemsiz bir faktör olmuştur. İlkel göç tipinde temel fizyolojik ihtiyaçları karşılamada araçların eksikliğinden kaynaklanmakta iken, zorlanmış ve yönlendirilmişte ise göçmenler çoğunlukla pasiftir. Serbest göç tipinde göçmenlerin iradesi, isteği belirleyici bir unsurdur (Petersen, 1958: 263). Yani bir birey bir yerden bir başka yere gitmek istediğinde kendi kararı ile gerçekleştirir.

d) Kitlesel göç tipi: Bir yerden başka bir yere ya da ülkeye çok sayıda insanın göç etmesidir. Burada kitlesel göçü tetikleyen teknolojik gelişimler, demir yolları, deniz yolları gibi ulaşım sistemlerinin gelişmesi olmuştur. Meydana gelmiş kitlesel göç, göçmenlerin iradeleri ile alınan yani serbest göçlerin sonucunda oluşur (Özcan, 2017:194, Petersen, 1958: 264, Adıgüzel, 2018: 27).

Tablo 1.6: Petersen'in Göç Tipolojisi

İlişki	**Göçe neden olan etken**	**Göç Sınıfı**	**Göç Tipi**	
			Muhafazakar	**Yenilikçi**
Doğa ve İnsan	Ekolojik itme	İlkel	Göçebelik	Bulunulan yerden kaçış
			Gezgin	
Devlet ve İnsan	Göç politikası	Zorlanmış	Yer değişimi	Köle ticareti
		Yönlendirilmiş	Kaçış	Hamal (vasıfsız işçi) ticareti
İnsan ve Normları	Yüksek istek (arzu)	Serbest	Grup	Önder
Kolektif Davranış	Sosyal ivme	Kitlesel	Yerleşim (mesken)	Kentleşme

Kaynak: Petersen,1958: 266.

Petersen'in beş göç tipinden oluşan kuramı, sosyolojik açıdan ciddi önem taşımaktadır. Hem göç olgusunun sebeplerini, hem de dünyadaki seyrini ve günümüzdeki birçok göç olgusunun önemini daha iyi kavramımıza yardımcı olmuştur. Birçok sömürü altındaki ülkelerin ilişkilerini incelediğimizde mesela Fransa ile Afrika arasındaki göç ilişkisine baktığımızda zorlama ile mi, yönlendirilen göç tipi mi olduğunu Afrika'dan kaçan insanlar üzerinden anlayabiliriz (Çağlayan, 2013: 96-97).

1.5.5. Sjaastad'ın Göç Teorisi

Larry Sjaastad 1962 yılında "İnsan Göçünün Getirileri ve Maliyetleri *(The Costs and Returns of Human Migration)*"adlı makalesiyle ortaya attığı teori mikro-ekonomik temelli bir çalışmadır. İnsanın rasyonel olduğu ve aldığı göç kararında maliyet-getiri hesabının yattığını söyler. Genel olarak, kişinin göç ile ilgili kararında getirilerin katlanacağı maliyetlerinden fazla ise göç kararı gerçekleşecektir.

Göç ile getirilerin ve maliyetin hesabına dayanan, bölgeler arası gelir farklılıklarına dikkate alan bir yaklaşımdır. Sjaastad göç olgusunun, insan kaynaklarının verimliliğini artıran bir yatırım olarak yorumlar, ele alır (Sjaastad, 1962: 80-83).

Göçün maliyet kısmını ikiye ayıran Sjaastad, parasal maliyet ve parasal olmayan şeklinde ayrım yapar. Parasal maliyet ulaşım, yemek, konaklama gibi göç süreci içerisindeki maliyetleri kapsarken, parasal olmayan ise fırsat maliyeti ve ruhsal maliyettir. Fırsat maliyetleri de yolculuk esnasında, iş ararken ve yeni bir iş öğrenirken ki süreç içerisindeki elde edilmiş gelirler olarak görür. Ruhsal maliyeti ise çevreden, aile ve arkadaşlarından ayrılma olarak görür (Sjaastad, 1926: 83-85).

Göçün getiri kısmını da ikiye ayırarak parasal getiriler ve parasal olmayan getiriler olarak ayrım yapılır. Sjaastad parasal getirileri bir yere göç ettiğinizde elde edeceğiniz reel gelir akımında negatif ya da pozitif bir artıştan oluşacağını belirtmiştir. Bu artışları da nominal gelirdeki, istihdam maliyetlerindeki ve fiyatlardaki değişim olarak inceler. Göçün ruhsal maliyeti göz ardı edildiğinden dolayı parasal olmayan getirilerde göz ardı edilir çünkü kaynak maliyeti olmadığı için üretim maliyeti sıfırdır (Sjaastad, 1962: 85-87). Parasal olmayan getiriler daha iyi iklim koşulları, eğlence fırsatları, arzu edilen sosyal, politik ya da dini bir çevre, arzu edilir daha fazla kamu malı miktarı, varış yerine konum gibi hesaba katılmayan getirilerdir (Bodvarsson ve Berg, 2013: 33).

Sjaastad göçü insan sermayesinin verimliliğini artırmak için bireysel yatırım kararı olarak görmektedir ve bireyler gelecekteki zaman dönemleri için göçün beklenen getirilerinin, rasyonel fayda-maliyet hesaplamasını yaparlar. Göç kararı ise bu beklenen getirinin pozitif olduğunda gerçekleşir (Hagen-Zanker, 2008:10).

Çeşitli varyasyonları bulunan maliyet-getiri formüllerinden biri aşağıda gösterilmektedir:

$$ER(0) = \int_0^n [p_D(t)p_{ED}(t)Y_D(t)NR_D(t) - p_{EO}(t)Y_O(t)N_{RO}(t)]\, e^{-rt}dt - C(0)$$

ER: Beklenen getiriler

C: Maliyetler

p_D: Gidilecek yerden sınır dışı edilme olasılığı

p_{ED} : Gidilecek yerdeki istihdam olasılığı

Y_D : Gidilecek yerdeki gelire bağımlılık

NR_D : Gidilecek yerdeki parasal olmayan getiriler

p_{EO}: Bulunduğunuz yerdeki istihdam olasılığı

Y_O : Bulunduğunuz yerdeki gelire bağımlılık

N_{RO}: Bulunduğunuz yerdeki parasal olmayan getiriler (Hagen-Zanker, 2008: 10).

1.5.6. Wolpert'in Göç Teorisi

Julian Wolpert 1965 yılında "Göç Etme Kararının Davranışsal Yönleri *(Behavioral Aspects of The Decision to Migrate)*" adlı makalesi ile göçmenlerin göç etme kararlarını farklı bir perspektiften incelemiştir. İnsanların göç etmedeki kararlarını davranışsal bir modelden değerlendirmiştir.

Şimdiye kadar olan göç kararına olan yaklaşımlarda ücret, maaş, yer işgali gibi farklılıklara değinilmiştir ancak tahmin edici modeller bu bulgular üzerine pek kurulmamış ve göç davranışında bu özelliklerinin karşılıklı bağımlılıklarını ya da bağlılıklarını dikkate pek almamıştır. Wolpert amaçlarından birinin ayrımsal göç davranışının potansiyel yararlılığını göstermek olduğunu belirtmiştir. Göçün davranışsal merkezi kavramlarını 3 bölümden oluşmaktadır (Wolpert, 1965:159-161).

Bunlar; 1) Yer yararlılığı kavramı

2) Arama davranışına alan teorisi yaklaşımı

3) Eşik oluşturmada yaşam döngüsü yaklaşımı (Wolpert, 1965: 161).

Wolpert'in davranışsal iç göç modeli, maliyet-fayda analizine benzer ve bireylerin göç eyleminin gerçekleştirip gerçekleştirmemelerini rasyonel beklenen kararlarına göre karar verdiklerini, kararlarını gerçekleşen nihai kararlarına göre almadıkları varsayılmaktadır. Bireylerin arzu ettikleri amaç edindikleri bir fayda eşik düzeyleri vardır. İnsanlar göç edip etmemelerini ve hangi yere göç edeceklerini bu fayda eşiğinden yararlanarak, yer yararlılıklarını karşılaştırırlar (Hagen-Zanker, 2008: 10). İnsanlar bulundukları yer ile gitmek istedikleri yerlerdeki faydaları (kamu hizmetleri gibi) kıyaslarlar ve göç kararlarını da buna göre alırlar.

Bulunulan yerdeki yerin faydaları geçmiş ve gelecekteki kazanımlara dayanır fakat varılmak istenen yerdeki faydalar ise beklenen kazanımlara bağlıdır (Hagen-Zanker, 2008: 10). Bu eşik modeli yaklaşımının değişen çevre özellikleri ve bireylerin durumları bir arada ifade edilmektedir. Wolpert dışarı göçün bölgenin demografik özelliklerine ve geçmişteki göç davranışlarına duyarlı olduğunu belirtmiş ancak göç kararı bir kez alındığında göç oranlarındaki şekli ekonomik fırsatlardan, fırsatların türlerinden ve çevresel rahatlıktan etkilenebileceğini belirtmiştir (Simmons, 1980: 150).

Bilgi sübjektifliğe dayanmaktadır ve bu bilgi kişisel eylem alanlarına sahip olan bireylerin eksik bilgisine dayanır bu yüzden de rasyonellikleri sınırlıdır. Eylem (aksiyon) alanları da kişilerin özelliklerine, çevrenin değişkenliğine ve bireylerin hayat, yaşam evrelerine bağıldır. Göç akımları bireylerin yerin fayda değerlendirmeleri sonucu meydana gelmektedir ve bu değerlendirmeler tam enformasyon standartlarına ve rasyonelliğe göre mutlaka optimal değildir (Hagen-Zanker, 2008: 10-11).

Wolpert 1966 yılında "Çevresel Strese Göre Uyum Olarak Göç" ile bir makale daha yayınlayarak, göç kararlarını alırken insanların gergin ve stresli anlarda kararlar aldıklarını, rasyonel olmayan ve aceleci kararlar aldıklarına vurgu yapar. Stres göç kararı sürecinde aceleci kararı tetikleyerek yanlış kararlar almaya ve göç kararına ek olarak önyargıya sebebiyet verir (Wolfel, 2005: 10; Bennett ve Gade, 1979: 20).

1.5.7. Lee'in Göç Teorisi

Everett Lee 1966 yılında "Göç Teorisi *(A Theory of Migration)*" adlı makalesi ile göç teorisini oluşturmuştur. Lee göç eylemini gerçekleştiren kişiler için itici-çekici faktörlerin etkili olduğunu ve insanlar kararlarını bu faktörler üzerinden aldığını söyler.

Lee göçü bulunan yerden yarı kalıcı ya da kalıcı şekilde ikametgah değişikliği olarak tanımlar. Göç hareketliliğinin mesafesi göç olayını gerçekleştiren kişi gönüllü mü ya da gönülsüz mü olduğu ile ilgili bir kısıtlaması yoktur hatta iç ve dış göç arasında bir ayrım da söz konusu değildir (Lee, 1966: 49). Kısacası bir yerden bir başka yere hareket etme eylemi göçü oluşturmaktadır.

Ne kadar kısa ya da uzun, ne kadar kolay ya da zor olursa olsun her göç eylemi menşei (başlangıç noktasını), gidilecek yeri ve araya giren engeller setinden oluşmaktadır ve bu araya giren engellerin içerisinde de her zaman var olan hareket mesafesi hesaba katılmaktadır (Lee, 1966: 49).

Lee'nin göç olgusunun sürecini ve göçmenlerin göç kararını almalarında etkili olan faktörler sıralandığında;

a) Bulunulan yer ile ilgili faktörler
b) Gidilecek yer ile ilgili faktörler
c) Araya giren engeller
d) Bireysel faktörlerdir (Lee, 1966: 49-50).

Tüm bu faktörler incelenirken itici ve çekici yanları dikkate alınır. Örneğin; göç etmek istediğiniz yerle ilgili çekici faktörler nelerdir ya da itici yanları nelerdir gibi faktörlerdir. Tüm bu faktörlerin itici-çekici yanlarının hesabı yapılarak göç kararı gerçekleşmektedir. Bu kurama göre; hesaplamalar sonucunda artılar (çekici yanları), eksilerden (itici yanlarından) fazla ise göç eylemi gerçekleşecektir.

Şekil 1.3: Göç içerisinde bulunulan yerle ve gidilecek yerle ilgili faktörler ve araya giren engeller.

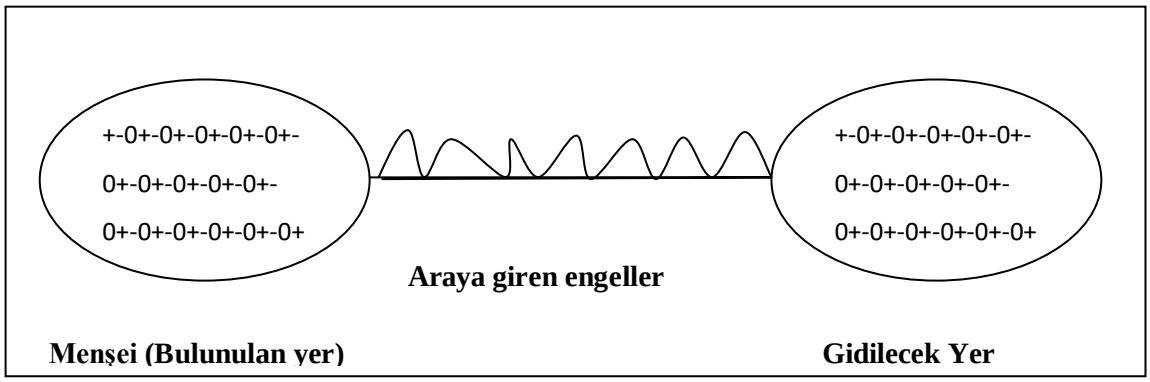

(Kaynak: E.Lee, 1966: 50'den alınarak oluşturulmuştur).

Şekil 1.3'de göç eylemini gerçekleştirecek kişiler için +, - ve 0 faktörler yer alır. "+ "çekici faktör anlamına gelirken," – "ise itici faktör anlamına gelir. "0(nötr)" ise ne itici ne çekici herkes için farksız anlamına gelir. Örneğin, bir yerin güzel iklim koşulları var ise pozitif yani çekici faktör, olumsuz iklim şartlarına sahip ise neredeyse herkes için olumsuz faktördür. Bu faktörlerin itici ve çekici yanları kişilerin durumlarına göre

değişebilir ve bazılarını aynı oranlarda etkilerden bazılarında ise farklı etkilemektedir. Örnek vermek gerekirse; bir yerden bir başka yere göç etmek istediğinizde gidilecek yerde iyi bir eğitim sistemine sahip okul varsa, genç çocukları olan bir aile için (+) faktör olarak değerlendirilir ve çocukları olmayan bir ev sahibi içinse yüksek emlak vergisine neden olacağı için (–) faktördür. Vergi yükümlülüğü olmayan evlenmemiş bir erkek için ise durum farksızdır (Lee, 1966: 50).

Çekici faktörleri sıralarsak bunlar; ekonomik gelişmenin yüksek olduğu yerler, gelirin yüksek olduğu yerler ya da daha iyi gelir durumları, güvenlik düzeyi yüksek ve işgücü piyasasına kolay ulaşımları sayabiliriz. İtici faktörlerden ekonomik olarak işsizliğin olduğu yer, düşük gelir seviyesi, ağır vergileri sayabiliriz. Sosyal ve politik sebeplerde itici faktörler içerisinde sıralayabiliriz. Bunlar; yoksulluk, ayrımcılık, düşünce ya da dini özgürlükler ile ilgili kısıtlamalardır. Kötü iklim ve doğa koşulları da itici faktörler içerisinde yer alır (Gurieva ve Dzhioev, 2015: 102).

Araya giren engeller ise mesafenin uzaklığı, ulaşım imkanlarının eksikliği ve tehlikeli yolcukları sayabiliriz (Rani, 2018: 7). Gidilecek yer ile ilgili maliyetler, kalacak-barınma masrafları, sosyal ve kültürel farklılıklarda diğer engelleyici unsurlardır (Aktaş, 2015: 202). Bu engellere devletlerin katı göç politikalarını, hukuki engellerini de ekleyebiliriz. Örnek olarak; sınır kapılarını kapalı tutmak, mevcut bulunan göçmenlerin zora sokacak yasalar çıkarmak gibi.

Göç kararını kolaylaştıran ya da zorlaştıran bireysel faktörlerde vardır. Bunların bazıları hayat boyunca az çok sabitken diğerleri hayat döngüsü ve hayatın bazı aşamalarında meydana gelen aşamalarla ile ilişkilidir. Kişisel duyarlılıklar, anlayış, akıllılık ve başka yerdeki koşulların bilincinde olma bulunulan yerdeki durumun değerlendirilmesine girer ve gidilmek istenilen yerdeki durumun bilgisi kişisel temaslara veya bilgi kaynaklarına bağlıdır. Bazıları göç ettikten sonra değişimlere karşı direnen kişilikler olduğu gibi değişim uğruna değişmeyi hoş karşılayan kişilikler de vardır (Lee, 1966: 51).

1.5.8. Harris ve Todaro'un Göç Teorisi

1970 yılında John Harris ve Micheal Todaro'nun "Göç, İşsizlik ve Kalkınma: İki Sektörlü Analizi *(Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis)*" adlı çalışma ile farklı bir göç teorisi ortaya atmışlardır. İktisadi temelli bir model olan iki sektörlü analiz modeli göç sürecinde kırsal kesimden kente göç sürecini değerlendirmekte ve kararların nasıl alındığını ortaya koymaktadır.

Daha önce göç ve kalkınma arasındaki ilişkileri inceleyen Lewis olmuştur ki bundan daha önce bahsedilmiş olup, daha sonra Todaro, 1969 yılında bir ikili piyasa üzerine çalışmıştır. Bu Harris ve Todaro da ikili piyasa üzerine yapılmış bir çalışma olup diğer göç ve kalkınma ilişkisini inceleyen teoriler gibi ücret farklılıklarına, gelir, ekonomik ya da coğrafi farklıklara dayanmaktadır.

Az gelişmiş Afrika ülkeleri ile ilgili incelemelerde bulunmuş Harris ve Todaro, tarımdaki pozitif marjinal üretimin varlığına rağmen ve kentteki işsizlik seviyesi önemli derecede olmasına rağmen göçün kırdan kente gerçekleştiğini ve hızlı bir şekilde artığının önemini vurgular. Bu çalışmada ki göç modelinin temelini beklenen gelir farklılığı oluşturmaktadır (Harris ve Todaro, 1970:126). Diğer modellerin aksine kişilerin göç kararı almalarındaki kararın kırsal-kentsel kesimdeki beklenen gelir farklılıkları oluşturduğunu Todaro daha önceden vurgulamıştır (Todaro, 1969: 138).

Gelir farklılıkları ve belli bir mesafede iş sahibi olma ihtimali önemli varsayımlardan oluşmaktayken kırdan-kente göçün, kentteki beklenen ücretin kırsal kesimdeki ücreti aştığı sürece devam edeceği yönündedir. Bu önemli varsayımdan yola çıkarak göç akışı ve süreci yüksek kentsel işsizlik ve kentsel yoğunlaşma ile bir dengeye götüren ekonomik sistem oluşturmaktadır (Espindola vd, 2005: 603).

Göç olgusunun tamamıyla risksiz olmadığını ve varılmak istenen yere ulaşıldığında hemen iş sahibi olunamayacağı anlaşılmaktadır. Göç kararını gerçekleştirecek kişiler, beklenen gelir farklılığı pozitif olduğu sürece göç eylemini gerçekleştireceklerini belirtirler (Hagen-Zamker, 2008: 6-7).

Harris ve Todaro'nun modelinin iki sektöre dayanmaktadır. Bunlardan biri kentsel kesimden yani imalat sanayisini ifade eder. Diğeri ise kırsal kesimden tarım üretimini ifade eder. Modelin en önemli varsayımı beklenen reel gelirin pozitif olup, tarım kesimini aştığı sürece kırdan kente göçün devam edeceğini belirtmesidir (Harris ve Todaro, 1970: 127).

Beklenen kentsel ücret oluşumunu matematiksel formüllerle incelendiğinde bazı denklemler çıkacaktır.

Tarımsal Üretim Fonksiyonu:

$$X_A = q\left(N_A, \overline{L}, \overline{K_A}\right), \qquad q' > 0,\ q'' < 0 \tag{1}$$

X_A= Tarımsal ürün çıktısı,

N_A= Çıktı üretimi için kullanılacak kırsal işgücü,

$\overline{L}$= Sabit kullanılabilir arazi,

$\overline{K_A}$= Sabit sermaye stoku,

q'= q'nun N_A'ya göre türevidir, tek değişken faktör.

İmalat Üretim Fonksiyonu:

$$X_M = f\left(N_M, \overline{K_M}\right), \qquad f' > 0,\ f'' < 0 \tag{2}$$

X_M= İmalat ürünü çıktısı,

N_m= Çıktı üretimi için gereken toplam işgücü (kentsel ve kırsal göçmen),

$\overline{K_M}$= Sabit sermaye stoku,

f'= f'in N_M'ye göre türevidir, tek değişken faktör.

Fiyat Belirleme:

$$P = p\left(\frac{X_M}{X_A}\right), \qquad p' > 0 \tag{3}$$

P= imalat ürünü cinsinden tarımsal ürünün fiyatı ve aynı zamanda imalat ürünü ve tarımsal ürün çıktılarının göreceli bir fonksiyonudur.

Tarımsal Reel Ücret Belirlemesi:

$$W_A = P.q' \tag{4}$$

W_A= tarımsal reel ücret ve aynı zamanda imalat ürünü cinsinden ifade edilen tarımdaki emeğin marjinal üretim değerine eşittir.

İmalat Sanayi Reel Ücreti:

$$W_M = f' \geq \overline{W}_M \tag{5}$$

W_M= İmalattaki reel ücret ve aynı zamanda tam rekabet halinde olan üreticilerin kar maksimizasyonu peşinden koştuğundan dolayı imalat sanayideki emeğin marjinal ürününe eşittir. Bu ücret sabit minimum (asgari) kentsel ücretten daha büyük ya da eşit olacak şekilde kısıtlıdır. Dikkat edilecek husus, $f' = \overline{W}_M$ eşitliğidir (minimum ücrette işgücüne talep fazlalılığın olmadığı durum).

Beklenen Kentsel Ücret:

$$W_\mu^\varepsilon = \frac{\overline{W_M}\, N_M}{N_\mu}, \quad \frac{N_M}{N_\mu} \leq 1, \tag{6}$$

W_μ^ε= kentsel sektörde beklenen reel ücret, gerçekte istihdam edilmiş toplam kentsel işgücü oranına göre ayarlanmış reel minimum ücrete eşittir. Kentsel sektördeki tam istihdam durumu yalnızca beklenen ücretin minimum (asgari) ücrete eşit olduğu durumda olur.($N_M = N_\mu \; ve \; W_\mu^\varepsilon = \overline{W_M}$ olduğu durumlar).

N_μ= Kenttekiler artı göçmenlerin oluşturduğu işgücü.

İşgücü Donatımı:

$$N_A + N_\mu = \overline{N}_R + \overline{N}_\mu = \overline{N} \tag{7}$$

N_A= Tarım sektöründe istihdam edilen işçiler,

N_μ= Toplam kentsel işgücü,

$\overline{N}_R$= Başlangıçtaki kırsal işgücü donatımı,

$\overline{N}_\mu$= Kalıcı kentsel işgücü,

$\overline{N}$= Toplam işgücü donatımı.

Denge Şart(Koşulu):

$$W_A = W_\mu^\varepsilon \tag{8}$$

Buradaki denge koşulunun kentsel alana göçün beklenen kentsel-kırsal ücret farklılığının pozitif bir fonksiyonu olduğu hipotezinden oluşturulduğunu, elde edildiğini söyleyebiliriz. Bunu da N_μ'nin bir zaman türevi olduğu yerde biçimsel olarak yazabiliriz:

$$N_\mu = \psi\left(\frac{\overline{W}_M N_M}{N_\mu} - P.q'\right), \qquad \psi' > 0,\ \psi(0) = 0 \tag{9}$$

Burada, beklenen gelir türevinin (farklılığının) sadece sıfır olduğu durumda, göçün sona ereceğini açıkça belirtebiliriz (Harris ve Todaro, 1970:128-129).

Harris-Todaro modelinde, kırsal kesimde tarımda emeğin marjinal ürüne pozitif olsa bile ve kentteki işsizliğe rağmen insanların kırdan kente göç etme sebebinin beklenen gelir farkının pozitif ve kentteki ücretin tarım sektöründen yüksek olmasıdır.

1.5.9. Mabongunje'in Göç Teorisi

Göç Sistemleri ile olarak bilinen göç teorisi gerçekleşen göç olaylarını belirli bir ekonomik faktörlerden ziyade göçün nedeninin belirli bir çevresel etkiler içerisinde inceler. Mabongunje 1970 yılında "Kırsal-Kentsel Göç Teorisine Sistemsel Yaklaşım *(Systems Approach to A Theory of Rural-Urban Migration)*"adlı makalesiyle göç sistemleri teorisinin öncüsü olmuştur.

Mabongunje göç olaylarının arkasında itme-çekici faktörlerinin yattığını, göçün sınıflandırıldığını, belirli gelişmiş yerlere insanların göç ettiğini belirtmiş ve göç ile

mesafe kavramının önemine vurgu yapmıştır. Bu çalışmalar içerisinde gerek matematiksel yönlerle gerek formüllerle de desteklenmiştir ancak göç sistemler teorisinde belirli bir matematiksel formüle dayanmadığını ve göç ilişkisinin daha çok sözel analizlere dayandığını vurgulamıştır (Mabongunje, 1970: 1-2).

Tarihselci-yapısal perspektiflere benzeyen göç sistemleri teorisi uluslararası ilişkilere, politik iktisada, kolektif eyleme ve kurumsal faktörlere vurgu yapar. Göç sistemleri teorisi, ülkelerin birbirleriyle göçmen değişimlerinde bulunan iki ya da daha fazla ülkeden oluşmaktadır. Göç sistemleri yaklaşımının ardında bazı bağlantılar bulunmaktadır. Bu bağlantılar da devletlerarası ilişkilerden, karşılaştırmalardan, kitlesel kültür bağlantılarından, aile ve sosyal ağlardan oluşmaktadır. Göçmenler sistemleri yaklaşımı içerisinde gerçekleşen göç hareketlilikleri; kültürel bağlara, yatırım bağlarına, ticarete, politik etkiye ve kolonyal sisteme dayanan göçmen kabul eden ve gönderen ülkeler arasındaki önceden oluşmuş bağlara göre gerçekleşmektedir. Örneğin; Cezayir'den Fransa'ya göç hareketinin temelinde Cezayir'de bulunan Fransız kolonisi varlığı ile açıklanırken, Almanya'daki Türklerin göç hareketi ise 1960'larda ve 1970'lerdeki işçi alımlarına dayanır (Castles ve Miller, 1998: 23-25; Mabongunje, 1970: 5).

Bu sistem içerisinde gerçekleşen göç hareketliliğinin coğrafi olarak yakın olma zorunluluğu yoktur, genellikle ekonomik-politik ilişkileri yansıtır ve göç hareketliliği bu çerçeve içerisinde gerçekleşir (Massey vd, 1993: 454). Amerika ile Meksika arasındaki göç olayının yakın mesafe ile ilişkilendirilirken, Afrika ile Fransa arasındaki göç uzak mesafe içerisinde gerçekleşir (Çağlayan, 2006: 82). Ülkeler birden fazla göç sistemine ait olabilirler ancak çoklu üyelik, kabul eden ülkeden ziyade gönderen ülkeler de daha fazla yaygın olan bir olgudur. Politik ve ekonomik koşullar değiştikçe, geliştikçe göç dengesi sabit kalmaz hatta ülkeler politik karışıklığa, ekonomik dalgalanmalara ve sosyal değişikliğe karşı sistemden çıkabilir ya da katılabilirler (Massey vd, 1993: 454).

Göç sistemleri yaklaşımı içerisinde makro ve mikro düzeyde değişiklikler gerçekleşmektedir. Makro düzeyde kurumsal faktörler yer alırken; mikro düzeyde göçmenlerin davranışları, etkileşimleri ve inançları yer almaktadır (Adıgüzel, 2018:32).

Bu yaklaşımın çekici yanlarından biri göçü artık doğrusal, tek yönlü, itme-çekici yönden ve sebep-sonuç hareketi olarak değil; döngüsel, birbirine bağımlı, giderek karmaşık bir yapı olarak değerlendirmesini sağlamıştır (Mabongunje, 1970: 16).

1.5.10. Network (Ağlar) Göç Teorisi

Ağlar teorisi olarak bilinen yaklaşımın arkasında göçmenler arasında network (ağlar) yatmaktadır. Göç etmiş insanlar ile göç etmek isteyen insanlar arasında gerekli bilgi, tecrübe ve yönlendirmeler vardır. İnsanlar bir yere gitmek istediğinde giden insanlar ile ilişkiler ağı yöntemiyle birbirlerinden istifade ederler. Bizdeki yaşanmış örneği Türkiye-Almanya'dır. 1960'larda ilk giden insanlarla sonradan gitmek isteyen insanlar arasındaki kurulan ağlar bu yaklaşıma verilebilecek iyi bir örnektir.

Göçmenler göç etme kararlarını alırken itme-çekme kuramına göre, rasyonel davranışlara göre ekonomik temelli alırken, bu kuram göç eden kişilere daha çok odaklanmıştır ve bu ağlar yaklaşım içerisinde literatürdeki en çağdaş yaklaşımı Massey ve çalışma arkadaşları yapmışlardır (Spittel, 1998: 1).

Göçmen ilişkiler networku göçmenlerin bulundukları yer ile göç etmiş oldukları yerlerdeki göçmenlerle, göç etmek isteyenlerle ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık, arkadaşlık bağlarından oluşan bir ağdır. Bu ağlar yaklaşımı göç etmek isteyen insanları göçe teşvik eder aynı zamanda da insanları sıkıntılı anlarında çözüm bulabilecekleri ya da iş edinme noktasında faydalanabilecekleri bir toplumsal sermayedir (Abadan-Unat, 2002: 18).

Göç ağları aynı topluluk kökeninin, arkadaşlığın ve akrabalık bağları boyunca göçmenleri, önceki göçmenleri ve bulundukları yerdeki göçmen olmayanları ve varmak istenilen yerdeki göçmenleri hepsini birbirlerine bağlayan kişiler arası setlerden oluşur. Göç ağları göç hareketinin maliyetini ve risklerini azatlığı için ve göç etmede beklenen getiriyi artırdığı için uluslararası göç büyük olasılıkla artar. Burada en önemli etkileri şüphesiz maliyetleri azaltması ve riskleri düşürmesidir (Massey vd, 1993: 448-449).

Ağlar teorisi (ilişkiler ağları) içerisindeki insanlar birbirleriyle bilgiler paylaştıkları, iş bulmada yardımlarını ve ev bakma gibi yardımlarını sağladıkları sürece,

bu ağların varlığı göç etme eğilimini artırır (Olejarova, 2007: 17). Göçmenlerin birbirleriyle olan etkileşimleri yerel seviyede sosyal, ekonomik entegrasyona da yardımcı olmaktadır. Göçmenlerden oluşan sosyal sermayenin göç edenlere daha iyi bir iş bulacaklarına inandırır ve aynı zamanda bu sosyal sermaye ekonomik sermayeye dönüşür (Kindler vd, 2015: 6). Sosyal ağların en önemli özelliklerinden birisi sosyal ağların organizasyonel ağları hem de kişiler arası bağları kapsayabilir; bir diğeri ise ağların belli bir dereceye kadar uyumlu stratejiler olarak görülebilmesidir (Weber, 2014: 4).

İki ülke arasındaki göç akışının büyüklüğü istihdam oranları ve ücret farklılıklarıyla güçlü bir şekilde ilişkili değildir çünkü bu değişkenlerin göçü, ister artırıcı ister engelleyici yönleri olsun fark etmez, ilişkinin güçlü olmama sebebi göç etmenin maliyetini ve risklerini azaltmasıdır. Bunlar önemini kaybetmektedir. Ağlar genişledikçe, göç etmenin riskleri ve maliyetleri düştükçe akım (göç akışı) sosyoekonomik şartlarda daha az seçici olur ve gönderen toplumun da daha fazla temsilcisi olur. Hükümetler göç akışlarını kontrol etmekte ciddi derecede zorlanabilirler çünkü ağ oluşum süreci kontrollerin dışında gerçekleşmektedir (Massey vd, 1993:450; Abadan-Unat, 2002: 20; De Haas, 2008: 19-20).

1.5.11. Zelinsky'nin Göç Teorisi

1971 yılında Wilbur Zelinsky göç hareketliliğini çok farklı bir perspektiften yorumlayarak açıklamıştır. "Hareketlilik Geçiş Hipotezi *(The Hypothesis of The Mobility Transition)*" adlı makalesi ile insanların göç kararlarını tarihsel bir açıdan, sosyal ve ekonomik gelişmeler içerisinde inceleyerek analiz etmiştir. Göçün bu olgulardan etkilendiğini ve bir modernleşme süreci içerisinde etkilerini açıklamıştır.

Zelinksy demografik geçiş teorisi ile göç kanunları arasındaki farka dikkat çeker. Zelinsky'nin kuramındaki sav, sosyo-ekonomik gelişimin belirli eşikleri elde etmedir. Her toplum yüksek ölüm oranının yüksek doğurganlık seviyesini dengeleme eğilimi olduğu modern öncesi dengeye yakın yerden, düşük doğurganlık seviyesinin neredeyse düşük ölüm oranı ile eşleşen modern dengeye yakın bir aşamaya geçecektir ancak doğumlardaki bu düşüş geçiş dönemleri esnasında sayıca önemli bir büyüme sağlamak

için ölümlerdeki azalışın oldukça gerisinde kalacaktır. Diğeri ise göç kanunlarıdır ve ilk kez 1885 yılında Ravenstein tarafından oluşturulmuştur daha sonra Stouffer tarafından bazı değişiklikler yapılmış ve en sonra gelişimi ve sistemleştirmeyi Everett Lee tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaların göç hareketliliğine ilişkin yaklaşımları kaynaklar ve gidilecek yerlerle ilgili olmuştur (Zelinsky, 1971: 219-220).

Zelinsky'nin "Hareketlilik Geçiş Hipotezi" adlı çalışmasında göçün, modernleşme sürecinin doğası gereği sosyal ve ekonomik değişimlerin bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Zelinsky göç oranının ve şeklinin modernleşme aşaması (sanayileşme gibi) ve demografik faktörlerle (yüksek doğum oranları gibi) yakın bir şekilde ilişkilendirilebileceğini de vurgulamıştır (Hagen-Zanker, 2008: 9).

Zelinsky'nin hareketlilik geçiş hipotezi yaşamsal (hayatı idame ettirme) geçişi "hareketlilik geçiş" ile ilişkilendirir, bağlantı kurar. Zelinsky bilimsel bilginin gelişmesi vasıtasıyla modern insanoğlu demografik geçiş sonucunda ölüm ve doğum kontrolü şeklinde kendi fizyolojisi üzerindeki kontrolünü genişletmiştir. Yaşamsal geçiş artan hareketliliğe, ekonomik büyümeye ve modernleşme sürecine bağlayarak demografik geçişin genişletilmiş bir kavramı anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda yaşamsal geçişin "gelişmesi (gelişimi)" olarak da adlandırabileceği anlamına gelir (De Haas, 2008: 12; Zelinsky, 1971: 222-223).

Zelinsky göç olgusunu 5 aşamadan meydana geldiğini ve bunların her bir evresinde göçün farklı şekillendiğini, etkilendiğinin belirtmiştir.

Tablo 1.7: Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Evreleri

Evreler		**Özellikleri**
1. Evre	Modern öncesi geleneksel geçiş toplumu	Yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm oranların olduğu ve nüfusun az artığı; göçün sınırlı olduğu dönem.
2. Evre	Erken geçiş toplumu	Ölüm oranlarında hızlı düşüşün ve büyük nüfus artışın olduğu; döngüsel, kırsal sömürgeleştirme sınırlarının, kırdan-kente ve uluslararası göçün artığı dönem.
3. Evre	Geç geçiş toplumu	Doğurganlıkta önemli azalış ancak nüfus büyümesindeki artışın hızının yavaşlatıldığı; uluslararası göçün hızlı bir şekilde azaldığı, kırdan-kente iç göçün yavaşladığı dönem.

4. Evre	Gelişmiş toplum	Düşük seviyede stabilize edilmiş doğum ve ölüm oranların, nüfus artışının az olduğu; yerleşim göçünün, kentten-kente göçün daha önemli hale geldiği ve bu aşamadaki ülkelerin gelişmekte olan ülkelerden gelen vasıfsız ve yarı vasıflı insanların gelmesiyle kendilerini net göç gönderen ülkeden net göç alan ülkelere dönüşmesinin olduğu dönem.
5. Evre	Gelecekteki süper ileri toplum	Doğum ve ölüm oranlarının düşük seviyede devam ettiği; çoğu iç göçün kentten-kente, yerleşim içi olduğu ama gelişmiş ülkelere işçi göçünün devam ettiği dönemdir.

Kaynak: Zelinsky, 1971: 230-231**.**

1.5.12. Piore'nin Göç Teorisi

Micheal Piore'nin 1979 yılında "İkili (ikiye bölünmüş) İşgücü Piyasası Hipotezi *(The dual labor-market hypothesis)*" ile ortaya attığı kuramında göç hareketliliğinin altında ikiye bölünmüş işgücü piyasasının yattığını vurgular. Burada birincil sektör ve ikincil sektör olmak üzere iki sektörden piyasayı oluşturmaktadır.

Temellerini attığı ikili işgücü piyasası kuramını incelerken 1970'li yıllarda kent bölgelerinde çalışan dezavantajlı insanların yaşadıkları problemler üzerine incelemeler yapmıştır, özellikle siyahi insanlar üzerinde. Temel yaklaşımının ardında sosyo-ekonomik hareketliliğe değinmek ve bu hareketliliği anlamak olduğunu vurgulamıştır (Piore, 1972: 1).

İkiye bölünmüş işgücü piyasasının temel hipotezlerini oluşturan birincil sektör ve ikincil sektördür. Birincil sektörde; ikinciye nispeten yüksek maaş, daha iyi çalışma koşulları, işte yükselme şansı, iş yönetiminde eşitlikçi ve adil bir süreç içerisinde oluşan bir yapıdan oluşur aynı zamanda istihdamda istikrar vardır. İkincil sektörde birincinin aksine işte çok az ilerleme şansı, daha kötü çalışma koşulları ile düşük maaşı olan yapıdan oluşmaktadır. İkincil sektörde, iltimasçılığa (kayırmacılığa) dayanan çalışanlar ile amirleri arasında kişiselleştirilmiş bir ilişki bulunmaktadır. Aynı zamanda ikincil sektör sert ve değişken çalışma koşullarına elverişlidir. İkincil sektörün birincisinden

ayıran diğer özelliği ise işgücü arasında yüksek bir cironun olması ve istihdamdaki dengesizliktir (Piore, 1972: 1-2).

Birincil sektörde işler ülkenin yerlileri tarafından gerçekleştirirken, ikincilde ise göçmenler tarafından sağlanır. Birincisinde vasıflı-yüksek nitelikli işler olurken, ikincisinde vasıfsız-niteliksiz işler olmaktadır (Piore, 1979: 35; Kumpikaite ve Zickute, 2012: 389). Buradaki iki sektöre bölünmüş işgücü piyasasındaki diğer fark birincinin yüksek iş güvencesi ve sigorta imkanları olurken ikincisinde ise bu imkanlar yoktur ya da çok az iş güvencesine sahiptir (Blaauw ve Uys, 2006: 251). Birincil piyasada sermaye yoğun üretim yöntemleri ve ağırlıklı olarak yüksek vasıflı, becerili işgücü ile nitelendirilirken, ikincil sektörde düşük vasıflı işgücü ve emek yoğun üretim yöntemleri ile nitelendirilir. Sanayi toplumlarında işgücü yoğunluğu gerektiren işlerde emek talebi sürekli olacaktır (Jennisen, 2004: 33; Piore, 1979: 37). Uluslararası göçün gelişmiş ülkelerdeki sanayi ülkelerinin işgücü ihtiyacından dolayı meydana geldiği ortaya çıkmaktadır (Grubanov-Boskovic ve Natale, 2017: 4).

Piore, uluslararası göç hareketliliğine sebebiyet veren göçmenlerin geldikleri ülkedeki düşük maaş, yüksek işsizlik gibi itici faktörlerden meydana gelmediğini, göçmenlerin gittikleri ülkelerdeki çekici faktörlerden dolayı göç hareketinin meydana geldiğini vurgular. Kabul eden ülkelerde yabancı işçilere sürekli ve kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu da ekler (Massey vd, 1993: 440-441; Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 23).

Talep yönlü bu göç hareketi, gelişmiş sanayi toplumlarının ve ekonomilerinin dört temel özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bunlar;

a) Yapısal enflasyon: Ücretler sadece arz ve talebin durumlarını yansıtmaz aynı zamanda sosyal özellikleri, prestiji ve statüyü de yansıtır. İşverenlerin önerdikleri ücretler piyasadaki işgücü arzındaki değişmeye karşı cevap vermede tamamen özgür değildir. Resmi kurumsal mekanizmalar (sendika sözleşmeleri, bürokratik düzenlemeler gibi) ücretlerin insanların beklediği ve algıladığı prestij ve statü hiyerarşiye karşılık gelmesini sağlar. Hiyerarşinin alttaki vasıfsız işçilerin ücretleri artırılırsa hiyerarşi düzeni bozulmuş olur ve diğer hiyerarşinin diğer seviyelerinde ücret artışı için baskı

olur (Massey vd, 1993: 441). Buradaki tek çıkar yolunun ücretleri düşük tutmak olduğu ortaya çıkıyor. Gelişmiş ülkedeki yerlilerin düşük ücrete bazı sendikalardan dolayı razı olmayacakları için de ikincil sektöre göçmen alımı en cazip yol olacaktır (Abadan-Unat, 2002: 11).

b) Motivasyon problemleri: Hiyerarşinin çalışanları için motivasyonlar (güdüler) çok önemlidir çünkü onlar sadece gelirleri için değil aynı zamanda sosyal statülerini korumak ve yükseltmek için de çalışırlar. Hiyerarşinin en altındakilerin statü ya da prestiji önemsemedikleri için para kazanmak isteyen bir işçi grubu vardır çünkü geldikleri ülkelere göre aldıkları ücret durumları daha iyidir. Dahası çalıştıkları ülkede kendilerini toplumun bir parçası olarak görmedikleri gibi yabancı emeklerini ve işçi dövizlerini kayda değer onur ve prestij taşıdığı için, kendi ülkelerinin bir üyesi olarak görürler (Massey, 1993: 441-442). Sosyal hiyerarşinin en altındaki işlerde ve düşük ücretli işlerde yerlilerin istekli, ilgili olmadıklarını görüyoruz. Bu boşluklarda her zaman göçmenler tarafından doldurulacaktır (Gheasi ve Nijkamp, 2017: 4).

c) Ekonomik düalizm: İkili piyasa içindeki sermaye ve işgücü arasında spesifik bir fark vardır. Sermaye sabit üretim faktörüdür. Sermaye talebin dalgalanmaları karşısında boşa düşebilir (atıl olabilir) ancak bırakılamaz. Sermaye sahipleri her zaman işsizliğin maliyetine katlanmak zorundadırlar. İşgücü ise değişkendir. Talep azaldığı zaman, emek kolay bir şekilde bırakılabilir (Piore, 1979: 36). Birincil sektörde çalışanlar kalifiyeli, yetenekli kişiler olduğu için firmalar için önemleri büyüktür. Katkılarından dolayı firmaların beşeri sermayesini oluştururlar. Birincil sektörde çalışanları çıkarmak çok büyük maliyet sebebiyet vermektedir. Eğer işten ayrılırlarsa kıdem tazminatı, işsizlik ödeneği gibi ve belirli sendika haklarından dolayı ciddi mali yükümlükler getirir. Bu yüzden; birincil sektördeki çalışanları çıkarmak pahalı hale gelir çünkü onlar artık sermaye gibi olmuşlardır. İkincil sektörde ise vasıfız, istikrarsız işler yapılır. Burada çalışan işçileri çıkarmanın işverene ya çok az maliyeti ya da sıfır maliyeti olacaktır bu yüzden onları işverenler dilediği zaman işten çıkarabilirler. İşveren durgunluk dönemlerinde çalışanlarını ellerinde tutarak genellikle parasını kaybedecektir (Massey vd, 1993: 442).

d) İşgücü arzının demografisi: Bu sektörlerde düşük ücretli, memnun edici olmayan şartlar altında, büyük istikrarsız sektör içinde ve çok az ilerleme şansı olan ikili piyasa içerisinde her zaman çalışmak isteyen işçiler olmuştur ve bu da sürekli bir talebin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu işler geçmişte kadınlar ve gençler tarafından karşılanmıştır. Kadınlar ilk çocuklarının doğumlarına kadar iş gücünü katılma eğilimi göstermişler ancak çocukları büyüdükten sonra daha çok katılma eğilimi içerisinde bulunmuşlardır. Çocuklar ise deneyim sahibi olmak, farklı mesleki görevlerde bulunmak ve ekstra para kazanmak için bu işgücüne tarihsel olarak sürekli girip çıkmışlardır. Gelişmiş sanayi toplumlarında bu sosyo-demografik yapı daralmıştır. Kadınların işgücüne katılımların artması kadınların işlerini gelir kadar sosyal statü kazanmak isteyen bir yapıya dönüştürmüştür. Boşanmaların artması, kadınların işlerini birincil gelir desteği kaynağına dönüştürmüştür. Örgün eğitimin artması ve doğum oranlarının azalması çocukların işgücüne katılımlarını azaltmıştır (Massey vd, 1993: 443).

1.5.13. Wallerstein'in Göç Teorisi

Immanuel Wallerstein'in göç ile ilgili çalışması "*merkez-çevre kuramı, dünya sistemleri analizi, modern dünya sistemler teorisi"* olarak da bilinir. Wallerstein'nin göç ile ilgili araştırmaları, çalışmaları ve göçe neden olan faktörleri şimdiye kadar anlatılan teorilerden farklı bir açıdan değerlendirmiştir. Göç hareketliliğinin nedeninin kapitalist sistem olduğunu, ülkeler arası ilişkilerle, kolonyal bağlarla olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Wallerstein 1974 yıllarında yayınlanan dünya sistemleri analizinin göç temelini merkez ve çevre ülkeler arasında gerçekleştiği vurgular.

Wallerstein dünya meselelerine ilgisi lise yıllarında başlamıştır. Ailesinin politikayla çok ilgili olması ve sürekli evde bu konuların tartışılması şüphesiz onu bu konulara itmiştir. Kendisi ikinci dünya savaşı yıllarında New York şehrinde lise eğitimi yıllarında başlamış olduğunu varsayar. Evde tartışılan konular Nazizme, Faşizme karşı mücadele bazı başlıklardan biridir. İki ülke arasındaki ilişkiler, devletlerin savaş zamanlarında birlikleri ve uluslararası yapıyı bölen şeyler diğer konulardır. Tüm bu

evde konuşulan, tartışılan konuların hepsi Wallerstein'i dünya sistemleri analizine götürmüştür diyebiliriz (Wallerstein, 2000: XV).

Kendisi entelektüel kaygı ve birlik çabalarını Afrika üzerinde çalışmaya karar verdiğini belirtir. Fransızca konuşabilmesi, bağlantılar kurabilmesi Avrupa'ya ait dilbilimsel engeli olmadığı için onu Afrika'yı araştıran birkaç bilim insanından biri olduğunu göstermektedir (Wallerstein, 2000: XVI). Afrika ülkeleri ile çalışmalarının diğer etkeni ise Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerini incelemesi ve kolonyal bağlarını araştırmak olmuştur (Wallerstein, 2005). Kendisini tarihçi, toplumbilimci ve makro düzeyde küresel kapitalist ekonomi teorisyeni olarak tanımlayan Wallerstein, dünyadaki olaylara özellikle kendi sisteminin temelini oluşturduğu 16.yy'a (olaylarına) dayandırır[3]. Wallerstein gerçekleşen tüm göç olaylarının altında politik, siyasi, ekonomik değişkenlerin yattığını ima eder ve bunları da bir sisteme bağlar, gerçekleşen göç hareketlilikleri bu sistemler içerisinde gerçekleştiğini belirtir.

Homo-erectus'un bir milyonu aşkın yıl önce Afrika'dan ayrıldığında beri, çağdaş (modern) devletler arasında insanların sürekli transferi, sosyal, çevresel, politik ve ekonomik değişimlere karşı insanların tepkisi göçü meydana getirmiştir. Dünya sistemler analizi modern kapitalizmi açıklar, insan topluluklarının diğer ülkelerle etkileşimini inceler (Kardulias ve Hall, 2007:1).

Wallerstein'in bu kuramının temelini Annales Okulu olarak bilinen yere borçludur. En büyük temsilcisi Fernand Braudel'dir. Okul olaylara tarihçi bir yaklaşıma sahiptir (Sorinel,2010:221). Wallerstein, Andre Gunder Frank gibi tarihçi, sosyolog olan kişilerden oluşan bağımlılık yaklaşımı 1960'larda başlamıştır ve dünya sistemler analizleri içerisinde gelişmiştir (Hennings, 2013: 19). Bu yaklaşım perspektifinde merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmış bir dünya sistemi vardır. Coğrafi ve kültürel olarak farklı olan yapıya ülkelerde merkez denilen sermaye yoğunlukta, çevre ise işgücü yoğunlukta bir yerdir ve bu merkez (çekirdek) bölgeler kapitalist ekonomi içerisinde en çok kazanç elde eden ülkelerdir (Sorinel, 2010: 222; Saenz, 2012: 191). Karşılıklı

[3] http://blog.milliyet.com.tr/bir-sosyolog--immanuel-maurice-wallerstein/Blog/?BlogNo=247890 erişim tarihi: (30.08.2018)

birbirlerine bağımlı olan bu merkez ve çevre ülkeler, tarihsel açıdan kolonyal bağlarla, sömürgecilik hareketleri ile bu ikili ülkelerin temelini oluşturur.

Geçmişte Merkezlerin çevreye nüfuz etmesi kolonyal sistemlerle olurken, şimdilerde merkez ülkelerinin kapitalist ağlarını çevre ülkelere nüfus etmesi neo-kolonyal devletler ve çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Merkezin çevreye olan bağımlılığını ucuz işçi gücü, ham maddeler, arazi gibi etkenler oluşturmaktadır. Merkezin çevreye çeken vahşi cazibeli yüksek kar güdüsü ve daha büyük servet elde etme arzusu olduğu için kapitalist firmaların sahipleri, yöneticileri çevreye girmek isterler (Arango, 2000: 290; Massey, 1993: 444-445). Dünya sistemler analizinde ya da merkez-çevre kuramında ki göç hareketliliği kapitalist ekonomilerin gelişmekte olan ülkelere girip alanlarını genişletmek istemesinden kaynaklanmaktadır (Garip, 2000:7-8). Merkez çevreye hammadde, işçi gücü ihtiyacından dolayı açısından bağımlı iken, çevrenin merkeze bağımlılığını kapitalist gelişimlerini tamamlamak, ekonomik açıdan refahlarını artırmak gibi etkenler oluşturmaktadır (Çağlayan, 2006: 80).

Dünya sistemler teorisine göre, göç kapitalist gelişme sürecinde kaçınılmaz olarak meydana gelen bozulmaların doğal bir çıktısıdır. Kapitalizm Batı Avrupa'dan, Kuzey Amerika'dan, Okyanusya'dan ve Japonya'dan dışa doğru genişledikçe, Dünya'nın her büyük bölümleri ve artan insan nüfus oranları dünya piyasası ekonomisine dahil edilmektedir. Çevre ülkeler içerisinde işgücü, hammadde ve arazi piyasaların kontrolü ve etkisi altında kaldıkça, göç akımı (akışı) şüphesiz meydana gelmektedir (Massey vd, 1993: 445).

Bu perspektif, kapitalist sistem içerisinde göç hareketliliğinin nasıl meydana geldiğini arazi, ham maddeler ve işgücü açısından incelemektedir.

a) Arazi yönünden göç hareketi: Var olan tarımsal kaynaklardan en yüksek karı elde etmek ve küresel mal piyasalarında rekabet edebilmek için, çevre alanlarında bulunan kapitalist çiftçiler topraklarını sağlamlaştırmayı, üretim yöntemlerini makineleştirmeyi, ihracat için mahsul üretmenin peşinde olurlar. Yüksek tohum getirili, suni gübre, böcek ilaçları gibi endüstriyel olarak üretilen girdiler uygulamanın,

kullanmanın peşine düşerler. Arazi toplulaştırması mirasa ve ortak intifa haklarına dayanan geleneksel arazi kullanım sistemlerini tahrip eder, ortadan kaldırır. Makineleşme el emeği ihtiyacını azaltmakta ve birçok tarım işçisini üretimde atıl hale getirmektedir. Bu sistem aynı zamanda geçim kaynağına dayalı geleneksel sosyal ve ekonomik ilişkileri sarsar, bozar ve modern girdilerin kullanılması düşük birim fiyatlarında yüksek mahsul vereceği için küçük ve kapitalist olmayan çiftçileri yerel pazarların dışına itilmesine neden olur. Bu sistem, yerel tarımla uğraşan kesimin hareket eden bir işgücü oluşmasına sebebiyet verir.

b) Ham madde yönünden göç hareketi: Küresel pazarlarda satışa sunulan hammaddelerin çıkarılması ücretli işgücüne dayanan endüstriyel yöntemler gerektirmektedir. Eski köylülere önerilen ücret sabit rol ilişkilerine ve karşılıklı (iki taraflı) sisteme dayanan geleneksel sosyal ve ekonomik organizasyon biçimlerini sarsmaktadır aynı zamanda soysal değişim, özel kazanım ve yeni bireycilik anlayışlarına dayanan yeni işgücü piyasaları yaratmaktadır. Bu eğilimler gelişmekte olan bölgelerde, genellikle uluslararası yayılmalarla birlikte, işgücünün coğrafi hareketliliğini de teşvik etmektedir.

c) İşgücü yönünden göç hareketi: Merkez ülkelerden gelen firmalar gelişmekte olan ülkelerde montaj sisteme dayalı tesisler kurmak için çevre ülkelere girerler çünkü firmalar burada düşük ücret avantajından faydalanmak isterler. Fabrika çalışanlarına talep, yerel işgücü piyasasını güçlendirmekte ve geleneksel üretim ilişkilerini zayıflatmaktadır. Burada işgücünün çoğu kadınlardan oluşmaktadır. Bu piyasayı kadınlar oluşturduğu için erkekler için iş imkanları kısıtlı hale gelmektedir ancak fabrikada çalışma koşulları kötü olduğundan ve ücretlerin düşük olması kadınları birkaç yıl çalıştıktan sonra yeni fırsatlar aramak için işten ayrılırlar. Bu fabrikaların çevre ülkelerde kurulması yerel üreticiyi olumsuz etkilemekte, çevre ülkede rekabet edilebilecek ürünler üretilmekte ve köylü ekonomisine zarar vermektedir. Bu piyasanın erkeklere işgücü imkanı sağlamadan kadınlara imkan tanıması işgücünü dişileştirecek ve onları modern tüketim ve endüstriyel iş için sosyalleştirecektir. Bu sistem sosyal, ekonomik olarak kökten değişmiş ve göç etmeye yatkın bir nüfusun yaratılması ile sonuçlanır (Massey vd, 1993: 445-446).

Çevresel bölgelerde göçmenler yaratan ekonomik kapitalist ülkeler aynı zamanda bu göçmenleri kendi ülkelerine de çekmektedir. Piyasaya yayılma süreci ile yerinden edilmiş bazı insanlar gelişmekte olan toplumların kentleşmesine yol açıp, şehirlere hareket etseler de, onların çoğu doğal olarak yurtdışına çekilmektedir çünkü küreselleşme sermayenin yaratıldığı yerlere ideolojik ve maddi bağlantılar yaratmaktadır. Bu bağlantıların göç üzerindeki etkilerini incelendiğinde göç hareketlerini anlamada daha iyi yardımcı olacaktır.

a) Maddi bağlantılar yönünden göç hareketi: Merkez ülkeler malların taşınması, montajların kurulması, hammadde çıkarıp ihraç etmeyi, ticari faaliyetleri yönetimleri gibi işleri halletmek için bağlantılar oluştururlar ve yatırım yapılacak çevre ülkelere iletişim ve ulaştırma bağlantılarını genişletirler. Bu bağlantılar sadece malların, ürünlerin, bilgi ve sermaye hareketliliğini kolaylaştırmaz aynı zamanda insanların uluslararası hareket maliyetlerini de azaltır, göçe teşvik eder. Yatırım ve küreselleşme iletişim ve ulaştırma altyapısının oluşumuna eşlik ettiği için, uluslararası işgücü hareketi uluslararası mal ve sermaye hareketini ters yönde takip eder.

b) İdeolojik bağlantılar yönünden göç hareketi: Ekonomik küreselleşme süreci çevre ve merkez ülkeler arasında kültürel bağlantılar yaratmaktadır. Bu kültürel bağlantılar uzun süre devam etmektedir ve merkez ülkenin çevre ülkeyi sömürmek ve yönetmek için kendilerini yansıtan, kurulmuş yönetim ve eğitim sistemi olan kolonyal bir geçmişi yansıtır. Örneğin; Senegallilerin Fransızca bilmesi, ekonomik işlemlerinde Fransız Frang'ı kullanmaları gibi. Bir diğer örnek Hintlilerin, Pakistanlıların İngilizce öğrenmeleri, İngiliz tarzı lisans eğitimleri almaları, Britanya Milletler Topluluğu'na üye olmaları gösterilebilir. Bu ideolojik ve kültürel bağlantılar Merkez ülkelerden yönlendirilmiş kitlesel iletişim ve reklam kampanyaları ile desteklenmektedir. ABD, Fransa, İngiltere, Almanya gibi merkez ülkelerden televizyon programları yapılması bu ülkeler hakkında yaşam biçimleri, yaşam standartları hakkında bilgiler aktarırlar ve yabancı reklamlar çevre ülkelerdeki insanlara modern tüketici zevklerini aşılarlar.

c) Küresel şehirler açısından göç hareketi: Dünya ekonomisi bankacılık, finans, yönetim, teknoloji üretimi açısından bazı küresel şehirler tarafından yönetilmektedir. Küresel şehirler ABD'den New York, Los Angeles; Avrupa'dan Londra, Paris, Milano;

Pasifik'ten Osaka, Tokyo gibi ülkeler oluşturmaktadır. Büyük şehirlerde nitelikli insanlar tarafından hizmetler karşılanmakta iken, vasıfsız işçilere de ihtiyaç duyulmaktadır. Garson, otel çalışanları ve ev hizmetleri gibi hizmet almak için talep yaratılmaktadır. Sanayi üretiminin değişmesi, bilgisayar ve telekomünikasyon sektörlerindeki genişleme hem birincil sektörde hem de ikincil sektörde işçiler için talep oluşturmaktadır. En alt kademedeki işleri yerliler yapmak istemediklerinden, bu sektördeki işgücü talebi göçmenler tarafından sağlanmaktadır. Üst kademedeki işler iyi eğitimli yerliler ve vasıflı göçmenlerden oluşmaktadır. İyi eğitim almamış (orta seviye eğitimli) yerli işçiler ise orta kademedeki azalan işlere takılırlar ve bu yerli işçiler küresel şehirlerden göç ederler ya da destek amaçlı sosyal sigortalarına güvenirler (Massey vd, 1993: 446-447).

1.5.14. Stark ve Bloom'un Göç Teorisi

Stark ve Bloom'un 1985 yılında ortaya attıkları "İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi *(The New Economics of Labor Migration)*" adlı makale ile göç hareketliliğine değinmişlerdir. Bu yaklaşım işgücü göçünün yeni ekonomisi, göçe yeni ekonomik yaklaşım olarak bilinen kuram, göç sürecinde tek bir kişinin değil diğer hane halkında bulunan kişilerin de göç kararında etkili olduğu ve gelir maksimize etmeyi değil bunun yanında riskleri minimize etmeyi amaçlayan bir bakış açısına sahiptir.

İşgücü göçünün yeni ekonomi kuramı, göç kararının mikro bireysel düzeyden daha makro düzeyde aile, hane halklarını da işin içine katarak bu çerçeve içerisinde alındığını vurgular. Buradan alınacak kararın kolektif bir karar olduğu anlaşılır. Bu yeni ekonomi kuramının amacı sadece gelir artırmak değildir aynı zamanda işgücü piyasasındaki başarısızlıkları, piyasa başarısızlarını kapsayan risk yönetimi stratejisidir (Stark ve Bloom, 1985:174; Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 22-23; Taylor, 1999: 64). Piyasa başarısızlıkları eksik veya bozuk kredi ve sigorta piyasalarını kapsamaktadır. Kişiler gelir risklerine karşı sigortaya almak isterler, üreticilerde kendilerini finansman açısından garantiye almak isterler (Taylor, 1999: 74).

Burada alınacak göç kararının bireysel bir fayda analizinden ziyade aile analizi içerisinde alındığı ortaya çıkmaktadır. Gidilecek yerdeki farklılıklar hesap edilirken, mutlak gelir ile birlikte göreceli gelir de hesaba katılmaktadır. Gelir farklılıkları yeni ekonomi kuramında göç kararında önemli bir rol oynarken; piyasa başarısızlıkları, aileler arasında diğerkamlık, göreceli yoksunluk da önemli bir rol oynamaktadır (Budnik, 2011: 11-12).

Aile üyeleri göç kararında bulundukları yer ile gidecekleri ülkelerdeki ekonomik faaliyetleri saptayarak gelirdeki dalgalanmaları ve iş güvenliği riskini en aza indirecek bir gelir elde etmenin peşine düşerler. Eğer geldikleri yerde bir gelir bozulması olursa bu işçi dövizleri ile telafi edilebilir. Göçmenin geldiği yerde ekonomide bozulmalar meydana geldiğinde, dara düşüldüğünde göçmenin ailesine göndereceği paralar ile geçinebilir hatta göçmen havaleleri aile bireylerine gönderilince vatanlarında bulunan aile üyeleri bunu tasarruf ya da yatırım amaçlı kullanabilir (Stark ve Bloom, 1985: 174-175; Abadan-Unat, 2017: 56). Burada göçmenlerin bu gelirlerini ailelerine göndermelerinin arkasında, geride bıraktıkları ailelerini önemsemeleri yatmaktadır aynı zamanda bu yeni ekonomi kuramında diğerkamlık davranış ilkesinin olduğunu göstermektedir (Stark ve Bloom, 1985:174; Loschmann and Siegel, 2013: 4).

1.5.15. Guilomoto ve Sandron'un Göç Teorisi

Gelişen göçmen ağları, insanların birbirleriyle kurdukları bağlar göç maliyetini azaltmakta ve insanları göçe teşvik etmektedir. Göçmenler her zaman gitmek istedikleri yere kolayca gidememekte önlerine bir takım yasal engeller çıkmaktadır. 2001 yılında Guilomoto ve Sandron'un geliştirdiği göç teorisi aynı zamanda "*Kurumsal Teori*" ile anılmaktadır. Kurumsal teori yaklaşımında, göçmenler ile gitmek istenilen yerdeki problemlere karşı analiz edilmiş, geliştirilmiş bir yaklaşımdır.

Bu yaklaşım içerisinde, göçmen gönderen ülke ile bu göçmenleri kabul edecek olan ülkedeki işverenler arasındaki dengesizlikten yararlanmak, sermayeye dönüştürmek isteyen birçok kurum ve kuruluşlar oluşmuştur. Sanayileşmiş ülkelerde iş arayan göçmenler ve bu sanayileşmiş ülkelerde sınırlı vizeler arasında bir uyumsuzluk vardır. Bu uyumsuzluğun ortaya çıkardığı sorunların üstesinden gelmek için kar amacı

güden ve kar amacı gütmeyen kurumlar vardır. Kar amacı gütmeyenler göçmeni anlamak, insani yönünü önem verirken; kar amacı güden kurumlar ise bu sorunların üzerinden yasa dışı nasıl üstesinden gelinir ve nasıl para kazanılır buna önem vermektedir. Bu sorunları ise sahte evraklar düzenleyerek, seyahat için belgeler düzenlemek ve özellikle gitmek isteyen göçmenler ile hedef ülkedeki vatandaşlar arasında sahte evlilikler düzenleyerek aşmaya çalışmaktadırlar. Bunların karşılığında bu kurumlar belli ücretler almakta ve yüksek oranlarda kredi imkanları sağlamaktadırlar. Kar amacı gütmeyen kurumlar göçmenlik yasaları hakkında bilgilendirip insanlarda farkındalık oluşturma derdinde olup bunun yanında sosyal hizmetler ve hukuksal danışmanlık hizmetleri sunmaktadırlar (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 25; Massey vd, 1993: 450-451).

Göçmen ağları kurumsallaşmadan dolayı kendilerini sürekli devam ettirmektedir ancak aynı zamanda işgücü piyasalarındaki değişim gibi dış faktörlerden de etkilenmektedir. Bu göç kuramı içerisinde kurumsal kısım bu ağların yönetilmesiyle ilgilenir yani göç işlemlerini (masraflar, riskler gibi), belli kurallarla ve normlarla ilgilenir. Ağların örgütsel yönleri ise öncü kişilere pratik yardımlarla ilgilenir. Bu kurumların önemi büyüktür ve göçmen için bir fırsat aynı zamanda tehdit de olabilir çünkü bu kurumlar insan kaçakçıları olan bir kurum olabilir, iş arayanlar için bir kurum olabilir ya da sivil toplum kuruluşları olabilir (Hagen-Zanker, 2008: 17).

Bu kurumlarla ilgili temel özellikler; uluslararası göçler artıkça, bu göç hareketlilikleri kurumsallaşacak ve git gide artacaktır. Kurumsallaşma artıkça da devletlerin bu göç akışlarını düzenleme, kontrol yönleri zayıflayacaktır. Denetimlerin artması yasa dışı işlemlerin fiyatlarını artırmakta, birçok ülke tarafından uygulanan sıkı göç politikaları ise insan hakları derneklerinin tepkisiyle karşı karşıya getirecektir (Abadan-Unat, 2017: 66).

Kurumsal teorinin önemi göçmen kabul eden ülkeler ve gönderen ülkeler arasındaki yasa dışı göç akışı açısından önemlidir. Günümüzde birçok insanın Avustralya'ya, İngiltere gibi ülkelere girebilmek için, işyerleri açmak ya da vatandaşlık

almak için bu kar amacı güden kurumlara başvurmaktadır. Bunun en büyük somut örneği sahte evliliklerdir.

1.6. Göç Teorilerinin Değerlendirilmesi ve E.Lee'nin Önemi

Göç teorilerini değerlendirdiğimizde teorileri geleneksel, iktisadi temelli, tarihaselci-eleştirel ve yeni teoriler olarak inceleyebiliriz. İnsanların göç etmesinin altında yatan nedenleri araştıran, analiz eden, test eden teorileri incelediğimizde göçün mesafe ile doğrudan ilişkili olduğunu görmekteyiz. İnsanlar her zaman daha iyi bir yaşam için yerlerini değiştirmişler ve bu göç eylemini gerçekleştirirken mesafeyi dikkate almışlardır ve bu gidilecek mesafenin uzunluğu, kısalığı alınacak kararlarda büyük rol oynamıştır. Göç edilen yerlerdeki maddi-manevi imkanlar, sosyal faydalar etkili olurken, daha çok insanların endüstri merkezlerinin yoğun olduğu ekonominin daha gelişmiş olduğu yerlere göç etmişlerdir. Genel olarak insanların bulundukları yerlere yakın, mesafenin kısa ve ulaşımın kolay olduğu, fırsatların bol olduğu ve istihdamın geniş olduğu yerlere göç eden teoriler ile başlamıştır. İnsanlar göç hareketliliklerini gerçekleştirirken ekonomik temellerinin yanında siyasi, coğrafi gibi etkenlerde büyük rol oynamıştır. İnsanların gerçekleştirdiği eylemlerinin altında her ne kadar sosyal, siyasi nedenler yatsa da ekonomi her zaman ilk sırada yer almıştır.

Göç teorilerinin diğer ikinci kısmı ise işgücünün bol olduğu yerden kıt olduğu yerlere göç eden, işgücünün marjinal verimliliği sıfır olan yerlerden pozitif olan yerlere göç eden, işsizliğin yüksek olduğu yerlerden işsizliğin az olduğu yerlere göç eden konular almıştır. Aynı zamanda atıl olan işgücünün bulunduğu yere bir faydası olmazken, kıt olan yere transfer olduğunda hem mevcut üretimi artıracak hem de işsizliği düşürerek bir nevi kalkınmaya da neden olan teoriler izlemiştir. Aynı zamanda emeğin bol olduğu yerlerdeki gelir farklılıkları da bu teorilerin içerisine dahil olmuştur. Bu teoriler altında incelendiğinde göç eden kişinin rasyonel bir birey olduğunu unutulmaması gerekir. Kişi göç kararı alırken fayda-maliyet, getiri-maliyet analizi yaparak aslında mikro temelli bir yaklaşım içerisinde bulunmaktadır. Kişi gidilecek yerlerle ilgili maliyet ve gitmek istenilen yerde elde edeceği getirilerin hesabını yaparak göç kararını alan ve rasyonel bir şekilde hareket etmesini sağlayan teoriler oluşmuştur.

Göç teorileri sadece kısmi olarak incelenmemekte aynı zamanda tarihselci, eleştirel bir açıdan bakan teorilerde ortaya atılmıştır. Göç eden insanlar aslında sadece kendi özgür iradeleri ile değil bir takım kolonyal etkilerle, göçe zorlanmış ya da itilmiştir diyebiliriz çünkü göç eden çoğunluğa bakıldığında daha gelişmekte olan ülkelerden ya da gelişmemiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göç hareketinin devam etmesi bunun göstergesidir. Aynı zamanda göç eden kesim belli olumsuz şartlar altında çalışması, geçici sürelerle ve değişken olması ve kabul eden ülkenin ya da firmaların karlarını artırması, maliyetlerini düşürerek çalışan göçmenlerin hak ettiğinden daha düşük maaş ve kriterlerde çalıştırılması diğer eleştirel yönünü oluşturmaktadır. Tabi bu ülkeler arasında gerçekleşen hareketlilikleri sadece ekonomik değil bir takım siyasi bağlar, kültürel bağlar açısından da incelemek teorilerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Diğer teorilere baktığımızda insanların birbirleri arasında olan ağlar etkili olurken, deneyimlerden, iletişim araçlarından faydalanmaları önemli bir gelişme olmuştur. Göç eden insanlar sadece göç kararında kendileri etkili olmaz iken buna aile faktörleri, ülkenin yapısal etkileri de göç süreçlerine dahil olmuştur denebilir. Göç eden insan sadece ekonomik olgulardan değil aynı zamanda psikolojik faktörlerden de etkilenebilmekte ve gitmek istedikleri yerlere ulaşabilmek için yasal ya da yasal olmayan yollara başvurabilmektedirler. Kısacası, neden ne olursa olsun insanın göç etmesinin altında hep daha iyi bir yaşam olmuştur. Bu yaşamı sadece ekonomik olarak daha iyi şartlar olarak bakılmaması gerekir çünkü bunun yanında 1885'te başlayan ve 20.yy teorilerine bakıldığında sosyal anlamda da daha iyi şartlar altında gerçekleştiğini ve teorilerinin de bu aşamalarda geliştiği söylenebilir.

Everett Lee'nin önemi teoriler içerisinde ayrı tutulmasının nedeni aslında anlatılan tüm teoriler içerisinde daha kapsayıcı bir yanı olmasıdır. İnsanlar bir yerden başka bir yere göç ederken daha iyi ücret, daha iyi hayat, daha iyi imkanlar kısacası daha iyi bir hayat bulma imkanı peşinde oldukları birden fazla dile getirilmiştir. Bunun yanında bu amaçlarla göç ederken düşük ücret, yüksek işsizlik, gelir eşitsizliği, ayrımcılık, düşünce özgürlüğünün kısıtlanması gibi neden olurken bunların hepsini "itici" faktörler olarak değerlendirilmiştir. Göç edilmek istenilen yerlerde ise yüksek

maaş, adil bir ortam, daha eşitlikçi bir yaşam, ifade özgürlüğü, istihdamın geniş olması gibi "çekici" faktörler olarak değerlendiren Lee'nin teorisi ayrı bir önem arz etmektedir. Öte yandan diğer teorilerde gerçekleşen göç eylemi sadece bir neden üzerine inşa edilmişken, Lee bunların hepsini itici ve çekici faktörler adı altında incelemiştir ve bu ikili analiz yöntemi günümüzde gerçekleşen göç hareketliliklerinin de itici ve çekici faktörler olarak yorumlanmasına imkan vermiştir hatta Lee kuramı perspektifinden göç olgularını yorumlamak o dönemde ortaya atılan faktörlerin gelişerek hem teorinin hala geçerli olmasını hem de faktörlerin gelişimlerine tanık olmamıza imkan vermiştir. Yani 1960'larda göç hareketine düşük ücret temel neden olurken, günümüzde bir kişinin yüksek ücretine rağmen neden göç etmesinin araştırılması aynı zamanda itici faktörlere bir ekleme yapıp geniş analiz imkanı tanımıştır. Kişi için sadece yüksek maaş değil aynı zamanda saygınlık görmesi ya da emeklilik yanında temiz hava da yaşamını devam ettirmek istemesi bir neden olabilir. Kısacası, itici-çekici faktörler her zaman göç olgusu içerisinde yerini koruyacak ve gelişerek devam edecektir.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN GÖÇ DENEYİMİ VE GÖÇÜN ETKİLERİ

2.1. Türkiye'nin Göç Tarihi

Türkiye tarih boyunca göçlerden en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Bugün Avrupa'da Türkiye Cumhuriyeti kökenli minimum 5 milyon göçmeni vardır. Bu sayılara Balkanlar'dan Avrupa'ya, Amerika'ya, Avustralya'ya göç eden Müslümanlar eklenir ise, bu ülkelerde yaşayan eski Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Müslüman insanların sayısı 5 milyondan fazla olduğu ortaya çıkacaktır (Karpat, 2015: XXIV). Karpat (2015), Osmanlı Devletinin hakim olduğu yılları baz aldığımızda nüfus bakımından hareketli bir dönem geçirdiğini ve Osmanlı Devletinin göçle başladığını ve dağıldığını belirtir. Cumhuriyet dönemini ele aldığımızda ise 1912, 1930 ve 1950'lili yıllarda yaşanan göçler Türkiye'yi kültür, siyasi ve toplumsal açıdan etkilemiştir. Yine Karpat "*Türkiye, sözün kısacası göçler sayesinde kurulmuş, değişmiş ve bugün milli devlet haline gelmiştir*" der.

Türkiye yaklaşık olarak 50 farklı Müslüman ve Müslüman olmayan etnik gruplara ev sahipliği yapan Sünni-Türkü, Alevi-Türkü, Alevi–Kürdü, Çerkezi, Lazı, Ermeniyi, Gürcüyü, Yahudiyi, Yunanı, Arap ve Süryani grupları barındıran ev sahipliği yapan çok kültürlü, çok etnisiteye sahip bir ülkedir (Adaman ve Kaya, 2012: 3). Bu etnik yapının çokluğu bile ülkenin göç deneyiminin ne kadar fazla ve değişken olduğunun göstergesidir.

Türkiye'nin stratejik konumu ve coğrafi yeri dikkate alındığında komşu ülkelerinde meydana gelebilecek bir göç hareketi ülkemizi doğrudan etkileyecektir. Avrupa ile bulunduğu konum, Orta Doğu içerisinde yeri ve Asya ülkeleri ile bu ülkeler arasında bir köprü görevi görmesi ciddi bir önem arz etmektedir. Etrafında meydana gelen olaylar neticesinde Türkiye göç alan, göç gönderen, transit göç görevi görmesi olağan bir durumdur.

2.2. Osmanlı Dönemi Göç Hareketlilikleri

Kitlesel göç hareketliliğine maruz kalan Türkiye, tarihsel olarak Orta Asya'dan Anadolu topraklarına göç edişi 1071'lere dayanmaktadır ve Anadolu Türklerin vatanı haline gelmiştir. Osmanlı Devletinde ilk göç hareketi, İspanya'yı terk eden Yahudiler'den yaklaşık 100.000'i İmparatorluk topraklarına yerleştirilmeleriyle başlamıştır. Burada Osmanlı'nın kurulup, gelişmesiyle fethedilen yerlere insanlarını yerleştirmiştir. Rumeli'ye, Anadolu'dan Türkler göç ettirilerek yerleştirilmiş, o dönem tabiri caiz ise "iskan" politikası izlenmiştir. Daha sonra 17.yy sonlarında toprak kayıplarından dolayı Devletin sınırlarının küçülmesi insanların Anadolu'ya göç ettirilmesine neden olmuştur. Bu açıdan bakıldığında 1785 ile 1788 yılları arasında Küçük Kaynarca Antlaşması ilk büyük göç hareketine neden olmuştur diyebiliriz. Osmanlı himayesindeki Kırım ve Güneydoğu Avrupa'daki yerlerinden göç etmek zorunda kalan 500.000 kişinin Rumeli'de ve Anadolu'daki yerlere göç edildiği düşünülmektedir. Osmanlı dönemindeki diğer göç hareketlerine baktığımızda, 1821 yılında Mora Rumları isyanı sonrası gelişmeler göçe neden olan diğer etkendir. On dokuzuncu yüzyılda, Polonya ve Macaristan'da yenilgiye uğrayan devrim yanlılarının 1848 yılında Osmanlıya sığındıkları bir gerçektir. Dönemin Avusturya Macaristan İmparatorluğundan ve Rusya baskılarından kurtulmak için Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmışlardır. Yine 19.yy'da Kırım savaşlarından dolayı 1859 yılında Rusya'nın baskılarından dolayı sayıları 1 milyonu bulan Kafkasların Osmanlı Devleti'ne göç ettikleri bilinmektedir. Karpat (2017) ise sayılarının 2 milyonu bulan Kafkas'ın göç ettiğini ancak bunların içerisinde 1.500.000 kişinin hayatta kalabildiğini ve Osmanlı'ya göç ettiğini belirtmiştir. Tarihte mühim yer tutan göç hareketi ise kuşkusuz 1877 ile 1878 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında geçen 93 Harbidir. Burada göç eden kişilerin yaklaşık 1.000.000'dan fazla olan insanların Osmanlı topraklarına sığındıkları tahmin edilmektedir. Son olarak, Osmanlı döneminin maruz kaldığı göç hareketi 1.Dünya savaşı öncesi İtalya, Trablusgarp ve Bingazi'nin işgal ettikleri 12 adalardan gelen göçmenler önemli bir yer tutmaktadır (KDK, 2018: 54-55; Kaya ve Erdoğan, 2015: 12; Karpat, 2017: 170).

1850'li başlayan göç dalgalarını Kırım Tatarları, Gürcü, Çerkezler, Dağıstanlılar, Çeçenler, Lazlar gibi etnik yapıdan insanlar takip etmiş ve Kafkaslardaki halkla birlikte göç etmişlerdir. Kuzey cephesinin dışında Osmanlı Topraklarında yaşayan Arnavut, Boşnak ve Pomak gibi halklar da bu göç dalgasını takip etmiştir. Kırım Tatarları Osmanlı Devleti içerisinde bölgeye göç etmiş ilk kitlesel göç hareketini oluşturmuştur. 1783 öncesine dayanan Kırımlıların göç hareketi o yıllarda küçük kitleler halinde gerçekleşmiş iken, 1783 yılında Çarlık Rusya'nın Kırım'ı ele geçirmesiyle ilk büyük göç hareketi gerçekleşmiştir. 1783 yılının akabinde Tatarlıların göç hareketi 1890 yılında Osmanlı Rus savaşları etken olmuştur. Osmanlı tarihinde ayrı bir yeri olan diğer göç ise Çerkezler'dir. 1.Dünya Savaşına kadar, 2.500.000 milyon Çerkez göç etmek zorunda kalmış ve bunların içerisinde göç eylemlerini gerçekleştirirken yaklaşık 1.000.000 kişi hayatını kaybetmiştir (Bilgi, 2006: 4-6).

1864 Çerkez sürgünü olarak bilinen dönemde Ruslardan dolayı yurtlarından göçe zorlanmakta olan Çerkezler, Osmanlı Devletine sürgün olarak sığınmışlardır. Rus veri tabanlarında sayıları 500.000 ile 1.000.000 olan Çerkez göçmenlerin, Türk veri kaynaklarında ise sayıları 1.000.000 ile 2.000.000 arasında değişmektedir. Yolculuk esnasında göç edenlerin dörtte biri hayatını kaybetmiştir çünkü Çerkezler yolculuk anında karşılaşılan zorluklardan, çeşitli hastalıklardan dolayı bir kısmı hayatını kaybettiği bir gerçektir (Kaya, 2015: 141).

Diğer yandan Gürcüler 1828-1829 yıllarında göç eden halkaya dahil olan diğer kafiledir. Yaklaşık olarak bir milyonun üzerinde Gürcü insanları göç etmiştir ve yine Osmanlı-Rus savaşı sonrası başlayan Gürcü hareketi, 1921 yıllarına kadar devam etmiştir. Anadolu'ya yapılan göçlerin içerisinde Polonyalılar da yer almaktadır. Polonya'nın 1830 yılında Rusya sınırları içerisine girmesi, 1831 yılının başlarından itibaren yaklaşık olarak 10.000 kişinin göç etmesiyle sonuçlanmış ve bu göç eden insanların bir kısmı Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Alman Oryantalist Friedrich Schrader 1850'lili yıllarda İstanbul'da yaklaşık 7.000 Polonyalının bulunduğunu belirtmiştir. Polonyalıların çokluğu 1841'de İstanbul'un Beykoz ilçesinin bir parçası olan Adampol/Polonezköy'ün kurulmasını sağlamıştır (Dominik, 2016: 92-93).

Osmanlı göç dalgasının içinde ilk Arap kökenli insanların göç hikayesi savaşlar ile başlamıştır. Osmanlı ile yapılan savaşlarda, Anadolu'ya seferler sonucunda birçok Arap kökenli insanlar Anadolu'da kalmışlardır çünkü bu insanlar ülkelerine dönmemiş Osmanlı'da kalmayı tercih etmiştir. Adana ve Tarsus gibi yerlerdeki yaşayan Arap Alevileri de Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bu Arapların geliş sebepleri bazen ticaret iken, bazen de ülkelerindeki baskıdan dolayı göç etmek istemişlerdir. Arap göçünün Osmanlı döneminde son hareketliliği Devletin son dönemlerinde olmuştur ve 1916 yıllarında Suriye, Hicaz, Mezopotamya yerlerinden yaklaşık 5.000 aile mensubu Araplar İç Anadolu'ya ve Batı Anadolu bölgelerine gönderilerek göç ettirilmiştir (Özdemir, 2007: 192-193). Bu yüzyılı takip eden son göç hareketi Bosna'nın işgali sonrası Türkiye'ye 1918'e kadar 4 büyük göç akımı oluşmuştur. Birincisi 1878 yılında Avusturya-Macaristan işgali sonrası; ikincisi 1882 yılında, üçüncüsü Dzabic hareketi sonucu 1900 yılında ve sonuncu göç akımı 1908 yılında gerçekleşmiştir (GİGM, 2015).

Osmanlı döneminde gerçekleşen göç akımları ülkenin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel açıdan etkilemiştir. Coğrafi konumu itibariyle çevresinden aldığı göçler gelen insanlar bulundukları yerlerden kendi kültürlerinden, değerlerinden bir şeyler katmış ve bazı kültürel değerlerin oluşmasına vesile olmuştur. Örneğin: Polonyalıların göçü sonrası bulundukları yerde bugünkü "Polonezköy'ün" kurulması ve ismini buradan alması; ilk olarak 1468 senesinde Fatih Sultan Mehmet tarafından getirilen Arnavutların İstanbul'da bugünkü "Arnavutköy'e" yerleştirilmesi ve ismini buradan alması. Semtlere, yemeklere ve hatta kişilik özelliklerine kadar etkilemiştir. Yine Arnavut örneğinden yola çıkılırsa Arnavut Ciğeri, Arnavut Kaldırımı, Arnavut inadı gibi etkilerden söz edilebilir (Bakay, 2007: 18-19) hatta Polonezköy, eski ismiyle Adampol, Polonyalılar için sadece güvenli bir yer olmayıp, 20.yy kadar da Polonyalıların göçünün politik etkinliği için de önemli bir merkezi olmuştur. İnsanlar günümüze kadar halen Polonya geleneklerini yaşamakta ve sürdürmektedirler (Mierzwa, 2015: 7). Polonyalıların İstanbul'daki 19.yy'da varlıkları Beyoğlu sokaklarına yansıyarak o dönemde (20.yy ortalarına kadar) İstiklal caddesi civarında Nuri Ziya Sokağına Leh Sokağı (Polonya Sokağı) denmekteydi. Polonyalı romantik şairlerinden Adam Mickiewicz'in yaşamının son günlerini geçirdiği Tarlabaşı caddelerinden biri olan yere

Adam Mickiewicz Sokağı olarak anılması sosyo-kültürel etkilerinden birkaçıdır (Dominik, 2016: 93).

Buraya kadar anlatılan kısımda Osmanlı Dönemi içerisindeki göç hareketliliklerinden bahsedilmiş olup, bunlar zamansal olarak anlatılmıştır. Türkiye sadece Cumhuriyet döneminden beri değil Osmanlı'dan beri her zaman göç olgusuna maruz kalmış ve dönemine göre göç politikaları izlenmiştir. Bulunduğu konum itibariyle olası bir hareketlilik tıpkı bir deprem olduğunda bulunduğu kara parçasını değil aynı zamanda etrafındaki parçaları nasıl etkiliyorsa göç olgusu da bulunduğu yer ile etrafındaki yerleri de etkilemektedir. Bir bölge için deprem kuşağında yer alıp bir yerin fay hattı üzerinde olması olası bir sallantıdaki etkisi kaçınılmaz oluyorsa, Türkiye de göç kuşağında yer alan ülke olmuştur ve yer almaya devam edecektir. Göç kuşağı içerisinde bulunduğumuz "*Küreselleşen*" Dünya'da Türkiye göç hattı üzerindedir ve bu tıpkı fay hattı gibi göç hattı üzerinde bulunması civar yerlerdeki hareketliliğin Türkiye'ye de etkisinin kaçınılmaz olması demektir.

Osmanlı dönemine ait göç hareketleri buraya kadar sınırlı olmayıp sadece genel bir analizdir. Buradaki amaç Türkiye'nin göç olgusuna yabancı olmadığını göstermektir. Türkiye'nin göçlere karşı tutumu her zaman ılımlı, kucaklayıcı, açık bir politika içerisinde olmuştur. Cumhuriyet dönemine geçmeden önce açık bir politika ve kucaklayıcı yaklaşımını Osmanlı'dan beri destekleyen bazı olaylar vardır.

Bunlar;

" * *1492 yılında onbinlerce Yahudi'nin İspanya'dan gemilerle kurtarılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi,*

** 1672 Thököly Ayaklanması'nın ardından matbaacılığın öncüsü İbrahim Müteferrika ile itfaiyeciliğin öncüsü Kont Ödön Seçenyi (Seçenyi Paşa)'nin ve 1699 yılında Macar Kralı Thököly Imre ve eşinin Osmanlı İmparatorluğuna iltica etmeleri,*

** 1709 yılında İsveç Kralı Şarl'ın beraberindeki yaklaşık 2 bin kişilik grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğuna sığınması,*

** 1718 Pasarofça Antlaşması'nın ardından Macar Kralı II. Rakoczy Ferenc'in Osmanlı İmparatorluğuna sığınması,*

** 1830 Polonya İhtilali'nin liderlerinden bugünkü Polonezköy'ün kurucusu Prens Adam Czartorski'nin 1841 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmesi,*

** 1848 Macar Özgürlük savaşını kaybeden Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3 bin Macarın 1849'da Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleri,*

** Farklı istatistiki veriler bulunmakla birlikte, 1856-1864 senesinde ise Rus Ordusundan kaçan yaklaşık 1.500.000 Kafkas nüfusu Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilerek, Balkanlar'a ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmiştir.*

** 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangel'in yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğundan koruma talep etmesi*. " (İB, 2013: 8-9).

Kısacası Türkiye'nin günümüzde göçmenlere kucak açması, onları kucaklaması bugüne has değil, geçmişte var olan bir öze dayanır. Başka ülkelerdeki insanların, ülke yönetiminde bulunan insanların, savaşılan ülkelerin askerlerinin ve hatta komutanlarının, kralların gibi kişilerin bir ülkeye sığınması olası bir tehdit unsurunda insani yönünü kaybetmemiş, zor durumda olan insanlara kapısını açması dünyada nadir görülen bir ülke konumuna getirmiştir ve hüviyetine işlemiştir.

2.3. Türkiye Cumhuriyet Dönemi Göç Hareketlilikleri

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulmuş ve Osmanlı Devletinin yerine geçmiştir. Oldukça genç bir yapıya sahip olan ülke hem Orta Doğu hem de Avrupa arasında bir konumda olduğundan coğrafi açıdan bir öneme sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Ermenistan, Azerbaycan, İran, Irak ve Suriye tarafından çevrili bir yapıya sahiptir. Türkiye yeni kurulduğu dönemde ilk göç tecrübelerini ulus devlet oluşturma açısından başlamıştır (Suter, 2013: 3-4). Bu devletlerle komşu olması, 8 ülkeden birinde olası bir göç dalgasının Türkiye'yi de etkilemesi şüphesiz kaçınılmazdır.

Türkiye Osmanlıdan beri göç dinamiği içerisinde bulunmuş ve bunu ilk ulus-devlet oluşturma açısından yaşamıştır. Türkiye'nin son yüzyılda yaşadığı kitlesel göçlere maruz kalmıştır diyebiliriz. Yani, dışarıdan ekonomik, siyasi ya da politik olaylardan dolayı Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan, göç etmek zorunda kalan insanlardan oluşmaktadır. Bir de yeni kurulan ülkede kendi sınırları içerisinde yaşadığı göç dinamiği olarak ayırabiliriz. Kısacası; ilki dışarıdan Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar gelen kitlesel göç ve ikincisi bizim kendi içimizde yaşadığımız göç dinamiği Türkiye'nin göç tarihini meydana getirmektedir.

2.3.1. Türkiye'nin Yaşadığı Kitlesel Göç Hareketleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana Balkanlar'dan, Orta Asya'dan, Orta Doğu'dan, Kafkasya'dan insanlar gelmiş göç etmiştir. Bu göç olgusu Suriyeliler ile birlikte devam etmiştir. Ülkenin ilk göç deneyimi bilinen nüfus mübadelesi ile başlamıştır. 1923 yılında gerçekleşen bu olayda Türkiye'de yaşayan Türk vatandaşı Rum Ortodoksları ile Yunanistan'da yaşayan Yunan vatandaşları Müslümanları arasında gerçekleşmiştir. Gerçekleşen mübadele anlaşma içerisinde Yunanistan'dan Türkiye'ye 350.000 binden fazla Yunan vatandaşı Müslüman gelmiştir. Tabi gerçekleşen bu göçler belli kapsamlarda iskan ettirilerek devam etmiştir (KDK, 2018: 55-56). Anadolu'dan Yunanistan'a da yaklaşık 1.500.000 insan göç etmiştir. Nüfus mübadelesi karşılığında ise Ortaylı (2018) yaklaşık 500.000 bin kişinin Türkiye'ye göç ettiğini belirtir. Bu göç bir anlamda Türk-Rum değişimi değil Müslüman-Ortodoks

değişimi olarak da anılır. Değişim içerisinde yer alan iyi bir Türkçeye sahip olmayan Yunanistan'dan gelen insanların olduğu gibi, Türkiye'den giden insanlar içerisinde Yunanca bilmeyen Ortodoks'un da Yunanistan'a gitmesi bu değişimin isminin farklı kılmasını göstermektedir (Ortaylı, 2018: 269).

Nüfus mübadelesinin ilk ortaya çıkışı Balkanlarda ulus-devletlerin ortaya çıkmasına dayanmaktadır. 19.yy'ın sonlarında oluşan bu düşünce birçok yerde nüfus yapısını homojenleştirmek amacını teşvik etmiştir. Bizdeki mübadele Yunanistan-Türkiye arasındaki anlaşma bizim tarafımızdan oluşmamıştır. Yunanistan Başbakanı Venizelos'a aittir. Venizelos Anadolu'daki Rumların Yunanistan'a, Yunanistan'daki Müslümanları Türkiye'ye gitmesinden yanadır hatta bu konuda ısrarlı davranmış ve araya Milletler Cemiyetlerini sokmuştur. Bu nüfus mübadelesi düşüncesini her fırsatta dile getiren Venizelos, Ankara Hükümeti ile Milletler Cemiyeti Başkanı Nantes ile mübadele anlaşma isteğini yenilemiştir. Balkanlarda başlayan bu nüfus hareketlilikleri ya antlaşmalarla ya da zorla olmuştur (Macar, 2015: 174-175).

Türk-Yunan mübadelesinde (1922 ile 1938'li yıllar arası), nüfus değişiminden sonra ülke Balkanlardan gelen göçlerle şekillenmiştir. Türkiye Yugoslavya-Makedonya'dan 1924 ve 1936 yılında iki büyük kitlesel göçe şahitlik etmiş ve kapılarını açmıştır. Bu göçlerin gerçekleşmesinin altında yatan nedenlerden yönetim ve politika etkili olmuştur, özellikle Türklere uygulanan baskılar olmuştur (Bozkurt, 2010: 59). Örneğin; 1930'larda Bulgaristan'da Türklere karşı anti uygulamalara gidilen yönetim ve politika göçün oluşmasına neden olmuştur. Türk okullarının, yayınevlerinin kapatılması ve Türkler üzerinde ayrımcı bir politika uygulanması Türklerden nefrete duyma duyguları empoze edilmiştir (Karpat, 2017: 245). Türk mezarlıklarına saldırılar, Türklere karşı oluşturulan bu anti tavırların filmlere bile yansıması bir baskı unsuru oluşturmuştur. 1923'ten sonra Bulgaristan Kralı Boris'in hükümetlere müdahaleleri ile zorlamalar artmış ve "*Bulgaristan Bulgarlarındır*" söylevi Türkleri zor duruma düşürmüştür (Öksüz, 2000: 177-178).

1923 ile 1950'li yıllara kadar Türkiye Balkanlardan gelen göçlerle şekillenmiştir. Yunan-Türk mübadelesinden sonra Bulgaristan'dan yaklaşık 200.000

kişi, Romanya'dan yaklaşık 114.000 kişi, Yugoslavya'dan da 116.000 kişi göç etmiştir. Balkanlardan gelen göç 385.000'i bulan mübadele ile toplam göç 800.000'i bulmuştur (Öksüz, 2000: 187). 1950'li yıllardan sonra gerek serbest anlaşmalar çerçevesinde, gerek serbest göçmen olarak, iltica sıfatıyla Yunanistan'dan 150.000 Türk, Bulgaristan'dan yaklaşık 50.000 Türk göçmen, Yugoslavya'dan 380.000, Romanya'dan 10.000 Türk daha göç etmiştir. Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana 1990'lara kadar toplamda 1.750.000 kişi göç etmiştir, Türkler anavatanlarına gelmiştir (Sarınay, 2011: 356-361; Çavuşoğlu, 2007: 132-136). Bu insanların "*Türk*" diye anılması etnik kökenleri ile ilgili değil, Müslüman olmaları ile alakalıydı hatta bu insanların Türkçeyi bile bilmemelerine rağmen Boşnak, Makedon, Pomak gibi kullandıkları dil ile, etnik unsurla ilişkilendirilmemeli aksine "*Türk*" denmelerinin altında yatan neden Müslüman bağları ile ilişkiliydi (Kale, 2015: 158). Merhum Bosna-Hersek lideri Bilge Kral Aliya İzzetbegoviç'in Türklere yazdığı mektupta "Türk" olmanın önemine vurgu yapmış, kendilerine Boşnak denmediğini Türk dendiğini vurgular. Buradan bu kavramın etnik değil, Müslümanlık ile ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yugoslavya'dan Türkiye'ye 1950'li yıllara kadar 305.158 kişi göç etmiş ve bunların 15.000 bine yakını iskan ettirilmiştir. Bunun akabinde, Bulgaristan'dan gelen göçler bir hayli etkili olmuş ve 1989'a kadar devam etmiştir. Bu süreç 4 aşamada gerçekleşmiş olup neredeyse 800.000 bin kişi göç etmiştir. Bunlardan birincisi 1925 yılında Türk-Bulgar ikamet sözleşmesine dayanan ve 1949'a kadar süren anlaşma çerçevesinde 218.998 kişi gelmiştir. İkincisi, 1949 ile 1951 yılları arasında 156.063 kişi göç etmiştir. Bir diğeri ise 1968 ve 1979 yıllarında Türkiye ile Bulgaristan arasında Yakın Akraba Göçü anlaşması ile 116.521 kişi daha Türkiye'ye vatanlarına gelmiş ve son göç hareketi ise 1989 yılında yaklaşık 345.000 bin kişinin gelmesi ile bu dört dönem tamamlanmıştır (Doğanay, 1997). Tabi Türkiye'ye bunların dışında Romanya'dan (1923-1949), 1950'li yıllarda Çin'in işgalinden dolayı Doğu Türkistan'dan, II. Dünya Savaşında Doğu Lejyonlarından gelen yani Kazaklar, Kırgızlar, Türkmenler, Karakalpaklar, Balkarlar, Karaçaylar, Azeriler, Dağıstanlılar, İnguşlar, Çeçenler gibi göçmen akımları bu sürelerde ülkemize gelmişlerdir.

Türkiye'nin 1923-1945'li yıllarda yaşadığı bu göç olgusuna Almanya'dan gelen göçmenler dahil olmuştur. Bu insanlar sürgün edilmiş, zorla göç ettirmek zorunda kalan, kovulan insanlardan oluşan yaklaşık 800 kişilik grup göçmenlerdir. Almanya'da Nasyonel Sosyalistlerin (Hitlerin) politikaları yüzünden çoğunluğunu bilim insanlarının oluşturduğu göçmenlerdir. Almanya'da 2000'e yakın bilim insanlarının bir kısmı 1933'ten itibaren Türkiye'ye sığınmışlardır. Özellikle gelen göçmenlerin bilim insanlarından oluşması Türkiye'yi o günkü şartlarında eğitime, üniversitelerin gelişmesine ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Tıp, sağlık başta olmak üzere (hastalıklara karşı önlemler gibi) birçok dalda bilim insanın yetişmesine neden olmuştur ve enstitülerin kurulmasına öncülük etmiştir (Erichsen, 1999: 69-71). Hitler yönetiminde, Yahudilere karşı oluşturulan anti-oluşum birçok Yahudi bilim insanlarının Almanya'yı terk etmek zorunda bırakmıştır. Bu yapı 5-7 Temmuz 1933 tarihinde yetkililerle görüşülerek Türkiye'de yer bulan Alman-Yahudi akademisyenler zorunlu göçü gerçekleştirilmiş oldu. Bu göçe zorlamanın altında yatan Alman olup politik ideolojisinin uymaması ve Yahudi oldukları yatmaktadır (Kuruyazıcı, 1999: 41-42). Türkiye'nin uygulamış olduğu bu kabul anlayışı Yahudi Agency Başkanı Haim Barlas tarafından Türk Hükümetine teşekkür yazısı yazılmıştır. İlişkisi kesilen Yahudi bilim insanlarının 1933'lerde İstanbul ve Ankara Üniversiteleri gibi yerlerde akademik işlerine devam etmişlerdir. Eğitim alanlarında gelişimlerine katkıda bulunan bu göçmenlerin belli kısmı savaş sonrası ülkelerine dönmüş, bir kısmı ise Türkiye'de kalarak çalışmaya devam etmişlerdir (Güleryüz, 2015: 63-64).

1979 İran Devriminde sayıları yaklaşık 1.000.000 ila 1.500.000 arasında değişen İranlı kitlesel olarak göç etmek zorunda kalmıştır. Burada Türkiye'ye gelen İranlılar Kuzey Amerika'ya ya da Avrupa'da 3. bir ülkeye yeniden yerleştirene kadar transit göçmenler olarak kabul edilmiştir (İçduygu ve Aksel, 2012: 12). Sayıları ile ilgili kesin kanıt olmamakla birlikte Türkiye'ye giriş yapan kabaca 1 milyon İranlı Türkiye'yi transit ülke olarak kullandılar ve Türkiye'de kalanlarda düzensiz göçmen konumunda yaşadığı tahmin edilmektedir (İçduygu, 2003: 11). Humeyni rejiminden kaçan İranlılar Türkiye'de geçici olarak sığınmacı şeklinde kabul edildiler. 1979 ve 1991 yılları arasında Türkiye bu zaman aralığında İranlıların ülkeye vizesiz giriş yapmalarını

sağlayacak politika izlemiştir. Bu insanların üçüncü ülkeye yerleştirilmesi için Türk yetkililer tarafından teşvik de edilmiştir (Mannaert, 2003: 2-3). Bu göç dalgası aynı zamanda Türkiye'nin yaşadığı Avrupalı olmayan en büyük göç dalgalarından biri olarak da tarihe geçmiştir (Myers, 2017: 3).

1979 yılında, İran'da yaşanan devrim sonrasında Türkiye'ye bir milyondan fazla insanın oluşturduğu etnik açıdan çoğunluğu Azeri'nin yanı sıra Fars, Kürt kökenine sahip insanlar göç etmiştir. 1980'li yıllarda Afganistan'dan gelen göçler bu kitlesel göç akımına dahil olmuşlardır. 1991 yılında Körfez savaşından sonra iç karışıklıktan dolayı 500.000 bine yakın insan ülkemize sığınmıştır. Irak'tan gelen büyük göç dalgası ilk olarak 1988 Halepçe katliamından sonra 50.000 kişiden fazla kişinin gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bu yüzyılın sonunda 1992-1998 yılları arasında Yugoslavya'daki iç savaştan gelen 20.000 Boşnak, 1999 yılında Kosova'dan yaklaşık 18.000 kişi ve 2001 yılında Makedonya'dan gelen 10.000 binden fazla insanın gelmesiyle göçmen kabulü devam etmiştir (TBMM, 1997; KDK, 2018: 58-59; Kirişçi, 2007: 94; Kirişçi, 2001: 76).

Türkiye'ye Irak'tan gelen göçmenlerin hikayesi 1988 ve 1991 yıllarına dayanmaktadır. İlki İran-Irak savaşı sonrası yaşanan kargaşadan kaçanların sayısı, Halepçe'ye düzenlenen saldırılarda meydana gelen olaylar sonrası 50.000'den fazla insan (Kürt Peşmerge) Türkiye'ye gelmiştir. Diğer mülteci akımı ise 1991 yılına dayanmaktadır (Kirişçi, 2000: 12). 1988'de Mart'taki Halepçe katliamına benzer olayların olabilecek korkusu insanlarda kaygı uyandırarak Irak-İran savaş sonunda 100 bin Irak Kürtlerinin Türkiye'ye sığınmasına yol açmıştır. 1991 yılındaki kitlesel göçün sebebinde ise Körfez Savaşı başrol oynamıştır. 1991 yılındaki Körfez Krizi neredeyse 500 bin Iraklının Türkiye'ye geçici koruma kapsamında çoğunluğunun Kürtlerin oluşturduğu, az sayıda Türkmen ve Hristiyanların oluşturduğu kitlesel göçe neden olmuştur. 1991 yılının Mart'tan Nisan'a kadar başlayan bu akın ilk olmamakla birlikte temellerini 1988'li yıllardaki olaylara dayanmaktaydı (Danış, 2011: 199; Yönlü, 2018: 212-213).

Bir diğer göç hikayesi ise Boşnaklara aittir. Eski Yugoslavya'dan ayrılıp Mart 1992'de bağımsızlığını ilan eden Bosna da politik hengameye neden olmuştur. Bu

bağımsızlıktan rahatsız olan Sırplar Bosna Hersek'e savaş açmış ve bu savaş 1992'den 1995'e kadar sürmüştür. Bu yıllarda yüz binlerce insan katledilmiş, o zamanki nüfusun yarısından fazlası zorla yerlerinden edilerek göç etmek zorunda kalmıştır (Kacapar-Dzihic ve Oruc, 2012: 5-7).

Türkiye'ye kitlesel anlamda en büyük göç hareketini kuşkusuz Suriyeliler oluşturmaktadır. 2011 yılının Mart ayında başlayan Suriyelilerin göçü yaklaşık 200 kişilik bir grubun kaçmasıyla başlamıştır. Hatay'ın sınırlarından gelerek ülkemize giriş yapan insanların göçü hala günümüzde de devam etmektedir. Suriye'deki iç savaş sonrası yaklaşık 6.500.000 Suriyeli göçmen olarak birçok ülkeye sığınmışlardır. Bu ülkelerin başında Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır gibi ülkeler gelmektedir. Türkiye bu ülkeler içerisinde en çok Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkedir. Ülkemize 2011'den bu yana yaklaşık 3.500.000 milyondan fazla Suriyeli gelmiştir (Hoffmann ve Samuk, 2016: 7; TBMM, 2018: 243). Yaklaşık 13 milyon Suriyeli göçmenin göç etmek zorunda kaldığı yarısı kendi ülkeleri içerisinde yer değiştirirken, 6 milyondan fazlası komşu ülkelere, Avrupa ülkelerine ve diğer kıtalara göç etmiştir. Avrupa ülkeleri ise yaklaşık bir milyon göçmene kapılarını açmış iken, Türkiye Avrupa ülkeleri içerisinde de en çok Suriyelilere kucak açmış ülke olarak birinci sırada yer almaktadır (UMHD, 2018).

Türkiye'nin Suriye'den gelen göçmen kabulü 29 Nisan 2011 yılında gerçekleşmiştir. 2011 yılının Mart ayının 15'inde başlayan rejim karşıtı gösteriler sonucu göçü meydana getirmiştir. Türkiye ise aynı yıl içerisinde 29 Nisan'da 252 kişilik bir grupla Hatay'ın Yayladağı ilçesinden Cilvegözü sınır kapısından giriş yapan Suriyeli göçmenleri kabul ederek geçici koruma kapsamındaki ilk göçmenleri almaya başlamıştır. Türkiye'nin bu misafirperverliği Dünya'nın dikkatini çekmiş ve uygulamış olduğu *açık kapı politikası* Birleşmiş Milletlerin, Avrupa Birliğinin takdirini görmüş, teşekkür etmişlerdir. Suriye'deki iç savaş sonrası kaçmak zorunda kalanlar ile birlikte gelecek neslin kaygı duyması, yaşam beklentileri açısından kaygı duyanlarla birlikte göç eden Suriyeli sayısı artmıştır. Göçü tırmandıran bir diğer etkide terör örgütlerinin kurulması olmuştur özellikle IŞİD örgütü bu beklenti kaygısını arttırmış, yaşanan iç

kargaşanın yükselmesine neden olarak Suriye'de göçü artıran bir diğer etken olmuştur (Erdoğan, 2018: 2-5).

Tablo 2.1: Türkiye'nin Kitlesel Göç Akımları

Yıl/Yıllar	**Gelinen Ülke/Ülkeler**	**Kişi Sayısı**
1922-1938	Yunanistan	384.000
1923-1945	Balkanlar	800.000
1933-1945	Almanya	800
1979	İran	1.000.000*
1988	Irak	51.542
1989	Bulgaristan	345.000
1991	Irak	467.489
1992-1998	Bosna-Hersek	20.000
1999	Kosova	17.746
2001	Makedonya	10.500
2011-….	Suriye	3.577.792
Toplam		6.674.869

*Sayıları kesin olmamakla birlikte 1.000.000 ile 1.500.000 arasında değişmekte.
Kaynak: GİGM ve AFAD

Tablo 2.1 bize Türkiye'nin oldukça göç hareketliliğine maruz kaldığını ortaya çıkarmış ve Cumhuriyet döneminden günümüze kitlesel olarak yaklaşık 7.000.000 insan göç etmiştir. Bu rakam oldukça önemli olup bunları 3.000.000'dan fazlası 2011 yılına kadar göç etmiş iken, 3.500.000'dan fazlası son 8 yılda göç etmiştir. Burada toplam göçü denklem ile yazacak olursak Suriyelilerin göç sayısı 88 yıllık zaman dilimi içerisinde gelen göçmenlerden fazla olduğu kalemi ortaya çıkacaktır.

2.3.2. Türkiye'nin Kendi İçinde Yaşadığı Göç Dinamikleri

Modern Türkiye iç ve dış göçler ile şekillenmiş ve önce ulusal devlet inşası anlayışla yurtdışından Türk-Müslüman kökenli insanlar yurtlara getirilmiştir. Sonra toplumun sanayileşmesiyle kırlardan kentlere göç gerçekleşmiş ve sürekli devam etmiştir. Bu değişim aynı zamanda toplumsal bir değişime de yol açmıştır (İçduygu vd, 1998: 207-208).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda 1923'ten 1950'li yıllara kadar iç göç hareketi pek görülmemiştir. 1923-1950 yılları arası iç göç açısından nispeten sakin geçmiş, 1950'den sonra iç göç başlamıştır. 1960'lardan sonra hızlanan iç göç 1980 itibariyle ivme kazanmıştır. İnsanların göç etmelerinin altında toplumun değişen dinamik yapısı etkili olurken; ekonomik, siyasi etkiler de insanı göçe maruz bırakmıştır.

1950'lilere kadar olan dönemde ciddi bir hareketlilik olmamasının sebebi insanların kırlardan kentlere göç etmesini gerektirecek iş gücü piyasası içerisinde talep olmamasıdır. Diğeri ise, ulaşım imkanlarının ve bilgi sağlama açısından imkanların 1950 öncesinde Türkiye'de göreceli olarak az gelişmesidir (Coban, 2013: 61).

1940'lılı yıllarda Batı'dan alınan maddi yardımlar hızlı modernleşmeye, köylerdeki toprağa dayalı işlerden kopulmasına ve şehirdeki sanayi ve hizmet sektörünün işgücü ihtiyacının oluşmasına yol açmıştır. Tüm bunların sonucunda insanları iç göçe, sanayi merkezlerine doğru göçe tetiklemiştir (İçduygu vd, 1998: 208). 20.yy'ın ilk yarısında Türkiye ağırlıklı olarak tarım ülkesi iken, tarımdaki makineleşme (Marshall yardımının sonucuyla) kırsal nüfusu işsiz bırakmış ve insanları şehirlere göç etmesine neden olmuştur (Adaman ve Kaya, 2012: 3). Sadece bu yıllarda Marshall programından dolayı (1948-1956) ülkede 1.800 olan traktör sayısı 44.000'lere ulaşmış ve bu kırda yaşayan insanların, çalışan işgücünü şehirlere göç etmesine neden olan ana etkenlerden biridir (Alpay ve Alkin, 2017: 98-99).

Tablo 2.2: Tarımda Üretim Payı ve İstihdam Oranı

Yıllar	Tarım Kesiminin GSYH'deki Payı	Tarım Kesiminde İstihdam
1923	%52	%70
1997	%13	%42
2002	%11	%35
2006	%9	%27
2015	%8	%20
2016	%8	%19

Kaynak: Eğilmez, 2018: 170.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Osmanlıdan devralınan ekonomide Gayri Safi Yurt İçi Hasıla 570 milyon dolar olup, tarımın GSYH'deki payı % 40'tı. Tarımın bu önemli payı nüfusu besleyebilirken, günümüzde GSYH 850 milyar dolar ve tarım kesimi ise

yalnızca % 8'e denk gelmektedir. Bu farklılık tarımdaki çekiciliğin göreli olarak uzak kaldığı ve tarımdaki istihdamın düştüğünün göstergesidir. Tablo 2.2'de tarımdaki payın zamanla hızlı düşüşü ve bunun beraberinde istihdam açısından iş bulma imkanların daralması insanların şehirlerde iş bulabilmek göç ettikleri gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Endüstri ve hizmet alanının genişlemesi insanları iş imkanı açısından cezbetmiştir (Eğilmez, 2018: 169-170).

1950'lilerde yaşanan hızlı toplumsal ve ekonomik dönüşüm şehirdeki ve köylerdeki nüfusu değiştirmiş ve nüfus oranlarındaki fark hızlı bir şekilde artmıştır. 1950'de kentsel alanda yaşayan nüfus oranı % 19 iken, 1970'de % 36 sonra 1990'larda % 56'ya yükselmiştir. İlk başlardaki göç hareketi kırsal yerlerdeki itici faktörlerle açıklanırken, 1960'larda, 1970 ve 1980'lerdeki kırdan kente göçlerin sebebi çekici faktörlerle açıklanır. 1980 sonrası dönemlerde modernleşme adı altında iletişim teknolojisi ile beraber iç göç olgusu ve toplumsal dönüşüm hız kazanmıştır (İçduygu ve Ünalan, 1998: 42-43).

İlk olarak 1950'lilerdeki kırsal alanlardan kentsel alanlara gerçekleşen göç hareketlerinin temel nedenlerine baktığımızda göç olgusunun ana nedenlerini görebiliriz;

i) Tarımda yeni teknoloji girişi
ii) Entansif tarım
iii) Toprak yetersizliği ve toprağın mirasla parçalanması
iv) Tarımın makineleşmesi
v) Geleneksel toprak sahipliği rejimi değişikliği
vi) Nüfus artışları
vii) Kentlerin çekiciliği.

Tabi bunların yanında şehirlerdeki sosyal ve kültürel imkanların artması, ulaşım koşullarının gelişmesi bir diğer çekici etkenlerdir. Özellikle tarımdaki sistemin değişmesi üretimi makineleştirip, tarımda hali hazırda kullanılan işgücünü azaltarak göçe neden olmuştur. Nüfusun hızla artması tarımdaki gelir yetersizliğine ve insanları kendi refahları doğrultusunda kendilerine ve ailelerine daha iyi bakabilmek için göç

etmek zorunda kalmışlardır. Ulaşım imkanların kolaylığı, enformasyon alanındaki gelişmeler insanları meraklandırmış, kentlere karşı göç etme isteğini artırmıştır diyebiliriz. Özellikle bu gelişmelere İstanbul gibi sosyal altyapısı sağlam büyük kentler insanların göç etmedeki yer tercihlerinde etkili olmuştur (DPT, 1993: 2-3). İstanbul sadece insanlar için köylerden şehirlere göç etmek için ekonomik açıdan değin kültürel açıdan da bir cazibe merkezi olmuştur. İstanbul'un konumu, estetiği birçok aydın, düşünce insanı için de çekici bir faktör olmuştur. Tek Türkiye'de iç göçün yoğun yaşandığı dönemde sınırlı kalmayan İstanbul, Cumhuriyet öncesinden de pek çok entelektüeller için yaşam yeri olmuştur. İstanbul'u çok seven aydınlar doğdukları yeri değil doydukları yeri "*kent*" olarak görmüşlerdir hatta İstanbul sevgisi, kentli olma olgusu yani *kentliliğin* "*İstanbullu*" olma ile özdeşleşen bir imgelemi ortaya çıkarmıştır (Doğan, 2018: 202). 1978 yapımı "*Taşı Toprağı Altın Şehir*" adlı filmde bu şehir cazibesi işlenmiş ve İstanbul'a köylerden kente göçü konu almıştır bununla birlikte insanda oluşan değişimi işlemiştir.

Bunlara kırsal yerlerdeki itici nedenlerden hızlı nüfus artışı, tarımdaki düşük verimlilik, yüksek işsizlik ve eğitim gibi sosyal nedenlerde göç etmede diğer etkenler olmuştur (İçduygu ve Ünalan, 1998: 43).

Tarımda sermaye yoğun üretim yöntemi, toprak arzının sınırlı olması gibi bu yılların köylerin itici yönlerini oluşturmaktadır. Sanayileşme sonucu emeğe olan talebin artması, sağlık, eğitim hizmetlerinin iyi olması ve fazla olması kente olan çekici faktörler yönünü oluşturmaktadır (KB, 2014: 27).

Türkiye'nin kendi içindeki göçün nüfusu içerisinde genç nüfusunun fazla olması, aile kurmamış olmamaları göçü kolaylaştırır. Eğitim durumu ve hayat şeklindeki iyileşme, eğitim ile insanın daha rahat iş imkanına sahip olması, kan davaları, aile baskısından kurtulma, siyasi mezhepsel nedenlerle birlikte doğal afet ve mevsimlik göçler iç göçlerin Türkiye'ye ait kendine has özel şartlarını oluşturmaktadır (Başel, 2007: 521-524).

Türkiye'deki göçün ilk basamağı olan 1950'lilerdeki köylerden kentlere göç, birinci dönem göç deneyimi diyebiliriz. İkincisi ise 1960 ile 1980 arasını kapsayan

dönemdir. Bu dönemde şehirleşme oranı % 44'e yükselmiş ve şehirlerde nüfus yoğunlukları oluşmaya başlamıştır. Bu yoğunlaşmanın altında yatan şehirlerin kırlardan hızlı ve devamlı artan bir seyirde göç almasıdır. Aynı zamanda şehre daha önce giden insanların oluşturduğu göçmen ağları da göçün artmasına etken olmuştur. Göçü artıran bir diğer unsur ise ulaşım ve haberleşme altyapıları imkanlarıdır. Kentlerdeki eğitim, sağlık gibi insanın en temel ihtiyaçlarına erişimin kolay ve rahat olması insanları göçe sevk etmiştir ve bu dönemin önemli bir diğer yanı ise şehirden şehre göçlerin başlamasıdır. Bu göç şeklinin değişmesinin nedeni iller arasındaki ekonomik, sosyal gelişimlerin eşitsiz dağılımıdır (KB, 2014: 26-27; Berker, 2011: 201-202).

Üçüncü dönem ise 1980'li yıllar ve sonrasıdır. Bu dönemde, liberal iktisadi sisteme geçilmesi, sanayi ve hizmet alanlarında ciddi bir artış olması kentlere olan göç güdüsünü insanlar üzerinde artırmıştır. Bu politika değişikliği tarım sektöründe önemli düşüş yaratmıştır (İçduygu vd, 1998: 222).

Devlet odaklı mekanizmadan piyasa odaklı mekanizmaya geçilmesi, özelleştirilmelerin artması, yabancı sermayenin ülkeye girişleri bu dönemlerde meydana gelen göç olgusunu daha iyi anlamamıza yardımcı olur. 1990'ların sonunda şehirlerde yaşayan nüfus oranı % 65'e yaklaşmış, ülke içinde hareketlilik büyümüştür. İç göç hareketliliğinde insanlar özellikle Doğu, Güney Doğu, Karadeniz gibi gelişmişlik seviyesi az olan yerlerden, gelişmişlik seviyesi yüksek olan yerlere Ege ve Marmara gibi bölgelere göç etmiş oldukları saptanmıştır (KB, 2014: 27).

1980 sonrası, tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçiş sürecinin sonucunda serbest piyasa ekonomisi benimsenmiş ve bundan dolayı devlete ait fabrikaların özelleştirilmesi, kapatılması aynı zamanda devletin tarıma yönelik desteklerini kaldırması insanları büyük şehirlere yöneltmiştir. Özelleştirme sonrası Sümerbank, Tekel, Şeker, Çimento gibi fabrikaların kapatılması işsizliğe neden olmuş ve tarıma dönük desteğin azalması sonucu ithal tarımsal ürünler bu sektörü kayba uğratmış ve bunun sonucunda da köyde yaşayanlar şehirlere göç etmek durumunda kalmışlardır (Özdemir ve Dökmeci, 2017: 97-101).

1990'dan sonra hayati tehlike durumlarından, savaş gibi etkenlerden dolayı da insanlar göç etmek zorunda kalmışlardır. Güvenli olarak gördükleri civar yerlere, sonra İstanbul, İzmir, Bursa, Adana ve Mersin gibi yerlere göç etmişlerdir (İçduygu ve Ünalan, 1998: 44).

Tablo 2.3: Toplam Nüfus, Kır-Kent Nüfusu ve Oranları (1927-2017)

YIL	TOPLAM NÜFUS	KENTE YAŞAYAN NÜFUS (İL VE İLÇE MERKEZLERİ)	KIRDA YAŞAYAN NÜFUS (BELDE VE KÖYLER)	ŞEHİRLERDE YAŞAYAN TOPLAM NÜFUS ORANI	KÖYLERDE YAŞAYAN TOPLAM NÜFUS ORANI
1927	13 648 270	3 305 879	10 342 391	24,2	75,8
1935	16 158 018	3 802 642	12 355 376	23,5	76,5
1940	17 820 950	4 346 249	13 474 701	24,4	75,6
1945	18 790 174	4 687 102	14 103 072	24,9	75,1
1950	20 947 188	5 244 337	15 702 851	25,0	75,0
1955	24 064 763	6 927 343	17 137 420	28,8	71,2
1960	27 754 820	8 859 731	18 895 089	31,9	68,1
1965	31 391 421	10 805 817	20 585 604	34,4	65,6
1970	35 605 176	13 691 101	21 914 075	38,5	61,5
1975	40 347 719	16 869 068	23 478 651	41,8	58,2
1980	44 736 957	19 645 007	25 091 950	43,9	56,1
1985	50 664 458	26 865 757	23 798 701	53,0	47,0
1990	56 473 035	33 326 351	23 146 684	59,0	41,0
2000	67 803 927	44 006 274	23 797 653	64,9	35,1
2007[4]	70 586 256	49 747 859	20 838 397	70,5	29,5
2008	71 517 100	53 611 723	17 905 377	75,0	25,0
2009	72 561 312	54 807 219	17 754 093	75,5	24,5

[4] Ülkemizde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi(ADNKS) 2007 yılında hayata geçmiştir. Bu yıldan sonra bu sistem baz alınarak nüfus sayım işleri gerçekleşmektedir.

2010	73 722 988	56 222 356	17 500 632	76,3	23,7
2011	74 724 269	57 385 706	17 338 563	76,8	23,2
2012	75 627 384	58 448 431	17 178 953	77,3	22,7
2013	76 667 864	70 034 413	6 633 451	91,3	8,7
2014	77 695 904	71 286 182	6 409 722	91,8	8,2
2015	78 741 053	72 523 134	6 217 919	92,1	7,9
2016	79 814 871	73 671 748	6 143 123	92,3	7,7
2017	80 810 525	74 761 132	6 049 393	92,5	7,5
2018	82 003 882	75 666 497	6 337 385	92,3	7,7

Kaynak: TÜİK.

İlk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır ancak o yıllarda detaylı bir çalışma olmayıp sadece Devlet doğum yerlerine göre sayım yapmıştır. Doğum yerlerine göre 1935'te genel olarak yayınlanmıştır ve 1950'den sonra ayrıntılı şekilde olmuştur. İstatistik Enstitüsü 1975'ten sonra ikametgah verilerini baz alarak bilgileri erişilebilir hale getirmiştir (Başel, 2007: 516).

Tablo 2.3 bize 1927'den günümüze toplam nüfusu, kentlerde yaşayan nüfus ve oranını aynı zamanda kırda yaşayan oranları vermektedir. Tabloya baktığımızda, 1927 ile 1950 arasında neredeyse bir iç göç hareketliliği görülmemektedir. 1927'de toplam nüfusun kentlerde yaşayan sayısı 3 milyondan fazlayken, 10 milyondan fazlası köylerde yaşamaktadır. Şehirlerde yaşayan oran 1950'lilere kadar ortalama % 25'te sabit kalmıştır. Köylerde yaşayan oran ise % 75'te kalmıştır. 1950'den sonra göç olgusu başlamış, birinci dönem olarak ifade edilen zaman diliminde (1950-1960 yıllar arası) kentlerde yaşayan oran yaklaşık % 32'ye yükselmiştir ve köylerdeki oran ise %75'ten % 68'e düşmüştür. Türkiye'nin yaşadığı bu ilk hareketlilik etkisini gösterirken, Türkiye'deki yapısal dönüşümler bu göçü tetikleyip ikinci dönem olarak ifade ettiğimiz (1960-1980 yılları arası) dönemde kentlerde yaşayan nüfus oranı yaklaşık % 44'te yükselmiş ve köylerde yaşayan nüfus oranı ise % 56'ye düşmüştür. 1980 sonrası olan üçüncü dönem denilen yıllara 2000'lere kadar olan dönemde şehirde yaşayan nüfus oranı yaklaşık % 65'e yükselerek artış oranı devam etmiştir. Tabi köylerde yaşayan oran

yapısal dönüşüm sonralarında kırsal nüfus oranı % 35 ‘e kadar düşmüştür. Günümüzde ise kentlerde yaşayan nüfus oranı % 92,3’e yükselmişken, köylerde yaşayan nüfus oranı ise % 7,7’e kadar ciddi bir düşüş göstermiştir.

Buraya kadar olan dönemde Türkiye’nin demografik açıdan hızlı bir değişim geçirdiği ve şehirlere göçlerin meydana geldiği, insanların köylerden kentlere doğru akın ettiği anlaşılmaktadır. 1927’lerde toplam 13 milyon nüfusun yaklaşık 3,5 milyon nüfusu şehirlerde yaşarken, 1950’li de toplam nüfusun 20 milyonun yaklaşık 5,3 milyonu şehirlerde yaşamıştır. 1960’ta bu sayı yaklaşık 28 milyonun 9 milyona yakını şehirlerde yaşamakta, 1980’de ise 44 milyonun yaklaşık 20 milyonu şehirlerde yaşamıştır. 1980 sonrası dönemde bu sayı yaklaşık 24 milyonu bulmuş, günümüzde ise neredeyse 75 milyon insanımız hayatlarını şehirlerde devam ettirmektedir.

Tablo 2.4: Türkiye’deki İller Arası Göç (1965-2017)

YILLAR (DÖNEMLER)	GÖÇ EDEN TOPLAM NÜFUS (İLLER ARASI)
1965-1970	2 684 820
1970-1975	2 619 403
1975-1980	2 720 438
1980-1985	2 681 275
1985-1990	2 534 279
1995-2000	2 317 814
2007-2008	2 420 181
2008-2009	2 360 079
2009-2010	2 236 981
2010-2011	2 273 492
2011-2012	4 788 193
2012-2013	4 065 173
2013-2014	2 885 873
2014-2015	2 700 977
2015-2016	3 421 025
2016-2017	3 244 724

Kaynak: TÜİK.

Tablo 2.4 bize Türkiye’de gerçekleşen iç göç deneyimini sunmaktadır. 1950’lilerden başlayan bu iç göç hikayesi 5 yıl ara ile ölçülen nüfus sayısı istatistik verilerine göre 1965-1970 döneminde 2 milyon 700 bine yakın kişi göç etmiştir. 1970-1975 yılında neredeyse yine aynı sayıya yakın insan göç etmiştir. Ardına devam eden

5'er yıllık periyotta 2 milyon 500 bin kişi ile 2 milyon 700 bin arası insan ülke içinde yer değiştirmiştir. Bu bizim saydığımız 3 büyük ülke içi göç hareketi dönemlerine göre toplamda 10 milyondan fazla insanın göç ettiğini göstermektedir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre, 2011 yılına kadar ortalama 2 milyon 500 bin kişinin yer değiştirdiği görülmektedir. 2011-2012 ve 2012-2013 yıllarında bu sayı ciddi bir artış göstererek 4 milyonu bulmuş hatta 2011-2012 yılında 5 milyona yaklaşmıştır. Sonraki yıllarda 3 milyona yakın insan göç ederken, son iki yılki verilere göre 3 milyon 500 bin insan yurt içinde yer değiştirmiştir.

Türkiye'nin tarihinde ayrı bir önem arz eden göç hareketi ise şüphesiz Almanya göçü oluşturur. Aslında Almanya ile birlikte diğer bazı Avrupa ülkeleri ile yapılan anlaşmalar sonunda Türk işçileri dışarı gönderilmiş ve Avrupa ekonomisinin işgücü açığını kapamıştır. Türkiye'nin en çok insanını gönderdiği Almanya göç tarihi açısından hem Almanya için hem de Türkiye için ekonomik ve sosyolojik bir yapı unsurudur.

1950'lerden sonra ve 1960'lı yıllarda Avrupa, Amerika, Ortadoğu ülkeleri ekonomileri için yurt dışlarından işgücü ithal etmiş ve ekonomilerini nasıl daha verimli kılarlar bunu düşünmüşlerdir. Batı Avrupa Türkiye, Yugoslavya, Kuzey Afrika'dan işçi ithal etmiş ve Amerika da Meksika ve Karayipler'den ithal emişlerdir. Suudi Arabistan ise Irak, BAE, Mısır, Filistin Devleti'nden, Yemen, Güney Asya'dan işçiler almışlardır. Bu insanlar bu ülkelere gelerek belli süre çerçevesinde getirilmiş ama zamanla bu ülkelere yerleşmişlerdir. Avrupa'da konuk işçiler olarak adlandırılan *"Gastarbeiter"*, Amerika'dakilere "*bracerolar"* olarak adlandırılan göçmenler ülkelerin toplum yapılarını etkilemişlerdir (Abadan-Unat, 2017: 77).

20.yy'da göç ülkelerin ekonomik, siyasi ve toplumsal açıdan temel öğelerinden biri olmuştur. 2.Dünya savaşı sonrası birçok ülkeler siyasi ikili anlaşmalar yoluyla yeniden yapılanmaları için işgücü talep etmişlerdir (Abadan-Unat, 2015:261).

Türkiye'nin Avrupa'nın birçok ülkesine gönderdiği işçileri için karşılık olarak imzaladığı ülkeler: 30 Eylül 1961 Batı Almanya, 15 Mayıs 1964 Avusturya, 15 Temmuz 1964 Belçika, 19 Ağustos 1964 yılında Hollanda, 8 Nisan 1965 Fransa, 10 Mart 1967 İsveç gibi ülkelerdir (Gökdere, 1978: 275).

Tablo 2.5: Almanya'ya Giden Türk Vatandaşları ve Diğer Uluslardaki Yabancılar

Yıl	Yabancılar	Türk Vatandaşı	Türklerin Yabancılara Oranı	Yabancıların Toplam Nüfusa Oranı
1960	686.200	2.700	0.4	1.2
1970	2.976.497	469.200	15.8	4.9
1975	4.089.594	1.077.100	26.3	6.6
1980	4.453.308	1.462.400	32.8	7.2
1985	4.378.942	1.400.400	32.0	7.2
1990	5.342.532	1.694.649	31.7	8.4
1992	6.495.792	1.854.945	28.6	8.0
1994	6.990.510	1.965.577	28.1	8.6
1995	7.173.866	2.014.311	28.1	8.8
1996	7.314.046	2.049.060	28.0	8.9
1997	7.365.833	2.107.426	28.6	8.9

Kaynak: Abadan-Unat, 2017: 81.

1961 Anayasası ile birlikte Türk vatandaşlarının serbestçe çıkma ve girme özgürlüğünün kazandığı temel hak doğrultusunda dış ülkelere göç hız kazanmıştır. 1960'da 2 700 kişi Almanya'ya gidebilirken, 1961'de 6 700 kişi gitmiştir. Yabancılar içerisinde Türk nüfusunun oranı 1961'de yüzde 1'lerden, 1987'de yüzde 34'lere kadar ulaşmıştır (Abadan-Unat, 2017: 80-81).

Tablo 2.5 bize 1960 yılında 670 bine yakın yabancının Almanya'ya gittiğini bu sayının içerisinde 2 700'ü Türk vatandaşı olduğunu göstermektedir. 1970'de bu oran yabancı sayısı olarak 3 milyona yaklaşmış ve Türk insanının sayısı 500 bine yaklaşmıştır. 1975'te ise Türk sayısı 1 milyonu aşarak yabancı nüfus içerisinde oranı yüksek seyirde devam etmiş ve bu sayı giderek artmıştır. 1975'ten sonra toplam yabancı sayısı artmış 1997'de toplam yabancı sayısı 7 buçuk milyona yaklaşmış ve Türklerin sayısı 2 milyonu aşmıştır. Almanya'ya giden Türk vatandaşlarının yabancılara oranı % 0.4'lerden % 33'leri aşmış ve 1997'de % 28.6 olmuştur. Yabancıların Alman nüfusa oranları 1960'da % 1.2 iken, 1970'de % 5'lere ulaşmış, 1975 ve 1985 yılları arasında % 7'lerde seyretmiştir. 1990 ve sonrası için ise, yaklaşık % 8 ve % 9'lara kadar varmıştır.

Bu tarz göç hareketlerinin ülkelere bazı fayda sağladığı da bir gerçektir. 1960'larda başlayan Yunanistan, Türkiye, İspanya gibi ülkelerden gelişmiş Almanya

gibi ülkelere iş bulmak için giden insanlar geldikleri ülkelerin kişi başına düşen gelirlerini artırmışlar ve ödemeler bilançosu açısından işçi dövizleri girmelerini sağlamışlardır (Gönel, 2016: 108). Aynı zamanda işsizliği azaltıcı etkisi açısından da geldikleri ülkelere katkıları olmuştur.

2.4. GÖÇ HAREKETLİLİLİĞİN ETKİLERİ

Bir yerden bir başka bir yere göç ederken ister ferdi olsun isterse kitlesel olsun, bu göç hareketlerinin bir takım etkileri olmaktadır. Kaynak ülkelere yapılan göçler gittikleri yerin ekonomilerine katkıları olacaktır, geldikleri yerlere yardımlar göndererek kendi ülke ekonomilerine katkıları olacaktır. Bu hareket sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal etikleri de kaçınılmazdır. Bu kısımda göç olgusunun etkilerine de değinilecek bunun yanında politik yanları da vurgulanacaktır. Göç olgusunu sadece yer değiştirme olarak değil aynı zamanda ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarının da değişimi olarak da görülmesi gerekir. Göç gönderen ülke ile göç kabul eden ülke üzerindeki etkileri birbirlerinden farklı olacaktır.

Göçün etkileri ilk başta nüfus üzerine yansımaktadır. Gönderen ülkede nüfus kaynağı azalacak ve bu nüfus iş gücü piyasası içerisinde ise ülkenin işgücü arzını düşürecektir böylece işsizlik oranını etkileyecektir. Eğer bu göç edenler işsiz ise gönderen ülke açısından işsizliği azaltacak ancak ücret oranlarını etkilemeyecektir. Diğer taraftan göç edenlerin göç edenlerin bir kısmı istihdam edilmiş insanlar ise, göç hareketinin ücretleri artırması beklenir. Göç eden insanların geride bıraktıkları aileler için işçi dövizleri kayıp olan gelirlerini telafi eder, onları besler (Asch ve Reichmann, 1994: 8-13).

Göçmen kabul eden ülkelerde ekonomik kırılganlığın dışında politik yönden de etkilenmektedir. Özellikle kültürel plüralizm varlığının sonuçları Avrupa'da anti-göçmen davranışlarının en güçlü göstergesidir. Anti-göçmen hassasiyetindeki artış potansiyel olarak sosyal tansiyonları yükselmektedir. Örneğin; Bu sosyal tansiyonlar grevler, gösteriler ve sokaklarda şiddetlere varan gösteriler olabilmektedir. Tüm bunlar siyasi istikrarı etkiler ve politik tutumların değişmesine neden olur (Gebremedhin ve Mavisakalyan, 2013: 317-318).

Göçmenler aile üyeleri ve diğerlerini etnik ve kültürel gruplarını genellikle şehirlerde bulurlar çünkü bu göç zinciri şehirler ile ilgili bir mesele olduğundan şehirlerin cazibesi onları kendilerine çeker ancak göçmenlerden dolayı meydana gelen etnisite, dil, kültür, din çeşitlilikleri karışıklıklar yaratabilmektedir. Bu yer dışardan gelenlere karşı uyumlu olsa bile çok fazla çeşitlilik sosyal bağlılığı (uyumu), kültürü, geleneğini tehlikeye atabilmektedir ve bu yerel sakinler için güvenlik ve risk oluşturabilir. Bu etkilerin toplumdaki reaksiyon şekli ayrımcılık, yabancı düşmanlığı gibi tepkilerle sonuçlanabilmektedir (WEF, 2017: 30).

Buraya kadar kısaca göçün etkilerinden bahsedilmiştir, göçün sadece bir yer değişimi değil ülkeye ekonomik-politik-sosyal yapısını etkiler. Tabi bunu insanlar gerçekleştirdikleri için önce insanlar üzerinde sonra ülkelere yansıyacaktır. Önce detaylı bir şekilde ekonomik etkisine, sonra politik etkisine değinilecek en sonunda ise biraz sosyolojik bir perspektifle sosyal yönüne değinilecektir.

2.4.1. Göçün Ekonomik Etkisi

İnsanların göç etmesinin altında yatan temel güdü her zaman ekonomik olmuştur. İnsanlar bulundukları yerleri değiştirmesi daha iyi bir ekonomik hayat sürdürmek istemelerinden gelmektedir. Bu yer değişimlerin ilk etkisi doğal olarak ekonomi üzerinde olacaktır. Refah seviyelerini artırmak için çıkılan yolda daha iyi bir maaş, sosyal güvence, eğitim düzeyi, sağlık koşulları yer almaktadır. Göçmenlerin yer değişimi ilk önce işgücü piyasalarına yansıyacaktır hem gönderen ülke açısından hem de kabul eden ülke açısından. Göçmenlerin kitlesel olarak değişimleri makro göstergeleri etkileyecektir. Göç etmiş grupların enflasyon üzerinde, işsizlik üzerinde pozitif mi negatif mi bir etki bıraktıkları hep tartışılmıştır. Göçen insanlar gurbette elde ettikleri gelirlerle ailelerine, geldikleri ülke ekonomilerine destek olma isteği hiç bitmeyen bir özelliğe sahiptirler, bir nevi diğergamlık olgusuna. Ülkeler arası göç hareketliliği ekonomik ve politik olarak doğru ve etkin kullanılırsa kalkınma üzerinde de olumlu bir etkiye sahip olacaktır.

Göçmenler 2015 yılında yaklaşık olarak 6,4 ile 6,9 trilyon dolar katkıda bulunmuşlardır. Bu miktar Dünya'nın Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının yaklaşık %

9,4'üne tekabül etmektedir. Göçmenlerin bu katkıları hem hasılaya, hem vardıkları ülkedeki rekabete, piyasalara katkıları olmaktadır ve tüm güdülerin yani ekonomik katkıların arkasında göçmenlerin gelirlerini artırma hırsları yatar (WEF, 2017: 30).

2.4.1.1. İşgücü Piyasası Üzerindeki Etkisi

Göçmenleri ağırlayan ülkede göçmenlerin etkisi işgücü piyasası üzerinde olacaktır. Bu etki ücretleri, verimlilikleri doğrudan etkileyecektir. Buradaki ana endişe göçmenlerin yerli işçileri istihdam dışına itmeleridir, aslında bir nevi *dışlama* etkisidir. Ek olarak işgücünün özellikle ucuz işgücünün bolluğundan dolayı ücretler üzerinde düşürücü etki bırakmasıdır. Tabi bu işçilerin nitelikli mi niteliksiz mi olduğu durumlarına göre ülkelerin kazanç-kaybı durumlarını da hesaba katılması gerekmektedir (Bakens ve Nijkamp, 2011: 4).

Yüksek eğitim derecesine sahip göçmenler yüksek nitelikli iş bulmada yerli işçilere göre daha çok zorlanmaktadırlar. Bunun sonucunda niteliksiz işlerde çalışmak zorunda kalırlar. Bu sektörde çalışan göçmenler düşük vasıflı işler için fazla kalifiyelidir ancak ücret açısından daha az elverişli koşullarda çalışırlar ve iş güvencesi de yerlilere göre daha az güvenlidir (Kancs ve Lecca, 2017: 8).

Bazı göçmenlerin özellikle çok yüksek nitelikli çalışanlar, kabul edildikleri ülkelerin inovasyon ve beşeri sermaye oluşumuna katkısı sayesinde verimlilikleri ve ücretleri etkileyebilmektedir. Eğer bu yüksek becerili göçmenler yeni teknolojiler icat ederlerse, ülkelerinden yeni fikirler getirebilirlerse, göçün tüm yerliler açısından ücretleri ve verimliliği olumlu yönde bir etki yaratması kaçınılmaz olur. Özellikle yenilikçi inovatörler göçmenler üzerinde pozitif bir dışsallık oluşturabilir. Göçün inovasyon üzerindeki ilk pozitif etkisi, göçün ilk baştaki işgücü piyasası üzerindeki etkisini hafifleten bir ek kanal görevi görmesidir hatta yüksek vasıflı göçmenler uzun dönemde ekonomik büyümeyi pozitif etkiler ve ülke ekonomisine net kazanımlar sağlar (Edo vd, 2018: 4).

2.4.1.2. Enflasyon Üzerindeki Etkisi

Enflasyon mal ve hizmet fiyatlarındaki artışın oranını ölçer. Belli bir görüş göç kabul etmenin enflasyona neden olduğuna ve ücretleri düşürdüğüne dair bir inanç var olduğunu savunur. Aynı sayıda mal ve hizmet için var olan üretimiyle göçün, daha fazla insanın bulunması rekabet eden kişi sayısının artmasına neden olacaktır ve burada fiyatlar üzerinde (yukarıya doğru) bir baskıya neden olacaktır ve enflasyona yol açacaktır fakat bu argüman bir de göçmenlerin arz yönünden oluşturduğu etkisine bakılması gerekmektedir. Artan nüfus sadece mal ve hizmet için talebin artmasını değil aynı zamanda fiili üretim miktarının da artmasına neden olacaktır. Kısaca, mevcut mal ve hizmet miktarı satın alınmak istenen talep ile birlikte yükselmesi, gelen göçmenlerin enflasyona neden olmayacağı söylenebilir. Göçün enflasyonu artırıp artırmayacağı bulunulan yere göre değişiklik gösterecektir (Williams, 1995: 7).

Talebin etkisi egemen olursa, göç olgusunun çıktıda kısa dönemli bir artışa neden olacağını ve artan enflasyon baskısına yol açması muhtemel olacaktır. Eğer arz etkisi domine ederse, çıktı üzerinde etkisi daha küçük olacaktır ve enflasyon üzerindeki baskı aşağıya doğru olacaktır (Fry, 2014: 5).

Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Kilis, Gaziantep, Hatay gibi illerde enflasyon oranının mevcut ulusal enflasyon oranını aştığı görülmektedir. Özellikle bu şehirlerde gıda fiyatlarındaki artış Türkiye'nin üzerine çıkmıştır. Kentlerde ise kira fiyatları da Suriyelilerin akını ile artma eğilimine girmiş ve artan Suriyeli nüfusundan dolayı emlak taleplerindeki artış ev sahiplerine yaramıştır (TNPA, 2017: 8-18).

2.4.1.3. İşsizlik Üzerindeki Etkisi

Göç ile işsizlik arasında direk bir ilişki var olduğunu söylemek iktisadi açıdan doğru olmayabilir. Gelen göç ile ekonomi ve işgücü büyüdükçe hem istihdam edilmiş işçi sayısı hem de işsiz sayısı artar. Göçmenlerle birlikte iş arayan insanların sayısının artması, göçün işsizliği çoğu kez artırdığı düşünülmektedir fakat bu argümanın göçün talep etkilerini göz ardı ettiği anlaşılmaktadır. Göçmenlerin mal ve hizmetlere yönelik

talepleri ekonominin hacmini artırmaktadır ve bu gerçek ekonominin genişlemesi demektir. Bu ekstra olan taleplerin (mal ve hizmet) üretimini artırmak için gereken işlerin artması gerekmektedir. Böylece göçmenlerin işgücü arzına dahil olması ve onların varlığı istihdam açısından olumlu katkıda bulunmaları anlamına gelmektedir ayrıca bu da daha fazla işin çıkmakta olacağının göstergesidir (Williams, 1995: 6).

Burada vurgulanan göçmenin işsizlik üzerinde etkisi açısından hem talep yönlü hem de arz yönlü politikaların da hesaba katılması gerekmekte olduğu sonucu çıkmaktadır (Zenou, 2010: 15).

Tabi göçün işsizlik üzerindeki etkisi göçmenin becerilerine, işçilerin niteliklerine ve göçmenlere ev sahipliği yapan ülkenin yapısına göre değişmektedir. Buraya kadar varılan kısımlardan çıkan sonuç; göç ile işsizlik arasında bir nedensellikten çok korelasyon ilişkisinin var olduğu sonucu çıkmaktadır (Alin, 2016: 109). Alin (2016), Avrupa Birliği ülkeleri için net göçün işsizliği artırdığını dair çalışma yapmıştır.

Islam (2007), Kanada için göç ile ilgili yaptığı çalışmada göçün işsizlik üzerinde anlamlı bir etkiye dair kanıt bulamamıştır. Nedensellik işsizliğe neden olmamakta, kısa dönemde yüksek işsizliğin Kanada'da daha az göçe neden olduğu ancak uzun dönemde göçten dolayı işsizlik üzerinde aksi tesiri olmadığını ortaya koymuştur (Islam, 2007: 63).

Kiguchi ve Mountford (2017), ABD üzerine göçmen şoklarının işsizlik üzerine yaptıkları araştırmada; göç şokunun işsizlik üzerinde geçici bir artışa neden olduğuna ve kişi başına düşen yurt içi hasılayı düşürdüğü sonuçlarına varmışlardır. Kiguchi ve Mountford, özellikle soğuk savaş sonrası göç dinamiklerini inceleyerek bu sonuçlara ulaşmışlardır.

2.4.1.4. Gelir Üzerindeki Etkisi (İşçi Döviz Gelirleri)

Göçmenlerin ülkelerine katkısı şüphesiz işçi dövizleri olacaktır. İşçi dövizleri göçmenlerin kazandıkları paralardır ve bu paraları kendi ülkelerine ekonomi sirkülasyonuna aktarılmasıdır. İşçi dövizleri doğrudan ya da dolaylı olarak milli geliri artırmaktadır aynı zamanda yatırım oranları, tüketim oranlarını artırarak talebi

canlandırmaktadır. Tüketimde genellikle dövizlerin büyük kısmı arazi ve konut satın almada kullanılmaktadır hatta bu işçi dövizleri; üretimleri, istihdamı canlandırarak, zımni olarak bu havalelerden yararlanmayanların ailelerin gelirlerini de canlandırmaktadır. Bu dağılım eğitim ve sağlık sistemlerine dahil olarak gerçekleşmektedir (Haller vd, 2018: 3-4).

Yurtdışına giden göçmenler ülkelerine birkaç nedenden dolayı kazandıklarını göndermektedirler. Bunlardan ilki hane halkının gelirlerini artırmak ve ikincisi de altrüizmdir. Sadece kişi kendi faydasını, kendi tüketimini değil diğer aile fertlerinin de tüketimini düşünmesi demektir ve bu düşüncenin altında toplam faydayı artırmak yatar. Bir diğeri de kişiler getiri elde etmek için paralarını göndermektedirler. Sermaye getirisi olan faaliyetler üzerinde yatırım yapılabilirler (Nguyen ve Vu, 2017: 2-3).

Göçmenin ekonomik etkisi hem geldiği ülke hem de gittiği ülke açısından pozitif bir etkiye sahiptir. Göçmenler işgücü piyasasında eksiklerin giderilmesine yardımcı olarak, göçmenler hem kendilerine hem de aileleri için iş ve gelir kaynakları sağlamaları da dahil olmak üzere göç ekonomik kalkınma ve ekonomik büyümede ciddi bir rol oynayabilir. 2016 yılında göçmenler yaklaşık 429 milyar dolar işçi dövizi göndermişlerdir. Aynı zamanda en çok göçmen havalelerinin girişinin yaşandığı ülkeler Çin, Hindistan, Meksika ve Filipinler olmuştur (UN, 2017: 2).

Türkiye de birçok Avrupa ülkesine işçi göndermiş ve giden Türk vatandaşlarından yüklü miktarlarda işçi dövizleri gelmiştir. Özellikle büyük kısmı Almanya'ya gittiği için, gelen işçi dövizlerinin çoğunluğunu da buradan gelmiştir. Tüm bu döviz havalelerinin ülke ekonomilerine büyük katkıları olmuş birçok ekonomik sıkıntıyı gidermiştir.

Tablo 2.6: İşçi Dövizleri, GSMH, İhracat, Ticaret Açıkları, İşçi Dövizlerinin Ticaret Açığı ve İhracat ile GSMH'deki payı (Milyon $) (1975-2012)

Yıllar	İşçi Dövizleri	GSMH	İhracat	Ticaret Açığı	Ticaret Açığı %	İhracat %	GSMH %
1975	1.313	47.452	1.401	-3.338	39,3	93,7	2,77
1980	2.071	63.391	2.910	-4.999	41,4	71,2	3,27
1985	1.714	66.891	8.255	-2.975	57,6	20,8	2,56

1992	3.008	158.122	14.891	-8.191	36,7	20,2	1,88
1993	2.919	178.715	15.610	-14.162	20,6	18,7	1,63
1994	2.627	132.302	18.390	-4.216	62,3	14,3	1,99
1995	3.327	170.081	21.975	-13.212	25,2	15,1	1,96
1996	3.542	183.601	32.446	-10.582	33,5	10,9	1,93
1997	4.197	192.383	32.647	-15.358	27,3	12,9	2,18
1998	5.356	206.552	31.220	-14.220	37,7	17,2	2,59
1999	4.529	185.171	29.325	-10.443	43,4	15,4	2,45
2000	4.560	201.188	31.375	-22.337	20,4	14,5	2,27
2001	2.786	196.736	31.334	-10.064	27,7	8,9	1,42
2002	1.936	230.494	36.059	-15.495	12,5	5,4	0,84
2003	729	304.901	47.253	-22.087	3,3	15	0,24
2004	804	390.387	63.167	-34.373	2,3	1,3	0,21
2005	851	481.497	73.476	-43.298	2,0	1,2	0,18
2006	1.111	526.429	85.535	-54.041	2,1	1,3	0,21
2007	1.209	648.754	107.272	-62.791	1,9	11	0,19
2008	1.431	742.094	132.027	-69.936	2,0	1,1	0,19
2009	934	617.611	102.128	-38.771	2,4	0,9	0,15
2010	829	735.828	113.889	-71.598	1,1	07	0,11
2011	1.045	772.298	134.969	-105.869	0,9	0,7	0,13
2012	975	786.293	152.489	-84.056	1,1	0,6	0,12

Kaynak: Abadan-Unat, 2017 ve İçduygu, 2013.

Türkiye'nin 1960'dan beri yurt dışından gelen işçi dövizlerinin miktarı yaklaşık 75 milyar doları geçmiştir. Bu rakamlara karşılık yıllık ortalama 2 milyar dolar Türkiye'ye kaynak sağlamıştır. Döviz havaleleri 1990'larda ticaret açığının üçte birinden fazlasına denk gelirken, bu oran 2000'lerde %20'lere ve 2004 yılı itibariyle %2'lere denk gelmiştir (İçduygu ve Aksel, 2013: 174).

Türkiye'ye gelen işçi dövizleri ödemeler dengesini ciddi şekilde etkilediği ve insanların satın alma güçlerinin artırdığını, yine bu dönemlerde yerel ekonomiyi canlandırdığı söylenebilir. Tüketimlerine, yatırımların aileleri beslediği ve göçmenlerin bıraktıkları bireylerin satın alma güçlerinde ciddi etkisi olmuştur özellikle kadınlar üzerinde. 1964'lerde tasarruf miktarı 45 milyon dolarlar civarındayken, 1980'lerden sonra 2 milyar doları aşmıştır. Bu döviz havalelerinin ticaret açıklarını çoğunu kapatmakta kaynak sağlamıştır (Abadan-Unat, 2017: 108-110).

1960'lı yıllarda başlayan Türkiye'nin kitlesel halde işçisini göndermesinden bu yana, işçi dövizleri ülke ekonomisi için önemli bir kaynak haline gelmiştir. Ticaret

açıklarını kapamada büyük bir katkı sağlamıştır. 1980'lerde ortalama % 50'lilere varan ticaret açığını kapamaktayken, 1990'larda % 35'lere varan açığı kapamıştır. Türkiye ekonomisindeki liberalleşme sürecinden sonra nispi olarak işçi dövizleri azalmaya başlamış ancak ticaret açıklarını kapamaya yine de devam etmiştir. 1999'larda işçi dövizleri GSMH'ye oranı yaklaşık % 2,5'lara denk gelirken, 2000'lerden sonra bu oran düşmeye başlamıştır. Liberalleşme sürecinin dışında, bir diğer işçi dövizlerinin düşmesinin nedeni gurbette bulunan Türk vatandaşlarının artık Avrupa'da yerleşime geçmeleri, oralarda kalıcı olmaya başladıklarıdır. İnsanlar bu nedenden dolayı ülkelerine göndermek yerine yatırım aracı olarak bulundukları ülkede yatırım eğilimlerine girmeleridir (İçduygu, 2013: 27).

2.4.1.5. Kalkınma Üzerindeki Etkisi

İlk göç ile kalkınma ilişkisini inceleyenler Lewis (1954), Todaro (1969), Harris ve Todaro (1970) olmuştur. Lewis, sınırsız işgücünün fazla olan yerden işgücünün kıt olduğu yere göçün gerçekleştiğini, marjinal verimliliği artırarak hem de bunun yanında mevcut fazla işgücünün göç sonucu işsizliği azaltıp kalkınma sürecine katkıda bulunacağını ifade etmiştir. Harris ve Todaro ise kırsal kentsel göç sürecinin kırdan kente ücret farklılığına göre gerçekleştiğini ve göçün kentlere doğru akını sonucu kalkınma sürecine pozitif bir etki oluşturacağını belirtmişlerdir. Göç sonucu çıktı düzeyinde artışın, istihdam içerisinde genişlemesi ile ekonomik kalkınma sürecine işarettir.

Tarım istihdamındaki azalış, transformasyon ve işgücünün yeniden tahsis edilerek oluşturulması kırsal ekonomi üzerinde ve bütün olarak ekonomik kalkınma üzerinde derin bir etkiye sahip olacaktır. Hızlı kentleşmenin kırsal alanlardan ve tarım sektöründen işçileri içine alıp değerlendirmesi etkili olacaktır (Fang ve Dewa, 2008: 256).

Akademide ve politikacılar arasında sıkça tartışılan konuların başında göç ile kalkınma ilişkisinin etkisine değinilmektedir. Buradaki tartışma iyimser ve kötümser açıdan iki görüşe bölünmüştür. Özellikle nitelikli insan tabakasından oluşan "*beyin göçü*" olarak adlandırılan kişilerin göçü sonrası kalkınma üzerinde iyimser mi kötümser

bir etki bırakılır tartışılmıştır. Göçmen gönderen ülkeler kendi vatandaşlarına potansiyel yatırımcı ve *Diaspora*'ya kalkınma aktörleri olarak görmüşlerdir. Özellikle artan işçi dövizlerinin yoksulluğu azaltan, gelirin yeniden dağıtan ve ekonomik büyümede etkili bir enstrüman olduğuna inanılmaktadır hatta bu gelirlerin bürokratik kalkınma programlarından, yardımlarından daha etkili olduğu düşünülmektedir (De Hass, 2010: 227-228).

Burada giden göçmenin kalkınma üzerinde diğer etkisi ise, niteliksiz giden göçmenin gittiği ülkede spesifik beceriler kazanarak kendini geliştirerek ülkesine dönmesidir. Gönderen ülke hem fazla olan işgücünden kurtulur hem de ülke ekonomisi açısından işsizliği azaltacağını düşünür. Daha sonra giden işçi nitelikli hale gelerek ülke ekonomisine belli katkılar sunar. Ülkesine geri döndüğünde nitelikli halde olan göçmen işçi ülkesinin beşeri sermayesine katkıda bulunur hale gelebilir. Aynı zamanda yurtdışında öğrendiği becerileri ülkesine aktarabilir ve yabancılarla kendi ülkesi arasında ağlar kurarak kalkınma sürecine katkıda bulunabilir (Sriskandarajh, 2005: 4).

2.4.2. Göçün Politik Etkileri

Göç, Avrupa'da ve Dünyanın geri kalanı tüm ülkelerinde yaygın şekilde tartışılmaya başlamış konuların başında gelmektedir ve bu göç tartışması hep devam etmiştir. Özellikle ekonomik etkileri ve politik etkisi sıkça tartışılır hale gelmiştir. Göç kabul eden ülkelerde politikalar göçmen kısıtlamalarından, göçmen teşviklerine kadar çeşitlilik göstermektedir. Batı Avrupa, Soğuk Savaş sonrası özellikle 1960'larda, 1970'lerdeki göçmen işçilerinin uzun dönemli yerleşik yabancı nüfus topluluğunun oluşmasına vesile olmuştur. Göçün ilk etkileri politik-siyasi temeller üzerine kurulmuş olup, 1957 yılında Roma Antlaşması kabulü ile 1 Ocak 1993 Avrupa Topluluğu üyelerinin yeni bir ortak Pazar içerisinde herhangi bir yerde çalışma, ikamet etme ve hareketlilik serbestliği verilmesi olmuştur. Politik hak ise yani oy verme hakkı için vatandaşlık gerekmektedir. Vatandaşlık alan göçmen hem yerel seçimlerde, bölgesel seçimlerde hem de ulusal parlamento seçimlerinde oy kullanma hakkı elde eder (Mayr, 2003).

Göçün siyasi hakkın dışında etkisi siyasi kararlar üzerinde yer alırken, siyasetçiler üzerinde de etkisi vardır. Göç politikaları giderek baskın bir konu haline gelmesi, göçmen kabul eden ülkelerde göçmen kısıtlayıcı politikaların oluşmasına yol açmıştır. Batı'daki genel seçimlerde radikal sağ görüş partileri oldukça sert göçmen karşıtı platformların arkasına dayanarak oy oranlarını artırmışlardır (Goldin vd, 2018: 124).

Siyasi liderlerin göç konusu hakkındaki görüşleri seçimler üzerinde başarı veya başarısızlık ile ilgili önemli bir belirleyici etken halini alabilir. Göç birçok seçimlerde ciddi şekilde ön plana çıkmış ve bunun sonucunda bazı liderlerin seçilmesine ön ayak olmuştur. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri'nde 2016 yılındaki Başkanlık seçimlerinde Donald Trump yasal yollar dışından gelen göçmenler ilgili sınır duvarı inşası ve Suriye'den gelen mültecilerle hakkında söylemleri ciddi adımlar doğrultusunda kararlar almasına neden olmuştur ve başkanlık seçiminin de kazanmasında büyük rol oynamıştır. İngiltere'deki "*Brexit*" oylaması, Almanya (2017) ve İtalya (2018) siyasi seçimlerinde göçün tartışmalı politik yönünü ortaya çıkarmış ve güçlü göçmenlik karşıtı politikaların başarısı dikkat çekmiştir (Mayda vd, 2018: 2).

Avrupa insanının kültürel çoğulculuğun tehlike olarak görmesi, göçmen karşıtı görüşlerin altında yatan nedeninin kendi dillerini, değerlerini, normlarını tehlike altına girme tehlikesi yatar. Anti-göçmen davranışlar sonucu sosyal tansiyonların neden olabileceğini ve bunun da politik istikrar açısından sıkıntılı bir sürece girilmesi anlamına gelebilir (Gebremedhin ve Mavisakalyan, 2013: 317).

Avrupa'ya genel olarak bakıldığında birçok partinin (sağcı, göçmen, yabancı karşıtı) oy oranlarının artırdığı kesindir. Özellikle 2015 yılından sonra kitlesel göçmen akışı Avrupa'yı tedirgin etmiş ve bu insanlar üzerinde gelecek kaygısı oluşturmuştur. İnsanlar şiddet olaylarını, silahlı olayları göçmenlerle ilişkilendirmekte ancak bu tür saldırılarla ilgili resmi datalar bu ilişkiyi destekler nitelikte değildir. Tüm bu konular seçim kampanyasını etkilemekte, göçmen karşıtı görüşlere karşı politikacılar (sağcı partiler) buna göre politikalar üretmiştir. 2014'te İsveç'te aşırı sağcı parti SD (İsveç Demokratları) oy oranlarını bu gelişmeler akabinde neredeyse 2 kat artırmıştır hatta o

dönem İsveç Demokratları (SD) liderinin devlet televizyonlarının kendi partilerinin göçmenler ile ilgili bildirilerine yeterince yer vermemelerini eleştirmiştir. Bu eleştirilere karşı İsveç Başbakanı ve ayı zamanda Sosyal Demokratları lideri Stefan Lofven de SD'nin söylemlerini eleştirerek herhangi bir ayrımcılığa izin vermeyeceklerini söylemiştir. İsveç dışında 2015 yıllarında Danimarka'da Halkın Partileri % 21 oy alırken, Almanya'da AfD (Almanya için Alternatif Partisi) % 12'lere varan oy almıştır (BBC, 2018).

Tablo 2.7: Avrupa'da Aşırı Sağ Partilerin Aldıkları Oy Oranları (2018*)

Ülke	Parti	Oy Oranı (%)
Finlandiya	Finns	18
İsveç	İsveç Demokratları	17.6
Almanya	Almanya için Alternatif	12.6
Danimarka	Halkın Partisi	21
Çek Cumhuriyeti	Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi	11
Hollanda	Özgürlük Partisi	13
Fransa	Ulusal Cephe	13
Avusturya	Özgürlük Partisi	26
İsviçre	İsviçre Halkının Partisi	29
Slovakya	Bizim Slovakyamız	8
Macaristan	Jobbik	19
Bulgaristan	Birleşik Yurtseveler	9
İtalya	Lig	17.4
Yunanistan	Altın Şafak	7
Kıbrıs	ELAM	3.7

*2015 sonrası genel seçimlerden oluşan veri seti son seçimler bazında alınmıştır.
Kaynak: BBC,2018.

Üsteki Tablo 2.7 bize aslında göçmen karşıtı politikalar üreten partilerin oy oranlarını artırmada ne kadar etkili olduklarını göstermektedir. İsviçre % 29 gibi yüksek oranda partisinin oy oranını arttırmıştır, onu Avusturya % 26, Danimarka % 21, Macaristan % 19, Finlandiya % 18 ve İtalya % 17.4 gibi ülkeler takip etmiştir.

Buraya kadar anlatılan kısımlardan göçmenlerin politik olarak seçimler üzerinde etkisinden söz edilebilir ve bir ilişki var denebilir. Avrupa üzerinden baktığımızda sağ görüşlü particilerin (göçmen açısından) oylar aldığını ortaya çıkarmaktadır. Seçimler üzerinde sağcı partilerin kazançlı çıktıkları görülebilmektedir. Göçmen nesline dayanan

Amerika Birleşik Devletleri'nde seçmenlerde göç karşıtı söylemlerin, politikalar karşısında göç baskısından dolayı Cumhuriyetçi parti adayları lehine kullandıkları ve Cumhuriyetçilerin bundan kazançlı çıktıkları olgusu ortaya çıkmaktadır.

2.4.3. Göçün Sosyal Etkileri

Göçün sosyal yönlerine gelince, ilk başta duygusal bir maliyet ortaya çıkar. Bir insan ailesini bırakıp bir başka ülkeye gittiğinde ciddi derecede duygusal bir maliyete katlanmak zorunda kalır ve özellikle geçici göçler duygusal açıdan, stres yönünden, çöküntü ve aile bozulmaları açısından riskler taşır ve zamanla bu riskleri artırır. Bu duygusal etki sadece göçmenin kendisini değil arkada bıraktıklarını da etkiler. Göç etmiş ebeveyn ve çocukları arasındaki uzun süren ayrılıklar çocukları ciddi derecede etkiler ve çocuklar sevgiyi, ilgi alakayı, sorumlulukları ve ailelerin evdeki yönetimini kaybetmesine neden olabilmektedir (Ratha vd, 2011: 5).

Uluslararası göç olaylarının artması toplum üzerindeki etkisini de etkilemektedir. Özellikle son 10 yılda sığınmacı sayısının artması, bu göç dalgasının önemini ortaya koymaktadır. Göçün sosyal ilişkiler bağlamında etkisi artan göç hacminin devletler üzerinde muhalif politikalara itmesi ilk etkisidir. Etnik ve kültürel kimliklerin çeşitlenmesi bütünleştirici ulusal kimliğe zarar vermekte ve özellikle yerleşik vatandaşlar ile yeni göçmenler arasında tansiyonlar oluşmasına etki edebilir. Devletlerin yeri geldiğinde göç politikalarını teşvik etmesi yeri geldiğinde kısıtlayıcı politikalar üretmesi zamana göre değişkenlik gösterebilir. İşgücü piyasası eşitlikçi olmayan yapıda çalışmalar, sosyo-ekonomik açıdan bir olumsuz etkidir. Bu göçmenlerle yerleşik ülke vatandaşları arasında da alt bir sınıfın oluşmasına neden olur. Sosyo-ekonomik eşitsizlikler azınlık üzerinde bazı düşmanca tavırlar alınmasına vesile olabilir. Sosyal medya, gazeteler gibi iletişim aracılığıyla göçmenlerin kimlikleri, istihdamlarındaki konumları, kamu hizmetleri hakkındaki endişeleri tetiklemekte tabiri caiz ise körüklemektedir. Göçün güvenlikleştirilmesi meselesi artan terör olayları ile suç ile ilgili göçmenlerle bağdaştırmaları da kaygıları artırmaktadır (Zetter vd, 2006: 2-3).

Göçmenlerin ırk, etnik, dini, kültürel yönden yerleşik nüfustan farklı olması sosyal ortamlarda gerginliğe isnat edilebilecek dürtülere yerleşmiş düşmanlığa sebep

olabilir. Aslında bu farklılaşma sosyologlar tarafından incelenmiş ve çeşitli teorilerinde ortaya atılmasına sebebiyet vermiştir. Bu teorilerin ilki "gerçekçi çatışma teorisidir". Bu teori gruplar (göçmenler – yerleşik vatandaşlar) arasında sıfır rekabet algısının, bir grup üyelerinin diğerlerine karşı önyargıya ve olumsuz basmakalıp algılara yol açan bir grup tehdidine dönüştüğünü açıklamaktadır. Diğer teori ise "sosyal kimlik teorisidir". Teori insanların pozitif sosyal kimlik kazanmak için gayret edindiğini varsayar. Bir grubun dışardan gelen grup ile lehte karşılaştırılmasına dayanan bir kimliktir. Ayrımcılığa, önyargılı tutumlara dayanan ayrıştırma sosyal kimliği artırabilir. Mesela; göçmenlerin yerlilere göre daha az suç işlerine karışmasına rağmen, insanlarda suça neden olan faktörün göçmenlerin neden olduğu inancı vardır. Burada sosyal kimlik, göçmenlere karşı olumsuz tavrın, eşitlik-adalet ve sosyal adalet ile güçlü bağlantılı bir ülkenin tavrı olumlu davranışlara dönüşmesine yol açabilir. Spesifik olarak Avrupa'daki bu tarz algı kimliğinin temel nedeni soğuk savaş sonrası döneme dayanmaktadır ve o dönemde göçmenlere karşı olumsuz görüşlere neden olması yatmaktadır (Card vd, 2005: 9-11).

Göçmenlerin karşılaştığı önemli sorunlarından biri de dildir. Dil bir iletişim aracıdır ve göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde dilin merkezi bir rolü vardır. Dilin önemi hem kültür açısından hem de eğitim açısından çok önemlidir. Entegrasyonun önem arz eden bir elementi olan eğitim dil aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dil sadece göçmenleri kabul eden ülkelerdeki sosyal kurumlar içeresinde başarılı bir şekilde dahil olmak için değil, aynı zamanda yerel vatandaşlar ile birebir ilişkilerini geliştirmek için de bir önkoşul oluşturmaktadır (Heckmann, 2008: 75).

Dilin toplum içerisindeki diğer önemli etkeni dil ve eğitim içerisinde göçmenlerin eğitim performanslarıdır. Birçok ülkede göçmen kabul eden ülkelerdeki ilk nesil göçmen öğrencileri (anne ve baba ülke dışından doğup çocukların da ülke dışından doğarak gelen göçmen öğrenciler) göçmen olmayan öğrencilere göre iyi performans gösterememektedirler. Anne ve babanın ülke dışında doğup çocukların kabul edildikleri ülkede doğan göçmen öğrenciler, ilk nesil göçmen çocuklara göre daha iyidir. İkinci nesil olarak adlandırılan bu göçmen öğrenci grupları göçmen olmayan öğrencilere yakındır. Bir nevi ilk nesil ile göçmen olmayan öğrenciler arasında yer almaktadır (Schleicher, 2015: 2).

Göçmenlerin karşılaştıkları bir diğer durum sağlıktır. Göçmenler sağlıklı olarak gitmek istedikleri yere gitseler de bir takım zorluklarla karşılaşabilirler. Fiziksel ve zihinsel olarak maruz kaldıkları hastalıklara karşı yeterince gerekli ihtiyaçları görememektedirler. İnsan hakları çerçevesinden bakılırsa bu göçmenlerin sağlık sorunlarına çözüm bulunması gerekmekte ve düşük ücretli işlerde, tehlikeli işlerde çalıştıkları düşünülünce sağlık açısından önem arz etmektedir (Rechel vd, 2011: 4).

Göçmenlerin sağlık hizmetlerine önem verilmesinin birçok nedeni vardır. Bunların ilki Avrupa gibi göçmen nüfusunun çoğunluğunun oluşturduğu bölgelerde politikacıların, yöneticilerin, sağlık hizmet ekiplerinin göçmenlerin sağlıkları hakkında bilgilenmelerine ihtiyaç duyarlar çünkü politikacıların alacakları herhangi bir kararlarda etkili olacaklardır. İkincisi, hastalığın toplum açısından önemi bulunmaktadır. Hastalık toplumdaki eğitimi, iş piyasasına katılma etkinliklerini etkiler ve entegrasyon süreçlerini engelleyebilmektedir. Bu belli marjinalleşmelere ve sosyal izolasyonlara yol açabilmektedir. Üçüncüsü ve en önemlisi, göçmenlerin sağlık meseleleri hem hukuki açıdan hem de ahlaki açıdan ilgilenilmesi gereken bir durumdur. Dünya Sağlık Örgütü olsun Dünya Sağlık Asamblesi olsun göçmenlerin sağlık durumları ile ilgili, iyileştirilmeleri ile ilgili gerekli adımların atılması zorunludur. Son olarak, eşitlik ilkesi açısından göçmenlerin sağlık sorunları ile ilgilenmek esastır. Herhangi bir etnik köken ayırt etmeksizin göç etmiş insanların ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (Norredam ve Krasnik, 2011: 67-68).

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ İÇ GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN LEE KURAMI PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ: BURSA ÇALIŞMASI

3.1. Everett Lee Teorisi: Literatür Taraması

Everett Lee analizi içerisinde Türkiye'de pek çok çalışmalar yapılmıştır. Lee kuramının diğer karşılığı ise itici-çekici faktörler olarak yer almıştır. Türkiye'de iç göç ele alındığından dolayı taranan literatürler sadece Türkiye'deki iç göç çalışmaları baz alınmıştır ve bu çalışmalar da itici ve çekici faktörler bağlamında incelenen, test edilen, modellenen çalışmalar olmuştur. Türkiye gibi göç hareketliliği ile şekillenen, büyüyen, olgunlaşan ülke itici-çekici faktörler çerçevesinde incelemeye de müsait bir konumdadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan 20.yy'nın yarısına kadar herhangi bir göç hareketliliği olmazken 1950 sonrası itici faktörlerle açıklanan iç göç dönemi olmuş iken, 1960'lı ve 1980'li dönemlerde zamanla şehirleşme süreci artarak çekici faktörlerle iç göç süreçleri açıklanabilir dönemler olmuştur. Günümüzde bile geçerliliğini koruyan itici-çekici faktörlerin küreselleşen dünyada çeşitliliğinin artığına şahit olmak hala yapılacak çalışmaların olduğuna işarettir. Türkiye bazlı değil Dünya da iç göç ile ilgili itici-çekici faktörler bağlamında yapılan birçok çalışmalar mevcuttur. Bu kısımda Türkiye'de yapılmış iç göç açısından literatür çalışmalarına değinilecek daha sonra da Dünya'da yapılmış genel göç çalışmalarına ağırlıklı olarak iç göç çalışmalarına değinilecektir. Buradaki göç ile taranan çalışmaların hepsi itici ve çekici faktörler bazında incelenmiş, karşılaştırmalı analiz edilmiştir.

3.1.1. Türkiye'de Yapılmış Lee Analizinden İç Göç Çalışmaları

Akan ve Arslan (2008), yaptıkları çalışmada Türkiye üzerine bir uygulama adı altında 16 büyükşehirlere göç etmiş insanlar üzerinde bir göç çalışması yapmışlardır. Anket formu hazırlanarak elde edilen bilgileri 16 büyükşehir (Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Gaziantep, Konya, İzmit, Antalya, Diyarbakır, Mersin, Kayseri, Eskişehir, Samsun, Erzurum ve Adapazarı) ile sınırlamışlardır. Ankete katılan hane halkı reislerinin göç etme nedeni olarak %30 ile işsizlik itici faktörü gelmektedir. Bu 16

şehirlere geliş sebepleri ile ilgili çekici faktörlerden %37,8 ile Akraba ve hemşeri bulunması ardına % 33 ile iş bulma gibi faktörler göç etmelerinde etkili olmuştur.

Gedik (1997), Türkiye'deki iç göç çalışmalarında yaşanan kır-kent göçünde insanların köylerden kentlere göç olgusunu işlemiş, karşılaştırmalı analiz yöntemini kullanmıştır. Kırdaki düşük gelirin, yetersiz altyapı hizmetler gibi itici faktörler kadar şehir merkezlerinin ulaşımı, eğitim becerileri, bilgi düzeylerinin, önceden gidenlerin akraba/arkadaşların varlığının da en az itici faktörler kadar etkili olduğunu belirtmiştir.

Filiztekin ve Gökhan (2008), Türkiye'deki iç göçleri çalışan araştırmacılar 1990 ve 2000 yıllarındaki nüfus verilerinden yararlanarak yaptıkları çalışma da betimleyici analiz yöntemlerini kullanmışlardır. Göç alma kararında ekonomik faktörlerin (gelir farklılığı, işsizlik oranları gibi) belirgin bir etken olduğu göstermişlerdir. Bunun yanında sosyal faktörlere, sosyal network gibi etkenlerin göç kararındaki önemine de belirtmişlerdir.

Tutar ve Özyakışır (2013), Türkiye'de TRA2 bölgesinden İstanbul'a olan göç hareketlerini incelemiştir. Anket uygulaması ile gerçekleştirilen çalışmada TRA2'nin (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgesinden İstanbul'a geliş sebepleri itici faktörün ekonomik olduğunu bulmuşlardır. % 88,7' lik bir oran ile bu itici faktör tüm iller bazında ilk sırada yer almıştır.

Çelik (2006), 2000 yıllarına ait göç verilerini kullanarak ekonometrik analizinde regresyon yöntemini kullanmıştır. Türkiye'deki iç göç hareketini inceleyen Çelik, itici faktörlerden tarımsal toprak yetersizliği, tarımdaki makineleşmenin göçe neden olduğunu belirtmiştir aynı zamanda güvenlik sorununu da itici faktörlere eklemiştir. Çekici faktör olarak da istihdam fırsatları ve gelir seviyesinin yüksekliği çekici etkenlerdir. Bunlara ek olarak eğitim, sağlık da göçün çekici etkenlerini oluşturmuştur.

Yüksel vd, (2016), Türkiye'deki iç göçün nedenlerinin belirlenmesinde Panel Logit metodu kullanarak yaptıkları analizde 2008 ile 2015 yıllarındaki göç hareketliliğini baz almışlardır. Birçok değişkenin göçü etkilediğini incelenen modelde işsizlik ile göç arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Ekonomik yönden incelenen bir

diğer faktör ise bina sayılarıdır. Kalkınma ile ilişkilendirilen bir şehirdeki bina sayısı ile göç arasında ters ilişki bulmuşlardır.

Kaya (2015), Türkiye'nin az gelişmiş yerlerin üzerinde iç göçün etkilerini incelemiştir. Çalışmanın verilerini saha çalışması ile elde etmiştir ve Adıyaman örneğini seçmiştir. Görüşmelerle gerçekleştirilen çalışma sonucunda, göçün neden olan itici faktörlerin başında % 29,7 ile işsizlik gelmektedir. Onun ardında ikinci sırada neden olan etkenin % 23 ile ekonomik yetersizliğin geldiğini bulmuştur.

Doğan ve Kabadayı (2015), Türkiye'deki iç göçün belirleyicileri üzerindeki çalışmalarında 2008-2012 yıllarına ait iç göç verilerini kullanmışlardır. Panel Data analiz yaklaşımı sonucunda insanların göç etmesinde iki çekici faktörlerin etkili olduklarını ve bunların iş imkanları ile yüksek gelir imkanlarının göç kararında önemli faktör olduklarını göstermişlerdir.

Özdemir (2012), Türkiye'deki gerçekleşen iç göçler ile ilgili değerlendirmesini 1950 sonrası ve 2000'lere kadar göç verilerinden yararlanarak mukayeseli olarak göç nedenlerini incelemiştir. 1950'li, 1960'lı yıllarında itici faktörler olarak tarımdaki makineleşme, tarımdaki düşük verimlilik, tarımdaki gelir yetersizliği gibi faktörler neden olurken; 1960-1980 yıllarında kır-kent gelir farklılığı, ulaştırma-haberleşme ağının gelişimi göçün çekici faktörlerini oluşturmuştur. 1980 sonrası ise terör olaylarının, coğrafi nedenler gibi itici faktörlerin göçe neden olduklarını, sanayileşme-serbestleşme politikaları çekici faktörler olduklarını saptamıştır.

Tanfer (1983), Türkiye'deki 1965-1970 dönemlerindeki göç hareketini incelemiş ve eğitim, cinsiyet ve göç tipine göre değerlendirmiştir. İç göç üzerine incelemelerini istatistiksel verilerden yararlanarak karşılaştırmalı analiz yöntemini kullanmıştır. Çalışmasının sonucunda tarımdaki yavaş büyüme, nüfus çokluğu gibi itici faktörler göçe neden olduklarını belirtmiştir.

Gezici ve Keskin (2005), Türkiye'deki iç göç ile bölgesel eşitsizlik arasındaki etkileşimi incelemişlerdir. 1985-1990 verilerinden yola çıkılarak istihdam edilmiş göçmenlerin bölgesel farklılıklarına, demografik, sosyo-ekonomik açıdan incelemişlerdir. Yöntem olarak çoklu regresyon analizini kullanmışlar ve itici-çekici

faktörler içerisinde de göçü incelemişlerdir. Çalışmaların sonucunda bölgesel eşitsizliklerin (itici faktörlerin) iç göçe neden olduğunu bulmuşlardır. Bölgesel farklılıkların bölgesel kalkınma ilişkisine de değinmişler ve bölgesel çekiciliği, iş imkanlarının, gelir farklılıkların göç üzerindeki çekici etkilerinin önemli bir etken olduğunu bulmuşlardır.

Çoban (2013), Türkiye'deki gerçekleşen iç göç hareketlerini kalkınma perspektifinden incelemiş ve farklı dönemler içerisinde analiz etmiştir. Çoban, karşılaştırmalı analiz yönteminden yararlanarak göç üzerindeki itici ve çekici faktör analizleri yapmıştır. İlk başta tarımdaki geleneksel sistemin dönüşmesi kırdaki insanların itici etken olarak göçe zorlamıştır. Ulaşım imkanlarının gelişmesi, iletişim ve teknolojik ilerlemelerin insanların şehirlere göç ettiren çekici faktörler olmuştur. Kısacası endüstriyel kalkınma ve sosyo-ekonomik farklılıkların (kırlar-kentler arasında) göçe neden olduğunu belirtmiştir.

Evcil vd, (2006), Türkiye'deki bölgesel göç üzerine yaptığı çalışmasında göçün yönlerini ve belirleyicilerini araştırmışlardır. 1990 ve 2000 yıllarındaki göç verilerine dayanarak oluşturdukları regresyon (stepwise) modelinde ekonomik faktörlerin ekonomik ve sosyal değişkenler içerisinde göç kararı üzerinde en önemli belirleyicileri olduğunu bulmuşlardır. Doğu ve Batı arasında itici ve çekici farklılıkların göçü artırdığını ve Batı bölgelerine insanların göç etmelerine neden olduklarını bulmuşlardır.

Koyuncu (2015), Türkiye'de 2010 yılında Konya'ya göç edenler üzerinde bir iç göç çalışması yapmıştır. Çalışmasının verilerini mülakat, anket yöntemi ile elde etmiştir. Uygulamalı olan çalışmasında Koyuncu, göçe etki eden faktör analizinde ekonomik nedenin (iş için) % 40 ile ilk sırada etkileyen faktör olmuştur. 2. etken olarak tayin-atamanın % 17,8 göçü etkilemiş, 3. olarak da hane halkına bağlı göç % 13, eğitim ise % 10,6 gibi etkenler göçü etkilemiştir.

Dökmeci ve Koramaz (2017), Türkiye'de 1995-2000 yılları dönemine ait iller arasında göç analizini yapmışlar ve bu iller arasında giden ve gelen göçü regresyon analizi ile incelemişlerdir. Değişkenler olarak iller arası göçü bağımlı değişken; sanayi, servis, tarım iş gücü, gelir ve uzaklık bağımsız değişkenlerdir. Elde edilen bulgulara

göre sanayi sektöründe ve servis sektöründe çalışan kişi sayısı ile iller arası göçü pozitif (çekici) olarak etkileyen temel unsurlardır. İller arası uzaklık ile göç ise negatif bir unsurdur. Gelir bazında ise Doğu ve Güneydoğu illeri için göç ile gelir arasında pozitif bir ilişki de bulmuşlardır.

Çiftçi ve Şengezer (2017), Türkiye'de 1995-2000 yıllarına ait göç verileri ile iç göçün hemşericilik üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Ekonomik gelişmişlik seviyeleri ise 2000 ve 2002 yıllarına aittir. Atkinson endeksi yaklaşımı ile istatistiksel uygulama yöntemi kullanmışlardır. Elde edilen sonuç göç edenlerin gitmek istedikleri illerdeki hemşeri miktarına duyarlılığın gitmek istedikleri illerdeki ekonomik olanaklara olan duyarlılıktan daha yüksek çıkmıştır. Kısacası insanları çekici kılan faktörlerden hemşericiliğin pozitif etkisi büyük olduğunu bulmuşlardır.

Akın ve Dökmeci (2017), Türkiye'de bölgeler ve iller arası göçü incelemiştir. 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen göç karakterini baz almışlardır. Bu incelemeleri yaparken kümeleme analiz yöntemini kullanmışlardır. Bölgeler arası analiz bulgulara göre İstanbul hem konum itibariyle hem de ülkeye hakimiyeti en büyük kümeleme de yer almıştır. İstanbul'da göçün en büyük kademeli kümeye sahip olması sanayi, kültür ve eğitim açısından çekiciliği olmuştur. Batı Anadolu ise gerek Ankara başkentinin ve 2.büyük şehir algısı çekici olmuş iken, Akdeniz bölgesi ise yaşam kalitesinin yüksekliği ve turizm yatırımları açısından çekici faktörler olmuştur. Bu faktörlerin insanlarda büyük iş potansiyeli olması etken olmuştur.

Koramaz ve Dökmeci (2017), Türkiye'deki iç göç üzerindeki etkiyi bilgi ekonomisi açısından, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanmaları ile Ar-Ge'nin iç göç üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Regresyon analizlerine göre elde ettikleri bulgular nüfusun göçü en çok etkileyen faktör olduğunu bulmuşlardır. Mesafe ve göç büyüklüğü arasında ters yönde bir etkileşim olduğunu ve kişi başına düşen katma değerde % 1'lik bir artışın göç büyüklüğünü % 0,609'luk bir artışa neden olacağını tahmin etmişlerdir. Diğer bir regresyon analizinde ekleme olarak göç hareketliliği ile ilgili geniş bir bant internet bağlantısına sahip olan yerde % 1'lik bir artışın, göç büyüklüğünde % 2,1'lik bir artışa neden olacağı da tahmin etmişlerdir.

Coşkun (2008), Türkiye'de iç göçler açısından Erzurum ilini baz alarak yaptığı çalışmada Erzurum'dan göç eden ve bu ile gelen insanlar açısından bir çalışma yapmıştır. Betimsel analiz yöntemlerini kullandığı çalışmasında 1995-2000 yıllarında göç eden insanların % 22'si iş arama, bulma gibi çekici faktörlerin göç etmesinde etkili olurken, bölgede bulunulan işsizliğin itici etken oluşturduğunu saptamıştır.

Pazarlıoğlu (2007), Türkiye'nin İzmir ilindeki iç göçün ekonometrik analiz ile incelemiştir. Probit tahmin yöntemini kullandığı çalışmasında göç verilerini 1975-2000 yılları arasındaki datalar baz alınmıştır. Çalışmanın sonucuna göre toplamda % 34,9 ile iş arama-bulma umudu çekici faktörlerde ilk sırada gelmektedir, % 26,6 ile hane halkı fertlerinden birine bağlı göç hareketi ise ikinci sırada bulunmuştur.

Işık (2009), Türkiye'de bir başka İzmir ile ilgili iç göç çalışmasında 1995-2000 dönemine ait verilerden elde edilen karşılaştırmalı analiz yöntemini kullandığı yöntemden elde ettiği bulgularda göç edenlerde çekici faktörün % 26,1 ile bağımlı göç (aile bireylerin birine bağlılığı) etken olmuştur. İkinci sırada ekonomik faktörler (iş arama gibi) % 23 oranında göç kararını etkili olduğunu bulmuştur.

Güreşçi (2010), Türkiye'de köylerden kentlere ve kentlerden köylere göçleri incelemiştir. 1975-2000 yıllarına ait göç verilerinden yararlanılarak karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır. Genel olarak köylerden kentlere göç olgusu köylerdeki itici koşulların kentlerdeki sanayileşme sürecindeki çekici faktörlerin yer aldığını vurgularken, kentlerden köylere göçün ise kentlerdeki çarpık kentleşme, kontrolsüz göçlerin itici nedenler olduğunu vurgulamıştır.

Üçdoğruk (2002), bir başka iç göç üzerinde İzmir'i araştırmış ve 2002 yılında İzmir'deki iç göç hareketlerini anket uygulaması ile çok durumlu logit tekniğiyle incelemiştir. Bulgularının sonuçlarına göre göçe neden olan ilk çekici etken ekonomik olmuş, ikincisi ise akraba-aile bağları olmuştur.

Algan (1988), Türkiye'deki 1950 sonrası kentleşme olgusunu incelemiş ve Adana ilindeki göçü etkileyen faktörleri incelemiştir. Karşılaştırmalı analiz yöntemi sonucunda Adana'ya gelen göç analizinde ilin genişleyen sanayi, ticaret, tarım potansiyeli ile

birlikte ulaşım-haberleşmenin genişlemesi çekici faktörlerin başında geldiğini tespit etmiştir.

Yakar (2012), Türkiye'de iç göçlerin ilçelere göre mekânsal analizini 1995-2000 dönemini baz alarak incelemiştir. Nüfus verilerinden yararlanılarak karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'deki dönüşümlerin (ekonomik, siyasi, demografik açılardan) iç göçler üzerinde etkili olduğunu, nüfusun % 10'dan fazlasının ülke içerisinde yer değiştirdiğini ve insanların genel olarak ez gelişmiş yerlerden çok gelişmiş yerlere göç ettiklerini saptamıştır.

Ergün ve Buldur (2018), yaptıkları çalışmada iç göç üzerine incelemelerinde Sivas ilindeki göç hareketliliğini incelemişlerdir. 1975-2015 yıllarına ait göç verilerini karşılaştırmalı analiz yöntemime dayanarak Sivas'taki göç sebeplerinin itici yanlarının fiziki ve beşeri faktörlerin önemli rol oynadığını belirtmişlerdir.

Öztürk ve Altuntepe (2008), Türkiye'de kentsel alanlara göç edenler üzerinde bir çalışma yapmışlardır. İstanbul'a göç etmiş semt pazarcılarıyla gerçekleştirdikleri anket yöntemiyle veriler elde edilmiştir. Göçlerin temel sebebi sosyo-ekonomik gelişmişlik düzey farklılıklarıdır. İtici faktörleri ise % 73,5 ile ekonomik nedenlerdir (gelir eşitsizliği, işsizlik gibi). Çekici faktörleri ise yüksek gelir düzeyinin göç kararında etkili olduğu saptanmıştır. İnsanların %70,5'i iş arama, iş bulmak gayesiyle gelmiş oldukları saptanmıştır.

Munro (1974), Türkiye'de iç göç hareketlerini kalkınma politikaları çerçevesinde incelemiştir. Kentleşmenin teşvik edilmesi ve tarımdaki işgücünün tarım dışı istihdam alanlara aktarımının iç göçü tetiklediklerini değinmiştir. Betimleyici analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada 1960-1965 yıllarına ait iller arası göç hareketlerini baz almıştır. İtici yanların tarımın modernleşmesi, fazla işgücünün olduğunu belirtmiş; kentleşmenin insanı cezbeden çekici yanı olduğunu belirtmiştir.

De Santis (2003), Türkiye'nin 1996'da Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği'nin Türkiye'deki iç göçü etkisini araştırmıştır. Karşılaştırmalı istatistik yönteminden yararlanılarak oluşturulan bu çalışmada Türkiye'nin 1980'lerde ve 1990'ların başlarında kademeli olarak ticari liberalleşmesinin AB ile Gümrük

Birliği'nin hızlı bir sanayileşme sürecine ittiğini vurgulamıştır. Kırlardan kentlere büyük göç akışlarının başladığını belirtmiştir. Kentlerdeki işgücüne olan talebin ve bulunulan yer ile gidilecek yer arasındaki ücret farklılığının çekici faktörler olduğunu belirtmiştir. İç göçteki itici yönleri ise kırdaki yüksek nüfus miktarı, sınırlı işlenebilir arazi, düşük tarımsal verimlilik gibi etkenler olduğunu belirtmiştir.

İlkkaracan ve İlkkaracan (1998), Türkiye'de göç hareketleri gerçekleşirken kadınların iç göçteki yerlerini araştırmışlar ve 1990'lı yılların öncesini ve sonrasını analiz etmişlerdir. Bu çalışmada aynı zamanda batı ve doğu olmak üzere iki farklı yerde saha çalışması olarak yapılmıştır. Kadınların göç nedenlerinin araştırıldığı çalışmada, batı bölgelerindeki kadınların % 51,2 'si ekonomik nedenlerle göç ettiklerini ve doğudakiler ise % 44,5 bir oranla göç etmiştir. Batıda ikinci sırada % 34,4 ile evlenmek, aile durumları gibi neden yer alırken; doğuda güvenlik nedeni 2. etken olarak bulunmuştur.

Topbaş ve Tanrıöver (2008), Türkiye'de gerçekleşen iç göç olgusuna Lowry hipotezi ile sınamışlardır. Türkiye'deki 1970-2000 yıllarına ait 5 kez sayılan nüfus verilerinden yararlanılmıştır. Bulgulardan Türkiye ekonomisinin gelişim süreçlerinde göç oranlarının net göç hızı üzerinde daha baskın bir etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir. KBGSYH, büyüme ile göç ilişkisinden yola çıkılarak Türkiye'de KBGYSH ortalamanın üzerinde olan yerlere göç edildiği çekici bir faktördür. Ekonomik büyümenin gelir faktörü kadar çekici faktör olması da insanları göç kararı alırken potansiyel çekici gelir faktörünü dikkate aldıkları sonuçlarına ulaşmışlardır.

Gür ve Vural (2004), Türkiye'de kentlere olan göçleri araştırmışlar ve göç olgusunun nedenlerini regresyon analizi yaparak açıklamışlardır. İllere ait göç verileri 1990 yılındaki verilerden elde edilmiştir. Göç alan ile göç veren bölgeler arasında ekonomik göstergeler rol oynamıştır. İnsanları göçe iten çekici faktörlerin başında gelir farklılığı ve ekonomik imkanlar vardır. Kişi başına düşen gelir düzeyi artması durumunda net göç oranının da artacağını bulmuşlardır. Diğer önemli bulgulardan biri ise işsizlik oranının artması insana itici bir faktör olarak yansımasıdır. İşsizlik artması

göç alma oranını düşürdüğünü ve hatta insanların kentlerden göç ettiklerini saptamışlardır.

Levine (1980), Türkiye'deki 1950'lilerden sonra yaşanan toplumsal dönüşümü incelemiştir. 1950 sonrası iç göç hareketliliği artmış ve bunu Levin, karşılaştırmalı analiz yönteme göre tahlil etmiştir. Türkiye'de şehirleşmenin artması 1950 sonrası göçü hızla artırmıştır. Kırsal kesimden kentlere göçün ilk itici yanı kırdaki yüksek nüfus baskıdır. Şehirlerde çekici kılan yanı ise istihdam oluşturulması ve şehirlerdeki gelir imkanlarıdır. Ekonominin yanında sosyal ve sağlık imkanları da çekici bir diğer faktörlerdir. İnsanları göçlere iten bir diğer itici nedenlerinden bölgeler/şehirlerarası gelir farklılıklarıdır. Sanayileşmiş yerdeki kentsel alanlarda gelir dağılımının kırlara göre daha adil olduğunu da belirtmiştir.

Yamak ve Yamak (1999), Türkiye'de iç göçün gelir düzeyi ile ilişkisini incelemişlerdir ve 1980-1990 yıllarına ait net göç oranları ile kişi başına düşen gelir arasında çekici faktör oluşturup oluşturmadığını incelemişlerdir. Regresyon analizi sonucunda yöresel gelir düzey eşitsizliğinin iç göç üzerinde itici bir faktör oluşturduğunu net göç alan illerin yüksek gelir düzeyinin çekiciliği göç kararında etkili olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmanın diğer önemli bulgusu net göç veren yerlerin kişi başına düşen ortalama gelirin Türkiye ortalaması yakınsama halinde bu illerin net göç oranını % 25 oranında azalma göstereceğini tespit etmişlerdir ve net göç alan iller bazında net göç hızının ise % 70 oranında azalacağını bulmuşlardır.

Kocaman (2008), 1995-2000 dönemine ait iller arası göç nedenlerini analiz etmiş ve şehirler bazında incelemiştir. Karşılaştırmalı analiz yöntemine dayanan ve göç edenlerin nedenlerini belirlemek için Genel Nüfus Sayımı tarafından ilk kez 2000 yılında yapılan araştırmaya dayanmaktadır. 1995-2000 iller arası göç etmiş olan 4.788.193 kişiden yaklaşık dörtte birinin göç nedenlerini sıralandığında ilk sırada % 25,67 ile hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç gelmektedir. Ardına % 20,05 ile iş arama/bulma, % 13,42 ile tayin atama, % 11,56'sı da eğitim ve % 7,43'ü de evlilik gibi nedenlerden iticiliği ve çekiciliği ile yerlerini değiştirdikleri belirlenmiştir.

Kocaman ve Bayazıt (1993), Türkiye'deki iç göçleri incelemişler ve özellikle 1980-1985 dönemini tahlil etmişlerdir. Karşılaştırmalı analiz yöntemine göre elde edilen bulgular insanların sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş yerlere göç ettikleri belirlenmiş ve sanayi merkezlerin çekiciliği insanları göçe sevk etmiş oldukları belirlenmiştir.

Arı ve Tütengil (1968), Adapazarı merkezinde yaptığı iç göç çalışmasında örnek grup seçerek işçiler üzerinde anket yöntemini kullanarak köylerden kente gerçekleşen göçü incelemiştir. Elde ettiği sonuç köyün itici ve şehrin çekici faktörleri göç kararında etkin rol aldığı belirtilmiştir. Köy-şehir arasındaki ücret farklılığı, sosyal hizmetlerden yararlanma, ulaştırma kolaylıkları, haberleşme imkanları insanları göçe çekici kıldıran faktörler olmuştur. Köylerdeki ekonomik durumun iyi olmayışı, şehirdeki tanıdık çevresi göçe itici kıldıran faktörleri oluşturmuştur.

Şahin ve Çağlayan (2006), İstanbul'un Tarlabaşı mahallesinde yaptıkları saha çalışmasında bu bölgeye göç eden insanların sosyo-ekonomik yönden araştırmışlardır. Saha çalışmasında gruplarla görüşülerek anket yapılmış ve mülakatlarla bilgiler elde edilmiştir. Çalışma sonucunda göçe en çok etki eden faktörün % 58,6 ile ekonomik koşullar olduğunu, onun ardından % 17,2 ile köylerin boşaltılması, % 12,7 aile birleşmeleri, % 9,6 ile de siyasi nedenlerin göç etmelerinde etkili oldukları bulunmuştur.

Akşit (1998), Türkiye'deki iç göçlerin analizini yapmış ve anket, istatistik veriler, mülakatlar gibi yollarla derlediği çalışmasında insanların toplumsal dönüşümler karşısında tepkilerini göç şeklinde verdiklerini belirtmiştir. Modernleşme, ulaşım, haberleşme araçlarının çekiciliği ve kentsel sanayi, hizmet sektöründeki modernleşme göçleri köylerden kentlere doğru gerçekleştirmelerini sağlamış oldukları bulunmuştur.

İçduygu ve Ünalan (1998), yaptıkları çalışmada Türkiye'deki iç göç sürecini 1950'li ile birlikte ekonomik ve toplumsal dönüşler içerisinde açıklamıştır. Türkiye'nin yaşadığı iç göç sürecini 3 dönem içerisinde inceleyerek 1950-1960, 1960-1980 ve 1980-1990 şeklinde ayırmışlardır. İlk dönem içerisinde kırların iticiliği ile açıklanırken; ikinci dönemde şehirlerin çekiciliği ile açıklanmış ve son dönemde iletici etkenlerle göç

süreçleri açıklanmıştır. Yaptıkları çalışmada ilk dönemin tarımda makineleşme, modernleşmesi, nüfus artışı, tarımdaki düşük üretkenlik, işsizlik gibi etkenler göçlerin itici faktörlerini oluşturmuştur. İkinci dönemde kır-kent farklılıkları, kentlerin ekonomik ve toplumsal çekiciliğin yükselmesi ile ulaşım-iletişim gelişimleri göçlerin çekici faktörlerini oluşturmuştur. Son dönemde ise ülkedeki ekonomik yapının yeni bir döneme girmesiyle küreselleşme süreci, teknolojik koşulların gelişiminin devamı, bireysel yaşamın toplumsal yaşam karşısında ön plana çıkması gibi etkenler göç süreçlerinde iletici faktörleri oluşturmuştur.

İçduygu vd, (1998), Türkiye'deki iç göç hareketlerinin işçi hareketleri bağlamında incelemişlerdir. Türkiye'de 1940'lardan günümüze kadar incelenen dönemde karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada Türkiye'de iç göç kentleşme, batılılaşma ve sanayileşme evreleriyle iç içe geçen dönemin 1927-1945 dönemler arası durgun ve kentlerin göçleri (işçi göçleri) emme kapasitesini aşamadığı dönem olmuştur. 1945-1980 dönemi ise köylerin çözülmesi, teşvik edilen sanayi politikaları ile desteklenen dönem ve 1980 sonrası döneminde kentlere göçün hızlanması, kentler arası göçün siyasi nedenlerle gerçekleşen dönemlerini oluşturmuştur. Çalışmada 1940'tan 1960'lara kadar köylerin çözülmesi ve kentlerde işçi gereksinimlerin arttığı; 1980'lerde çifte işgücü piyasasının oluştuğu tespit edilmiştir.

Bahçeli ve Kahraman (2016), Artvinlilerin Bursa'ya göç etmelerini incelemişler ve sosyo-ekonomik analizlerini gerçekleştirmişlerdir. İstatistiksel analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada Artvinlilerin göç etmesinin ilk nedeni %51 ile ekonomik olduğu saptanmıştır. Buna daha iyi bir işte çalışmayı da ekonomi neden içerisinde değerlendirildiğinde % 62 gibi bir oran çıkmaktadır. Anket ve görüşmelerle gerçekleştirilen çalışma sonucunda Artvin'den göç etme nedeninin itici faktörler bağlamında % yaklaşık 45 ile ekonomik sıkıntılar gelmektedir. Bunun dışında eğitim faktörü, eş faktörü ve sosyal ağlar da göç etme kararlarında etkili oldukları belirtilmiştir.

Peker (2004), kırsal kesimden gerçekleşen iç göçün nedenlerini ve sonuçlarını araştırmıştır. Çalışmada Doğu Anadolu örneği ele alınıp Erzurum ili baz alınmıştır. Bilgiler anket çalışmasıyla elde edilmiş olup regresyon yöntemi kullanılmıştır. Model

sonucunda göçe neden olan faktörün neo-klasik teoriyi destekleyen işsizliğin etkili olduğunu ama bunun yanında sosyal ve kültürel etkenlerin de göç kararında önemli rol oynadığını görülmüştür. Kırsal kesimdeki fazla işgücünün göçe neden olduğu insanların şehirlere iş bulma umudu ile göç etmişlerdir. Mesafenin de göç üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu bulmuş ve göç sürecinde önceden göç etmiş insanların (akrabaların, tanıdıkların gibi) göç etmek isteyenler üzerinde etkili bir faktör oldukları tespit edilmiştir.

Çakmak ve Oktay (2017), Erzurum ile Bursa arasında gerçekleşen iç göç çalışmalarında göçün nedenlerini araştırmışlardır. 1980-2015 dönemlerinden yola çıkılarak oluşturulan çalışmada kompartıman modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Erzurum'dan Bursa'ya göçe etki eden faktörlerin başında işsizlik oranı etkili olduğu bulunmuştur. İşsizlik göçe neden olmakta ve göçün de varılmak istenen yerdeki işsizliğe neden olduğu bulunmuştur. Çalışma da bir diğer değişken GSYİH ile göç arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

3.1.2. Dünya'da Yapılmış Lee Perspektifinden Göç Çalışmaları

Rani (2018), Malabar (Hindistan) bölgesindeki göç hareketleri ile yaptığı çalışmada Lee'nin hipotezini kullanarak analiz etmiştir. Anket yöntemi ile elde ettiği bilgiler sonucunda bölgeye göçün çekici faktörlerini ekilebilir arazinin bulunması ve elverişliliği olduğunu bulmuştur. Göçe iten itici faktörün de arazi yetmezliği olduğunu bulmuştur.

Samuel (1997), 1960'lı yıllardaki Kanadalıların Amerika'ya neden göç ettiklerini araştırmış ve karşılaştırmalı analiz yöntemi sonucunda ekonomik faktörlerin etkili olduğunu çıkarmıştır. Ekonomik fırsatların, kazanç farklılıkların göç etme kararında etkin olduğunu tespit etmiştir. Bu faktörlere ek olarak ekonomik olmayan faktörlerin (sosyal etkenler gibi) de ekonomik faktörler kadar göç sürecinde etkili olduğunu saptamıştır.

Kumar ve Sidhu (2005), Hindistan'ın Pencap bölgesindeki tuğla ocağında çalışanlarla gerçekleştirdiği mülakatlar sonucunda bu bölgedeki çalışanların neden göç

ettiklerini araştırmışlardır. Görüşmeler sonucunda göç kararında en çok "daha iyi istihdam fırsatları" çekici faktörün etkili olduğunu bulmuşlardır. Pencab bölgesindeki insanların göç etmesinde nispeten daha yüksek ücret, iş imkanları insanları cezbetmiştir. İnsanları göç etmede iten en çok geldikleri yerde iş imkanları eksikliği olmuştur.

Ravlik (2014), yaptığı göçe etki eden çekici faktörleri farklı bir perspektifte incelemiştir. Dünya'daki global hareketlilikleri baz almıştır. 2010 yılındaki göçmen stok verilerinden yararlanarak göçün insani gelişme endeksi, hukukun üstünlüğü ve kültürel (tarihsel) ortaklık değerleri üzerinden inceleme yapmıştır. Betimsel istatistik yöntem sonucunda göçmeni çeken en çok faktör insani gelişme endeksi olduğunu bulmuştur.

Xingjing (2009), 2009 yılında Çin'in Sanjiangyuan bölgesindeki göçün çevresel itici ve çekici faktörler üzerinden analizini yapmıştır. Yapılan araştırmada odak-grup görüşmesi, anket yöntemi uygulanmakla beraber Devlet yetkilileri ile yerel halka, göç edenlerle görüşülmüştür. Elde edilen bulgular sonucunda hükümet politikalarının göç üzerinde etkili bir faktör oluşturduğunu tespit ederken, itici faktörün nispi yetersizlik (doğa, çevre açısından) oluşturduğunu ve gidilmek istenen yerdeki çekici faktörün daha iyi eğitim şartları oluşturduğunu bulmuştur.

Partachi ve Şişçan (2018), 2010-2016 yılları arasındaki Moldova'daki göç eden insanlar üzerinde yaptıkları çalışmada, Panel veri setini kullanarak göçün ana nedeninin ekonomik etken olduğunu bulmuşlardır. Gelirdeki farklılığın, göreceli işsizliğin ve Moldova'nın reel gelirinin düşüşü göçe sebebiyet olmuştur. Çalışma sonucunda işsizlik, enflasyon gibi etkenlerin itici faktörler olduğunu; kişi başına düşen GSYİH ile verimliliği de çekici etkenler olarak olduğunu bulmuşlardır.

Walker (2017), Nova Scotia (Yeni İskoçya)'da öğrenciler üzerine yaptığı araştırmada göçün ekonomik, sosyal, politik yönlerini incelemiştir. Online anket yöntemi ile odak görüşmelerinden elde edilen bilgilerde öğrencilerin göç etmelerinde çekici faktörlerin ekonomik açıdan iş imkanı ve ücret potansiyeli olduğunu bulmuştur. Sosyal yönden ise yaşam kalitesi; politik açıdan ise hoş karşılanma (anlayış) faktörü göç kararında etkili olmuştur. Göçe neden olan itici faktörler ise iş imkanlarının yoksunluğu, ailevi yükümlülükler ve göçmen sistemindeki karmaşıklar olmuştur.

Rasool vd, (2012), Güney Afrika'daki nitelikli insan eksikliği ile ilgili itici ve çekici faktör yaklaşımını KMO ve Barlett testi ile betimleyici yöntemler kullanarak açıklamışlardır. Göç kararında çekici faktörlerden çalışma, yaşam kalitesi göç kararında etili olmuştur. İtici faktör ise istihdam sorunları (vergi oranı yüksekliği, yaşam maliyeti, iş tanıma adaptasyon sorunları gibi etkenler) olmuştur.

Kainth (2010), Hindistan'daki Pencab bölgesindeki tuğla ocağında çalışanları ile görüşmeler yapmış ve aynı zamanda bölgenin resmi istatistik kurumlarından elde ettiği bilgiler ışığında itici-çekici faktör analizi yapmıştır. Kainth, göç kararında en etkili çekici faktörün daha iyi istihdam fırsatlarının olduğunu, göç etmede itici faktörün istihdam eksikliği olduğunu bulmuştur.

Thet (2014), Myanmar Monywa bölgesinde kentsel bir alan çalışmasında faktör analizi yapmıştır. İki aşamalı küme örneklemesi ve basit rastgele örneklem kullanmıştır. Faktör analizinde göçe etki eden çekici faktörün daha iyi hayat şartları olmuştur. İkinci olarak daha iyi kamu hizmeti ve üçüncü olarak daha iyi çevre koşulu olduğunu bulmuştur.

Parkins (2010), Karayipler'deki insanların özellikle Jamaikalıların neden göç ettiklerini araştırmıştır. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada son 30 yıldaki değişimi baz almıştır. Jamaikalıların göç etme sebeplerinden ilk sıradaki itici faktörü suç ve şiddet etkili olurken, ikinci sırada işgal ve üçüncü itici etken ise ekonomik imkansızlıklar olduğunu saptamıştır.

Kazlauskieneue ve Rinkevicius (2006), Litvanya'daki beyin göçünün itici ve çekici faktörler üzerinde ülkede gerçekleşen beyin göçünü araştırmıştır. 2004-2005 yıllarını kapsayan yurt dışında yaşayan yüksek nitelikli Litvanyalılar üzerinde anket yapılmıştır. Ampirik çalışma sonucunda beyin göçünün çekici etkeni profesyonel çekicilik, cazibecilik olmuştur. İtici etken ise Litvanya'daki sosyo-ekonomik faktör olmuştur.

Franklin ve Louis (2014), Amerika-Meksika sınırını geçmeye çalışan göçmenler üzerinde itici ve çekici faktörler adı altında değerlendirme çalışmasında Meksika'daki insanların Amerika'ya gitme sebebinin iyi bir yaşam koşulları olduğunu belirtmiştir.

Göç etmedeki en çok çekici faktörün iş imkanlarının oluşturduğu, itici faktörünün de ekonomik zorluluklarla beraber insan hakları, kaçakçılık ve uyuşturucu etkenlerinin oluşturduğunu saptamıştır.

Martiskova (2013), Yunanistan'da 2007-2012 finans krizinin başlamasından sonra Yunan gençlerinin göç etmesine sebep olan en etkili olan faktör incelemesinde neler oluşturduğunu araştırmıştır. Yerel istatistik kurumlarından elde ettiği bilgilerle ve gerçekleştirdiği mülakatlar çalışmanın yöntemini oluşturmuştur. Ekonomik olarak gençleri ekonomik krizler, yetersiz iş imkanları göçe iten itici faktörler olurken; siyasi açıdan politik istikrarsızlık etkili olmuştur. Göçe iten çekici faktörler daha iyi fırsatlar beklentisinde daha iyi kariyer olmuştur. Demografik-sosyo-kültürel olarak da aile, akrabalar da çekici diğer faktörlerdir.

Kajiura (2008), Japonya'daki PhD dereceli yetenekli araştırmacıların beyin göçü üzerine çalışmıştır özellikle mühendislik ve fen bilimlerindeki doktora dereceli araştırmacılardan oluşan gözlem grubunu karşılaştırmalı analiz yöntemi ile incelemiştir. İncelemesini itici-çekici faktörler içerisinde incelemiştir. Elde edilen bulgular Amerika'ya gitmek isteyen, eğitim alan ve Amerika'da kalmak isteyen araştırmacılar ülkelerinde yeterince araştırma hibesi verilmediğini, itici diğer etken de araştırmalarında yetersiz finansal destek verilmemesi göç kararında etkili olduğunu belirtmiştir. Bunların yanında ülkenin sosyo-kültürel itici faktörleri de insanları etkilemiştir. Zorunlu emeklilik ve kıdeme bağlı bir sistem kurumsal açıdan itici faktörleri oluşturur. Bu açıdan bu çalışma beyin göçü nedenleri açısından gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerdeki neden açısından ayrılmaktadır.

Shrestha (2016), Nepal'deki uluslararası göç üzerine yaptığı çalışmasında Nepal'deki göç olgusunu itici ve çekici faktörler bağlamında incelemiştir. Veriler 2001-2010 dönemine ait olup Nepal'in merkezi istatistik kurumu tarafından yürütülen 3 farklı anketlerden elde edilmiştir. Nepal'deki insanların göçü artıran itici neden olarak artan yağmur şoklarından kaynaklanan gelir şoklarının göçü artırdığını bulmuştur ancak bu bulgu düşük maliyetli-düşük getirili Hindistan için etkili olurken, yüksek getirili-yüksek maliyetli Malezya ve Basra Körfezi ülkelerinde bir etki yapmadığı saptanmıştır. Diğer

itici etken olarak Nepal'deki şiddetin (karışıklığın) insanları göçe ittiğini özellikle zengin kentlilerin göçe önderlik ettiği, üçüncü bulgu ise göçmen istihdam ederek büyüyen sektörlerde yüksek getiri destinasyonundan gelen göçmen talebi artışı gitmek istenilen yerdeki göçü arttırdığını bulmuştur.

Datta (2004), Bangladeş'ten Batı Bengal'e kaçak göçmenlerin itici ve çekici faktörler açısından incelemiştir. Bu çalışmada niteliksel formlardan derinlemesine görüşmeler yoluyla gerçekleşmiştir. Bangladeş'teki göçmenlerin Batı Bengal'a göç etmelerindeki itici neden olarak ilk sırada % 55,9 ile sanayileşme eksikliği yani istihdam eksikliği olmuştur. Demografik açıdan % 50 ile Bangladeş'teki nüfus fazlalığı; sosyal açıdan eğitim ve evlilik % 52,9; politik açıdan % 38,2 ile politik istikrarsızlık olmuştur. Batı Bengal'e çekici faktörler ise ekonomik açıdan % 85,3 iş imkanları, daha iyi ekonomik fırsatlar olmuş iken, politik açıdan % 41,2 siyasi istikrar çekici faktörleri oluşturmuştur.

Moyo vd, (2012), Zimbabve'deki öğretmenlerin Güney Afrika'ya gerçekleştirdikleri göçü incelemişler ve pilot araştırma belirleyip 9 okuldaki göç etmiş öğretmenlerle derinlemesine görüşmeler yapmışlardır. Zimbabve'den Güney Afrika'ya göçe etki eden 63 katılımcıdan 47'si (% 74,6'sı) daha iyi yaşam için olduklarını belirtmiş, 9'u (% 14,3'ü) da sosyo-ekonomik faktörün etkili olduklarını belirtmişlerdir.

Chamaratana ve Sangseema (2018), Laos'lu çalışanların Udon Thani'ye (Tayland) gerçekleştirdikleri göçü incelemişler ve bunu itici-çekici faktörler açısından değerlendirmişlerdir. Grup görüşmesiyle elde edilen bilgiler sonucunda itici faktörler olarak bulundukları yerdeki işsizlik, düşük ücretin yer aldıklarını tespit ederken; çekici faktörler olarak yüksek ücret, işçi talebi ve özellikle Laos'lu çalışan olması bununla beraber sosyal ağlar olduklarını tespit etmişlerdir. Bu çalışmada dikkat çeken Laos'lu tercihinin Tayland firmaları açısından Tayland'lı bir işçi tercih etmemesidir. Firmalar işyerlerine geç gelmelerini, sıkı çalışmamalarını belirterek bir nevi onlar için itici bir faktör haline getirmesine neden olmuştur.

Rogers (1967), Kaliforniya'da bölgeler arasında göçü regresyon analizi yönünden incelemiştir. 1955-1960 yılları arasındaki bölgeler arası iç göç verilerinden

yararlanılmıştır. Kaliforniya'daki bu iç göç akışını ekonomik fırsatlar ve makansal değişkenlik arasındaki ilişkiyi istatistiksel olarak test etmiştir.

Beals vd, (1967), Gana'daki göç hareketliliklerini incelemişler ve 1960 yılındaki Gana'daki nüfus sayımından yararlanmışlardır. Betimleyici analiz yönteminin kullanıldığı modelde, Gana'daki göç hareketinin gerçekleşmesinde gelir farklılıklarının çekici bir faktör olduğunu ve mesafenin güçlü bir caydırıcı itici faktör olduklarını bulmuşlardır. Bunların yanında ulaşım maliyetlerin, dil ve kültürel farklılıklarının da etkili oldukları saptanmıştır.

Pissarides ve Wadsworth (1989), işgücünü bölgeler arası göç ile işsizlik arasındaki ilişkiyi Büyük Britanya üzerindeki etkisini araştırmışlardır. 1984 yılındaki işgücü anket verilerinden yararlanılarak betimleyici model kullanılarak incelenmiştir. İtici faktörlerden işsizliğin göç olasılığını artırdığını ve yüksek işsizliğe sahip bölgelerde yaşayan insanların göç etmeye daha yatkın olduğunu aynı zamanda işsizlik oranlarının tüm bölgelerden daha yüksek olduğu yerlerde göç etme eğiliminin azaldığını bulmuşlardır.

Gimba ve Kumshe (2011), Nijerya'nın Borno eyaletindeki Maiduguri şehrinde kırdan-kente gerçekleşen göçün etkilerini araştırmışlardır. Anket yöntemi ile elde edilen bulgulara göre insanların göç etmesinde çekici faktörlerden daha iyi ücret imkanları, daha iyi eğitim, politik istikrar, teknoloji ve iş imkanlarının etki olduklarını görülmüştür. İtici faktörlerden kırsaldaki yoksulluğun, işsizliğin, mahsul kıtlığının etkili oldukları görülmüştür. Bunların yanında sosyal, sağlık imkanlarının yetersizliği de göç etmeye iten itici faktörlerdir.

Newman (1981), Almanya'daki iç göç hareketliliğini Okun-Richardson modeli perspektifinde test etmiştir. Newman, yaptığı çalışmada iç göçün ekonomik çekici faktörlerden etkilendiğini belirtmiş ve değişkenler olarak gelir farklılıkları, büyüme oranı, istihdam olasılıklarını ele almıştır. Elde edilen bulgularda net göçün genişleyen iş imkanları ile gelir farklılıkları ile pozitif ilişkili olduğunu ve tarım ile doğurganlık (nüfus fazlalığı) ile de negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. İlk bulguda şehirleşme ve işgücü yapısındaki değişikliklere işaret edilirken; ikinci bulguda tarımsal

illerin ve doğurganlığın yüksek olduğu illerde net göçün bir nevi ihracatçısı olma eğilimine işaret edilmiştir.

Ackah ve Medmedev (2012), Gana'daki iç göçün belirleyicilerini ve refah üzerindeki etkisi adı altında iç göçü incelemişlerdir. Bu çalışmada regresyon tekniği kullanılarak hane halklarının refahları üzerindeki etkisi ve göçlerin nedenlerini belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmada göç etme olasılığının bireysel (çekici) faktör ile topluluk düzeyinde (itici) faktörlerle belirlendiğini bulmuşlardır. Eğitimli ve genç bireylerin göçe yatkınlıklarının daha fazla oldukları; hastane, su gibi sosyal-sağlık koşulları iyi olan toplumlarda göçe yatkınlığın daha az olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ek olarak daha eğitimli insanların göçü sonrası bulundukları (menşei) yerlerde mekânsal eşitsizlikleri artırabileceği ancak bunun kişinin refahlarını maksimize ederek göç kararları aldıkları için eşitsizliğin kabul edilemeyeceğini belirtmişlerdir.

Okun ve Richardson (1961), iç göçlerin bölgesel farklılıklar bazında özellikle bölgesel gelir eşitsizliği çerçevesinde incelemişlerdir. 1950'li yıllarda Amerika'da bazı eyaletler üzerinde incelemişler ve karşılaştırmalı analiz yöntemini kullanmışlardır. İnceleme sonucunda düşük ya da az gelişmiş yerlerde göç çıkışının fazla olduğu ve insanların gelişmiş yerlere doğru göç ettikleri gözlenmiştir. Kişi başına düşen bölgesel gelir farklılığı insanlarda göç etmede etkili çekici faktör olmuştur.

Abdulai (2016), Gana'nın kuzey bölgesinde gerçekleşen iç göçü incelemiş ve bu bölgeye gerçekleşen göçün belirleyicileri üzerinde bir çalışma yapmıştır. Kuzey bölgesinde gerçekleştirilen anket yöntemi ile elde edilen göçün belirleyicilerinde ilk sırada ekonomik faktör gelmiştir. % 62,44 ile iş arama, daha iyi iş imkanları en etkili çekici faktör olmuştur. Bu çalışmada göçmen ağlarının da önemli bir unsur olduğunu bulmuştur. Ankete katılanların % 51,63'ü göç etmeden önce göç etmiş insanlarla bağlantıya geçtikleri görülmüştür.

Bhagat (2016), Hindistan'daki iç göçün değişen şeklini incelemiştir. 1993, 1999-2000 ve 2007-2008 dönemlerini inceleyen Bhagat, betimleyici analiz yöntemini kullanmıştır. Tüm dönemlerde kadın ve erkekler bazında göçe iten sebebin istihdama ilişkin faktör olduğu belirlenmiştir. Zamanla erkeklerin göçü azalmış ve kadınlarınki

artmıştır. Ekonomik reformların etkili olduğu bu değişimde kır bölgelerindeki erkek göçünde azalış, kentsel alanlarda daha fazla olmuştur ve yetersiz iş imkanları erkeklerin göçünü azaltan bir faktör olmuştur.

Cebula (2005), yaptığı çalışmada iç göçün belirleyicilerini araştırmış ve Amerika'daki göçün iç göçünün etkilerini ekonomik ve ekonomik olmayan faktörler bağlamında incelemiştir. 1999-2002 yıllarını kapsayan çalışmada en küçük kareler yöntemi (OLS) ile test edilmiştir. Edinilen bulgularda gelir faktörlerinin, hayat kalitesinin iç göçü tetiklediğini göstermiştir. Çekici etken olarak beklenen gelirin göç kararında önemli bir rol oynadığı gösterilmiştir aynı zamanda yaşam maliyetinin de önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Kötü yaşam koşulları, suç oranları gibi itici faktörler göçte etken olan diğer faktörlerdir.

Piras (2017), İtalya'daki iç göçü belirleyen itici ve çekici faktörler analizinde 1970-2005 zaman aralığını kapsayan uzun dönem analizi yapmıştır. Betimleyici yöntemin kullanıldığı çalışmada kişi başına GSYİH ile işsizliğin uzun dönemde İtalya'da iç göç akışını etkileyen ana etkenler olduklarını bulmuşlardır.

Brown (1997), Rusya'nın geçiş dönemlerindeki iç göçün ekonomik belirleyicilerini araştırmıştır. 1993 ve 1994 istatistik verilerinden yararlanarak oluşturulan çalışmada betimleyici analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre bölgesel ekonomik-politik farklılıklar iç göçte önemli rol oynamışlardır. Yüksek ortalama ücretin ve düşük fiyatların iç göçü pozitif etkilemiştir. Emlak piyasasındaki reformlar ve sosyal faktörler de iç göç açısından direkt olarak etkili olmuştur.

Truong ve Walter (2012), yaptıkları çalışmada Vietnam'daki iç göç hareketlerini incelemişler ve 2004-2009 yıllarını kapsayan Vietnam'daki 63 vilayet bazında iller arası göçün nedenlerini itici ve çekici faktörler bazında incelemişlerdir. Regresyon modelinin kullanıldığı çalışmada nüfus büyüklüğü ve gelirin yüksek düzeyde anlamlı olduklarını bulmuşlardır. İşsizliğin ve yoksulluğun o kadar etken olmadığı bulunmuştur. Nüfus büyüklüğünün itici faktör olarak dışarı göç gönderdiğini; gelirin çekici faktör olduğunu ve bir yerde yüksek gelir göç baskısını azaltacağını bulmuşlardır.

Fan (1996), yaptığı çalışmasında Çin'in Guangdong eyaletinde gerçekleşen iç göçleri ekonomik fırsatlar bağlamında incelemiştir. 1990 yılına ait nüfus verilerini kullanarak incelerken çalışmasında ekonomik fırsatların iç göç üzerinde önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Guangdong çalışmasında ise hızlı ekonomik büyümeyi ana çekici faktör olduğunu bulmuştur. Büyük miktarda yabancı yatırımların gelişi birçok istihdam alanları yarattığından beklenen ekonomik fırsatları artırmıştır ve bu bölgeye göçün akmasını sağlamıştır.

Molloy vd, (2011), Birleşik Devletleri'ndeki yaklaşık son 30 yıl içerisinde iç göçü incelemişler ve göçü artıran ya da azaltan etkenler üzerinde çalışma yapmışlardır. Karşılaştırmalı analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada iç göçü şekillendiren 3 etkenin olduğunu bulmuşlardır. Bunlar demografik faktörler, göçmen tercihleri ve ekonomik faktörlerdir. 1980'den beri göç trendinin düşüşü konut piyasası ve işgücü piyasasında konjonktürel düşüşler (ekonominin kötüye gittiği durumlar) göç akışının beklenilmeyen ana etkenleri oldukları bulunmuştur. Bunun yanında ekonomi iyiyken iç göçün artığı ve ekonomi kötüye gittiğinde iç göçün azalacağı da tahmin edilmiştir.

Thomas (1971), Latin Amerika'daki iç göç üzerine yaptığı çalışmada kırlarda ve kentlerdeki nüfus verilerinden yararlanmıştır. 1950-1960 yıllarına ait verilerden yararlanıp literatür incelemesi ile tahlil etmiştir. Kırlardan kentlere gerçekleşen iç göçün iş imkanlarının etkili olduğunu bunun yanında eğitim, eğlence imkanlarının da çekici bir diğer faktörler olduklarını saptamıştır. Kırlardaki imkanların yokluğu itici faktörler olarak iç göçte önemli rol oynamıştır.

Fielding (1996), bölgesel ekonomik büyüme ile iç göç arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu ikili ilişkiyi Fransa örneği üzerinden inceleyerek anket verilerinden yararlanmıştır. Çalışma sonucunda Paris bölgesine göçün yaklaşık % 56'sının ekonomik faktörleri göz önünde bulundurulurken daha iyi çalışma koşulları, yüksek ücretler, daha iyi işleri kapsayan çekici faktörler insanları iç göçte kararlar almalarında etkili oldukları belirtilmiştir.

Sridhar vd, (2010), Hindistan'daki göçün itici ve çekici yanları üzerine çalışmışlar ve Bangalore şehrinde yapılan iç göçü araştırmışlardır. Hindistan'ın silikon vadisi

olarak bilinen şehirde gerçekleştirilen anket yöntemi ile göçün itici ve çekici faktörleri üzerinde durulmuştur. Elde edilen anket sonuçlarına göre kırdan-kente gerçekleşen göçün çekici faktörü % 28 ile şehirlerdeki daha iyi iş sahibi olmak gelirken, % 26 ile de beklenen yüksek gelir gelmektedir. İtici faktör ise % 21 ile gelir eşitsizliği ilk sırada yer almıştır.

Sultana ve Fatma (2017), Bangladeş'teki kadın çalışanlarının göçe etkileyen faktörleri incelemişlerdir. 2010-2012 yıllarına ait çalışmada, kadınlarının göç etmesinin itici ve çekici faktörler bazında incelemişlerdir. Panel Data yaklaşımıyla genelleştirilmiş momentler yöntemi kullanılmıştır. Bangladeş'teki kişi başına GSYİH, yüksek doğurganlık oranları kadınları göçe iterken; gidilmek istenen yerdeki ekonomik kalkınmışlık göçe çekmektedir. Ekonomik fırsatlar, iyi yaşam standartları göçün çekici faktörlerini oluşturmuştur.

Imran vd, (2016), kırdan kente göçün mahsul verimliliği ile ilişkisini incelemişlerdir ve Pakistan örneğini ele almışlardır. Cobb-Douglas üretim fonksiyonu ile oluşturulan modelde Pencap bölgesindeki kır-kent göçü incelenmiştir. Elde edilen bulgularda kır-kent göçünden buğday verimliliği göçten olumlu etkilenirken; pamuk verimliliği ise köyden kente göçten olumsuz etkilenmiştir. Yani pamuk verimliliği ile göç arasında negatif ilişki bulmuşlardır.

Siyal vd, (2018), Pakistan'daki kurak bölgeleri (Mardan, Faisalabad, Dera Ghazi Khan) üzerinden şehirleşme ve iç göçü çalışmışlardır. Derinlemesine görüşme tekniği ile yapılan çalışmada kırdaki istihdam ve işletme fırsatları eksikliği başlıca itici faktörler olurken, şehirdeki çekici faktörlerden daha iyi istihdam imkanları, akrabalar ve arkadaşların şehirlerde bulunması, ulaşım imkanlarının olması, eğitim, sağlık gibi etkenler göç kararlarında etkili oldukları bulunmuştur.

3.2. Veri Seti ve Metodoloji

Bu iç göç çalışmasında Lee perspektifinden Türkiye Örneği ele alınmıştır. Lee kuramı içerisinde Bursa ili üzerinde uygulanmıştır. Türkiye'nin göçlerle şekillenen, büyüyen ve gelişen kadim şehri Bursa iç göç çalışmasında en uygun il olarak

seçilmiştir. Bursa'nın demografisi oluşturulurken, Türkiye İstatistik Kurumu'ndan nüfusa kayıtlı olunan 81 il düzeyinde kişilerin ikametgahları Bursa ili seçilerek demografik yapısı çıkarılmıştır. 26.12.2018 tarihli oluşturulan nüfus verileri neticesinde kişilerin hangi illerden geldiği ve ne kadar kişinin Bursa'ya göç etmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu verilerle en çok göç etmiş 3 il seçilerek saha çalışması yapılmıştır. Akan ve Arslan (2008)'ın, iç göçü belirlemede göçe etki eden faktörleri belirlemek bağlamında yapmış oldukları anket çalışmasından faydalanılmıştır ve Tezin teorik altyapısını oluşturan Lee'nin itici ve çekici faktörler kuramından bazı eklemeler yapılarak oluşturulmuştur. Çalışma Ocak 2019 - Mayıs 2019 dönemleri arasında katılımcılarla yüzyüze görüşülerek saha çalışması tamamlanmıştır.

TABLO 3.1: BURSA'NIN DEMOGRAFİK YAPISI (2018)

NÜFUSA KAYITLI İL	NÜFUSA KAYITLI OLDUĞU KİŞİ SAYISI	TOPLAM NÜFUSA ORANI (%)
ADANA	9336	0,32
ADIYAMAN	5192	0,18
AFYON	12428	0,43
AĞRI	33378	1,15
AKSARAY	6454	0,22
AMASYA	10757	0,37
ANKARA	19422	0,67
ANTALYA	3381	0,12
ARDAHAN	29850	1,03
ARTVİN	67995	2,34
AYDIN	4393	0,15
BALIKESİR	54640	1,88
BARTIN	2185	0,08
BATMAN	5710	0,20
BAYBURT	12907	0,44
BİLECİK	21591	0,74
BİNGÖL	9540	0,33
BİTLİS	25749	0,88
BOLU	3022	0,10
BURDUR	1276	0,04
BURSA	1527862	52,49
ÇANAKKALE	11784	0,40
ÇANKIRI	3865	0,13
ÇORUM	17429	0,60
DENİZLİ	3624	0,12
DİYARBAKIR	36519	1,25
DÜZCE	3494	0,12
EDİRNE	10545	0,36
ELAZIĞ	15788	0,54
ERZİNCAN	12112	0,42
ERZURUM	135721	4,66

ESKİŞEHİR	17925	0,62
GAZİANTEP	7560	0,26
GİRESUN	38872	1,34
GÜMÜŞHANE	15108	0,52
HAKKARİ	1038	0,04
HATAY	8483	0,29
IĞDIR	5267	0,18
ISPARTA	4089	0,14
İSTANBUL	24183	0,83
İZMİR	9957	0,34
KAHRAMANMARAŞ	8896	0,31
KARABÜK	3264	0,11
KARAMAN	1524	0,05
KARS	30617	1,05
KASTAMONU	6407	0,22
KAYSERİ	8958	0,31
KİLİS	2006	0,07
KIRIKKALE	5879	0,20
KIRKLARELİ	6610	0,23
KIRŞEHİR	7421	0,25
KOCAELİ	6987	0,24
KONYA	23997	0,82
KÜTAYHA	26493	0,91
MALATYA	14011	0,48
MANİSA	10915	0,38
MARDİN	17372	0,60
MERSİN	6300	0,22
MUĞLA	1805	0,06
MUŞ	84205	2,89
NEVŞEHİR	3829	0,13
NİĞDE	15975	0,55
ORDU	17044	0,59
OSMANİYE	3446	0,12
RİZE	14450	0,50
SAKARYA	10928	0,38
SAMSUN	86357	2,97
ŞANLIURFA	14833	0,51
SİİRT	12921	0,44
SİNOP	6802	0,23
ŞIRNAK	2494	0,09
SİVAS	24081	0,83
TEKİRDAĞ	6878	0,24
TOKAT	22289	0,77
TRABZON	48948	1,68
TUNCELİ	7888	0,27
UŞAK	2491	0,09
VAN	25615	0,88
YALOVA	6751	0,23
YOZGAT	29750	1,02
ZONGULDAK	22737	0,78
TOPLAM BURSA NÜFUSU	2910605	%100

Kaynak: TÜİK, (26.12.2018).

Bursa'nın toplam nüfusu 2.910.605'tir. Bu nüfusun 1.527.862'nu (%52,49'nu) Bursalılar oluşturmaktadır. Bu nüfusun kalanını 1.382.743 ile diğer illerden gelenlerden oluşmaktadır. Toplam iç göçün toplam nüfusa oranı % 47,51'dir. Bu oranlar ve rakamlar Bursa'nın göçlerle yaşanan bir şehir olduğunu ve demografik açıdan neredeyse yarı-yarıya Bursalılardan ve diğer illerden gelenlerin oluşturduğu bir şehirdir.

3.2.1. Veri Seti

Veriler Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınarak Bursa'ya en çok göç etmiş illerden Erzurum, Samsun ve Artvin illeri baz alınmıştır. Erzurum, Samsun ve Artvin nüfusuna kayıtlı Bursa'ya göç etmiş kişi sayısı 290.073'tür. Toplam ilk 3 ilin rakamı seçilen illerin sayılarına bölündüğünde % 46,79 ile Erzurum, % 29,77 ile Samsun ve % 23,44 ile de Artvin gelmektedir.

TABLO 3.2: BURSA'YA EN ÇOK GÖÇ EDEN 10 İL, NÜFUS SAYISI VE ORANI (2018)

ŞEHİR	**NÜFUSA KAYITLI OLDUĞU KİŞİ SAYISI**	**TOPLAM BURSA NÜFUSUNA ORAN (%)**	**TOPLAM İÇ GÖÇ NÜFUSUNA ORANI (%)**	**TOPLAM İLK 10 İLE GÖRE NÜFUS ORANI (%)**
ERZURUM	135721	4,66	9,79	21,99
SAMSUN	86357	2,97	6,23	13,99
MUŞ	84205	2,89	6,08	13,64
ARTVİN	67995	2,34	4,91	11,02
BALIKESİR	54640	1,88	3,94	8,85
TRABZON	48948	1,68	3,53	7,93
GİRESUN	38872	1,34	2,81	6,30
DİYARBAKIR	36519	1,25	2,64	5,92
AĞRI	33378	1,15	2,41	5,41
KARS	30617	1,05	2,21	4,96
TOPLAM İLK 10 İL	617252	21,21	44,64	100
TOPLAM İÇ GÖÇ SAYISI	1382743	47,51	100	44,64*

*Toplam ilk 10 ilin toplam iç göç sayısına oranı.
Kaynak: TÜİK, 2018.

3.2.2. Metodoloji

Bursa'ya göçe etki eden faktörleri belirlemek adı altında Lee'nin itici-çekici faktörler bağlamında yapılan çalışmada saha çalışması yapılmıştır. Anket yöntemi ile birebir görüşmelerle elde edilen bilgiler S.P.S.S. 21. uygulaması ile analiz edilmiştir.

Tablo 3.3: Anket Sorularının Seçilen İllere Göre Dağılımı

İLLER	TOPLAM 3 İLE GÖRE ORANLAR	GEREKEN ANKET SAYISI
ERZURUM	% 46,79	179
SAMSUN	% 29,77	115
ARTVİN	% 23,44	90
Toplam 290.073 (3 ilin)	% 100	384

Kaynak: TÜİK, 2018.

Örnekleme yöntemi olarak Kotalama türü kullanılmıştır. Bu çalışmada, 0,95 güven düzeyinde 290.073 evren büyüklüğü için 0,05 anlamlılık düzeyi için gereken örneklem büyüklüğü 384'tür. Bu prensibin izlenildiği çalışmada 384 katılımcıyla görüşülerek, Erzurum ilinden 179 katılımcı, Samsun ilinden 115 katılımcı ve Artvin'den 90 katılımcı ile görüşülerek anket yapılmıştır. Veriler bu kotalama ışığında toplanmıştır.

3.3. Analiz Sonuçları

Bursa'ya göç etmiş insanlarla gerçekleştirilen saha çalışma sonrası anket verileri değerlendirilerek analiz edilmiştir. Bursa'da göçe etki eden faktörleri belirlemek adı altında hazırlanan anket formumda Erzurumlularla, Samsunlularla ve Artvinlilerle birebir görüşülmüştür. Bu çalışmanın amacı analiz sonuçlarını Lee'nin kuramı perspektifinden yorumlamak olacaktır. Lee'nin itici ve çekici faktörleri yaklaşımıyla analiz sonuçlarının yorumlanmasında etkin bir rol oynayacaktır.

İnsanlar bir yerden bir başka yere göç ettiğinde bunun temelinde her zaman ekonomik nedenler ilk sırada yer almıştır. Gelinen yerde ekonomik durumlar yani itici faktörler (işsizlik, düşük ücret vb.) göç kararında direkt etkili olduğu ve varılmak istenen yerdeki ekonomik çekici faktörler (istihdam imkanları, yüksek ücret vb.) ile göç arasında doğrudan etkili olduğu görülmüştür. Çalışma, gelinen yerdeki itici faktörlerin göç hareketliliği üzerinde etkili olduğunu ve varılmak istenen yerde çekici faktörlerin

etkili olduğunu aynı zamanda aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Son olarak ekonomik temel sebebin seçilen 3 illerde ilk sırada yer aldığı görülmüştür.

3.3.1. Bulgular ve Verilerin Yorumları

Çalışmanın sonucu tablolarla analiz edilip, tüm sorular çerçevesinde elde edilen deneyimlerle yorumlanacaktır.

Tablo 3.4: Cinsiyetiniz

	Frekans	Yüzde
Erkek	303	78,9
Kadın	81	21,1
Toplam	384	100,0

Çalışmada yer alan katılımcıların % 78,9'u erkeklerden, % 21,1'i ise kadınlardan oluşmuştur.

Tablo 3.5: Yaşınız

	Frekans	Yüzde
21-30	36	9,4
31-40	64	16,7
41-50	84	21,9
51-60	133	34,6
60 üzeri	67	17,4
Toplam	384	100,0

Çalışmaya katılan göç etmiş insanların % 34,6'sının (51-60) yaş aralığını oluşturmaktadır. Onun devamında % 21,9 ile (41-50) yaş aralığı, % 17,4 ile (60+), % 16,7 ile (31-40) ve % 9,4 ile de (21-30) yaş aralığı gelmektedir. Katılımcıların yaş kitlesinin çoğunluğunun 50 ve üzeri olması göç eden ilk nesil diyebileceğimiz insanlardan oluşmaktadır.

Tablo 3.6: Medeni Durumunuz

	Frekans	Yüzde
Evli	347	90,4
Bekar	37	9,6
Toplam	384	100,0

Çalışmada ankete katılanların % 90,4'ü evli insanlardan oluşmakta, % 9,6'sı ise bekar insanlardan oluşmaktadır.

Tablo 3.7: Eğitim Durumunuz

	Frekans	Yüzde
İlkolkul	147	38,3
Ortaokul	62	16,1
Lise	98	25,5
üniversite ve lisansüstü	77	20,1
Toplam	384	100,0

İnsanların çoğunluğunun eğitim durumu % 38,3 ile ilkokul mezunlarıdır. Ardından % 25,5 ile lise ve % 20,1 ile üniversite ve lisansüstü gelmektedir. Son olarak da % 16,1 ile ortaokul gelmektedir. Burada çoğunluğunun ilkokul mezununun oluşturduğu insanlar genellikle ilk göç etmiş insanlardır. Göç eden ilk nesil çalışarak kendilerinden sonraki nesillere yatırım yaptıkları ve kendilerinden sonra gelenlerin daha iyi bir eğitim durumunda oldukları gözükmektedir. Tüm 3 ilin insanlarının eğitime verdikleri önemi göstermektedir.

Tablo 3.8: Mesleğiniz

	Frekans	Yüzde
Memur	52	13,5
İşçi	103	26,8
özel sektör	44	11,5
diğer (ticaret, esnaflık, serbest)	66	17,2
Emekli	78	20,3
İşsiz	41	10,7
Toplam	384	100,0

Göç eden insanların çoğunluğunun % 26,8'i işçiler oluşmaktadır. Emekli kesim %20,3 ile bu grubu takip etmekte, ticaret ve esnaflık, serbest meslek grubu %17,2, memur grubu % 13,5, özel sektördekiler % 11,5 ve işsizler % 10,7'yi oluşmaktadır.

Tablo 3.9: Aylık Geliriniz

	Frekans	Yüzde
asgari ücret altı	65	16,9
asgari ücret	91	23,7
2100-2500	90	23,4
2500-3000	52	13,5
3000'den fazla	86	22,4
Toplam	384	100,0

Göç eden insanların % 23,7'si asgari ücret düzeyinde çalışan insanlardan oluşmakta, ikinci sırada % 23,4 ile (2100-2500) arası gelire sahip olanlardan, üçüncü sırada % 22,4 ile (3000'den fazla) aylık geliri olan insanlardan oluşmaktadır. Dördüncü sırada % 16,9 ile asgari ücret altı ve son sırada % 13,5 ile (2500-3000) arası aylık gelire sahip olan insanlardan oluşmaktadır.

Tablo 3.10: Göç etmeden önce hangi işi yapmaktaydınız?

	Frekans	Yüzde
Memur	40	10,4
İşçi	91	23,7
özel sektör	28	7,3
diğer (ticaret,esnaflık, serbest)	69	18,0
Emekli	1	,3
İşsiz	155	40,4
Toplam	384	100,0

Göç etmeden önce hangi işi yapmakta oldukları sorulduğunda katılımcıların çoğunluğunun geldikleri yerlerde işsiz oldukları göze çarpmaktadır. Bulundukları yerlerdeki ekonomik istihdamın olmayışı, göçün en itici nedeni olduğunun bir kez daha göstergesidir. İnsanların % 40,4'ü göç etmeden önce işsiz oldukları, % 23,7 ile işçiler grubunda, % 18 ile ticaret, esnaflık, serbest meslek grubunda yer aldıkları, % 10,4'ünün memur ve % 7,3 ile özel sektörde çalışmış göçmen grupları yer almaktadır.

Tablo 3.11: Ailedeki toplam fert sayısı (siz dahil)

	Frekans	Yüzde
1-3	131	34,1
4-6	218	56,8
7 +	35	9,1
Toplam	384	100,0

Göç eden insanların ailedeki fert sayıları sorulduğunda % 56,8'i (4-6) kişilik ailelerle, % 34,1'i (1-3) kişilik ailelerle ve % 9,1'i ise (7 ve üzeri) kişilik aile grupları ile yaşamakta olduğu ortaya çıkmaktadır. Gelen grupların kalabalık ailelerden oluşması insanların göç ederken sadece kendileri değil eş, çocuk ve hatta diğer büyüklerini de getirdikleri gelinen yerlerden eş-dost bırakmadıkları görülmektedir.

Tablo 3.12: Bulunduğunuz yere kaç yıl önce göç ettiniz?

	Frekans	Yüzde
0-5 yıl	38	9,9
6-10yıl	37	9,6
11-15 yıl	44	11,5
16-20 yıl	52	13,5
21-25 yıl	57	14,8
25 + yıl	156	40,6
Toplam	384	100,0

Bursa'ya kaç yıl önce göç ettiniz diye sorulduğunda katılımcıların % 40,6'sı 25 ve üzeri yıl olduğunu cevaplamıştır. Bu çoğunluğunun Bursa'ya göç edip artık yerleştiklerini ve ilk nesil denebilecek göçmenleri oluşturmaktadır. % 14,8 ile (21-25) yıl, % 13,5 ile (16-20) yıl, % 11,5 ile de (11-15) yıl arası gelen insanlar gelmektedir. Son zamanlarda (6-10) yıl içerisinde % 9,6'sının varlıkları ve özellikle (0-5) yıl içerisinde gelenlerin % 9,9'luk dilimi göç edenler içerisinde yer alması Erzurum'dan, Samsun'dan ve Artvin'den göç hareketliliğinin hala devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 3.13: Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?

	Frekans	Yüzde
Erzurum	179	46,6
Samsun	115	29,9
Artvin	90	23,4
Toplam	384	100,0

Bulunulan yere göç eden insanların Erzurum'dan, Samsun'dan ve Artvin'den gelenler oluşturmaktaydı ve örnekleme olarak kotalama kullanıldığından katılımcıların % 46,6'sı Erzurum, % 29,9 ile Samsun ve % 23,4'ü de Artvin illerinden gelenler oluşturmuştur.

Tablo 3.14: Göç ettiğiniz merkez, aşağıdakilerden hangisidir?

	Frekans	Yüzde
Köy	207	53,9
İlçe	101	26,3
il merkezi	76	19,8
Toplam	384	100,0

Katılımcıların % 53,9'u köylerden, % 26,3'ü ilçelerden ve geri kalan % 19,8'i de il merkezlerinden göç etmişlerdir. Bu iç göç çalışmasında 1950'li yıllarda başlayan köylerden kentlere göçün meydana geldiğini ve Bursa'nın da bu göç eden insanları kabul eden illerden biri olduğunu göstermiştir. Şehrin iş imkanlarının yüksek olması ve şehir cazibesi insanları köylerden göçe sevk etmiştir.

Tablo 3.15: Göç ederken süreç nasıl gelişti?

	Frekans	Yüzde
yalnız geldim	61	15,9
önce ben geldim, daha sonra ailem geldi	76	19,8
ailece göç ettik	247	64,3
Toplam	384	100,0

Göç süreci katılımcılara sorulduğunda % 64,3'ü ailece göç ettiklerini, % 19,8'inin de önce tek kendi gelip daha sonra ailelerinin geldikleri ve % 15,9'unun da tek geldiklerini beyan etmişlerdir. İnsanlar göç ederken, ki fert sayısı da bunu

desteklemektedir, ailelerini de getirmişler ve bir kısmında peşlerinden eşlerinin, çocuklarının geldiği takip ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.16: Göç etme sebebiniz?

	Frekans	Yüzde
Ekonomik	295	76,8
Sosyal	72	18,8
Diğer (politik, coğrafi)	17	4,4
Toplam	384	100,0

İnsanların göç etmelerinden altında her zaman daha iyi bir hayat, yaşam arzulamaları olmuş ve bunun altında hep ekonomik güdü yatmıştır. Katılımcıların % 76,8'i ekonomik sebeple göç ettiklerini, % 18,8 sosyal sebeplerden ve % 4,4'ü de diğer sebeplerden göç ettiklerini belirtmiştir. Seçilen 3 ilde de işsizlik gibi istihdam yetersizliğinin göç kararlarında baş rol oynadığını, diğer bir dilim ise eğitim, sağlık ve tayin gibi durumlardan göç etmek zorunda kaldıkları ortaya çıkmaktadır. Az bir dilimde yer alan grupta ise terör olaylarının, coğrafi nedenlerden, köy içi anlaşmazlıklardan göç kararlarında etkili olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.17: Göç etme kararınızda hangi itici faktör etkili oldu?

	Frekans	Yüzde
İşsizlik	203	52,9
düşük ücret ve yoksulluk	61	15,9
kötü çalışma koşulları	30	7,8
eğitim durumu ve sosyal imkansızlıklar	75	19,5
diğer (vergi, terör, deprem, nüfus fazlalığı)	15	3,9
Toplam	384	100,0

İnsanların göç etme kararında en etkili olan itici faktör % 52,9 ile işsizlik gelmektedir. Gelinen yerdeki iş imkanlarının yokluğu insanları yurtlarından terk ettirmek zorunda bırakmıştır. Diğeri ise 19,5 ile eğitim, sağlık gibi sosyal imkanların yokluğu göç kararlarında etkili olmuştur. Üçüncü sırada % 15,9 ile düşük ücret ve yoksulluk, % 7,8 ile kötü çalışma koşulları ve son olarak % 3,9 ile diğer faktörler gelmektedir. İtici faktörler grubunu ekonomik adı altında toplandığımızda % 75'ye yakın etkenle göçe direkt sebep olmuştur denilebilmektedir.

Tablo 3.18: Göç etme kararını alırken hangi çekici faktör etkili oldu?

	Frekans	Yüzde
daha iyi iş imkanları ve yüksek ücret	182	47,4
iş bulma umudu	64	16,7
akrabalar hemşerilerimin burada olması	57	14,8
iklimi ve konumu	13	3,4
şehrin hayat standartlarının yüksek olması	68	17,7
Toplam	384	100,0

Göç eden insanların Bursa iline göç kararlarını almalarında % 47,4 ile daha iyi iş imkanları ve yüksek ücret, % 17,7 ile şehrin hayat standartlarının yüksek olması, %16,7 ile iş bulma umudu gelmiş, % 14,8'i akraba ve hemşerilerimin burada olması ve % 3,4'ü de şehrin iklimi ve konumu göç kararında insanları cezbettikleri ortaya çıkmaktadır. İş imkanlarının yani istihdam imkanlarının ilk sırada yer alması tezin genel hipotezi de destekler niteliktedir. Diğer yorum şehrin hayat standartlarının yüksek olması (sosyal, sağlık ve eğitim yönünden) İnsanların Bursa'yı yaşanacak bir şehir olarak görmüş olmalarıdır. Sanayi şehri olması iş bulma umudunu göçe tetiklemiş ve sosyolojik bir etken olarak da akraba-hemşericilik etkisi göç kararlarında etkili olmuştur. İnsanların ilk göç eden nesillerin peşlerinden gitmeleri ve aralarındaki ağların (dernekler gibi) etkili oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 3.19: Göç kararını hemen gerçekleştirebildiniz mi?(araya giren engeller oldu mu?)

	Frekans	Yüzde
hemen gerçekleştirebildim	292	76,0
mesafe uzaklığı göçü geciktirdi	20	5,2
ulaşım imkanları göçü geciktirdi	4	1,0
kalacak barınma maliyetleri yüzünden göç gecikti	68	17,7
Toplam	384	100,0

Göç kararını gerçekleştirirken katılımcıların % 76'sı hemen gerçekleştirebilmiş ve herhangi bir sorun yaşamamıştır. % 17,7'si kalacak-barınma maliyeti yüzünden göçü geciktirmiştir. % 5,2'i mesafe uzaklığı göçü geciktirmişken, % 1'i de ulaşım imkanlarının geciktirdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 3.20: Memleketinizde halen taşınmaz mallarınız var mıdır?

	Frekans	Yüzde
Evet	258	67,2
Hayır	126	32,8
Toplam	384	100,0

Göç eden insanların % 67,2'sinin memlekette halen arsalarının, evlerinin olduğunu, % 32,8'inin de taşınmaz mallarının olmadıklarını söylemiştir. Bu % 32,8'lik dilim göç ederken bir daha dönmeyeceklerini düşünerek sattıklarını ve göç ederken süreç içerisinde geçici olarak maddi imkansızlıklara karşı kullanmış oldukları ortaya çıkmaktadır. Çoğunluğunun memlekette arsalarının olması, evlerini satmamaları olası bir geri dönüş gerçekleşmesi ihtimalinden dolayıdır. Bunun dışında ailelerle mal paylaşılması-paylaşılamaması ya da köy içi anlaşmazlıklardan dolayı arsaların satımlarına engel olunmuştur.

Tablo 3.21: Oturduğunuz konutun mülkiyeti size mi aittir?

	Frekans	Yüzde
Evet	266	69,3
Hayır	118	30,7
Toplam	384	100,0

Katılımcıların % 69,3'ü oturdukları konutun mülkiyetlerinin kendilerine ait olduğunu; % 30,7'sinin ise oturdukları konutun mülkiyetinin kendilerine ait olmadığını ifade etmişlerdir. Bu % 30'luk kesimde yer alan insanlar kira ya da lojmanlarda kaldıkları ortaya çıkarken, geri kalanının ise mal sahipleri olduğu ve göç ettikten sonra gerek mallarını satıp gerek çalışarak evler aldıklarını göstermektedir. Bu mülkiyet algısı insanları artık bir nevi " Bursalı" yapmış ve daimi yerleşik haline getirmiştir.

Tablo 3.22: Ailede çalışan kişi sayısı?

	Frekans	Yüzde
Bir	185	48,2
İki	157	40,9
Üç	24	6,3
dört +	18	4,7
Toplam	384	100,0

Ailede çalışan kişi sayısının % 48,2'sinde 1 kişi çalışmakta, % 40,9'unda 2 kişi, % 6,3'ünde 3 ve % 4,7'sinde 4 ve üzeri kişi çalışmaktadır. Neredeyse % 90'a yakını kesimde en fazla 2 kişi çalıştıkları ve göç eden kalabalık aile grupları içerisinde çalışanın aile reisi olduğu, bunun yanında ya eş ya da çocuklar olduğu gözükmektedir. Bu bir nevi diğer aile büyüklerine bakıldığının da göstergesidir.

Tablo 3.23: Göç etmenizle birlikte ekonomik durumunuzda ortaya çıkan olumsuzlukları nasıl gidermeye çalıştınız?

	Frekans	Yüzde
bankadan kredi kullandım	71	18,5
dost ve akrabalardan yardım aldım	77	20,1
memleketimdeki arsa, ev vb. malları sattım	29	7,6
herhangi bir sorun yaşamadım	112	29,2
Diğer	95	24,7
Toplam	384	100,0

Göç eden insanlar ekonomik bir olumsuzlukla karşılaştıkları zaman % 24,7'si diğer yöntemlerle, % 20,1'i dost ve akrabalardan yardım alarak, % 18,5'i de bankalardan kredi kullanarak sorunları çözmüşlerdir. % 29,2'si göç ettiklerinde herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. İnsanlar sorunlarını gidermede kendi yöntemleri dışında eş-dostlardan yardımlar alarak çözmeye çalışmış daha sonra kredi imkanlarını denemişlerdir. Bu sosyo-kültürel bağlarının devam ettiklerini, iletişim halinde olduklarının ve birbirlerinden haberdar olduklarının da bir göstergesidir.

Tablo 3.24: Ailede sosyal güvenlik kapsamındaki fertler?

	Frekans	Yüzde
aile reisi	151	39,3
bütün aile fertleri	214	55,7
Hiçbiri	19	4,9
Toplam	384	100,0

Ailede sosyal güvenlik kapsamında tek fertlerin % 39,3'ü sosyal güvence kapsamındayken, % 55,7 'sinin bütün aile fertlerini kapsamaktadır. % 4,9'luk kesim ise hiçbir güvenceden yararlanamamaktadır. Kabaca % 95'e yakın kesim devletten güvencelerden faydalanmaktadır.

Tablo 3.25: Memleketteki ekonomik durumunuz bugünkü ile mukayese ettiğinizde hangisi daha iyi?

	Frekans	Yüzde
fark yok	52	13,5
burada daha iyi	300	78,1
şimdi daha kötü	32	8,3
Toplam	384	100,0

Katılımcıların memleketteki ekonomik durumları göç edenlerin geldikleri yerlere göre % 78,1'in daha iyi durumda olduğunu, % 13,5'inin bir fark olmadığını ve % 8,3'ünde daha kötü olduklarını belirtmiştir. Göç eden kesimin çoğunluğun asgari ücret ve üzerine sahip oldukları halde geldikleri yere göre ekonomik açıdan daha iyi oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu oranlar ve rakamlar geldikleri yere göre nispi olarak iyiliği ifade etmektedir.

Tablo 3.26: Bugüne kadar yardım aldığınız kurumlar oldu mu?

	Frekans	Yüzde
Evet	48	12,5
Hayır	336	87,5
Toplam	384	100,0

Göç eden insanların % 87,5'si herhangi bir yardım kuruluşlarından yardım almadıklarını, % 12,5'nin yardım aldıklarını belirtmişlerdir. İnsanlarımız her türlü sıkıntıya rağmen kıt kanaat da olsa geçinebildiklerini yaşayabildikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 3.27: Göç ettikten sonra durumunuzda genel olarak iyileşme oldu mu?

	Frekans	Yüzde
Evet	324	84,4
Hayır	60	15,6
Toplam	384	100,0

Göç ettikten sonra katılımcıların % 84,4'ünün durumlarında genel olarak iyileşme olduğunu, % 15,6'nın da iyileşme olmadığını belirtmiştir. Burada göç eden insanlar hayatlarından memnun oldukları, yerlerini yurtlarını terk etseler de artık bulundukları yeri benimsedikleri ve Bursa'da yaşamaktan mutlu oldukları görülmektedir.

Tablo 3.28: Sizce hayattaki en önemli değerler nelerdir?

	Frekans	Yüzde
Zenginlik	4	1,0
geleneksel değerler	64	16,7
Dürüstlük	236	61,5
şan-şöhret	2	,5
Çalışkanlık	56	14,6
Diğer	22	5,7
Toplam	384	100,0

Yerlerinden göç etmiş ya da göç etmek zorunda kalan insanlar için hayattaki en önemli şeyin % 61,5 ile dürüstlük olduğu ortaya çıkmıştır. % 16,7 ile geleneksel değerler, % 14,6 ile çalışkanlık, %5,7 ile diğer, % 1 ile zenginlik ve % 0,5 ile şan-şöhret gelmektedir. Göç eden insanlar yerleri değişse de "dürüstlük" her zaman ilk sırada geldiğini ve bu değeri korudukları görülmektedir.

Tablo 3.29: İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Evet	134	34,9
Hayır	171	44,5
kararsızım	79	20,6
Toplam	384	100,0

İlerde memlekete geri dönmeyi düşünenler % 34,9'dur. İlerde memlekete geri dönmek istemeyenler ise % 44,5'tir. Geri dönmede kararsız kalanlar ise % 20,6'dır. İlk nesil hala dönmek isterken, burada doğan insanlar dönmek istememektedirler. Hem kendilerini Bursalı hissedip buraya ait hissetmeleri memlekete dönme isteğini azaltmakta hatta yok etmiştir denilebilir. Emekli olmuş ilk nesil de dönmek istese de artık eşin-dostun Bursa'da olmaları ve çocuklarının, torunlarının da hayatlarını burada idame ettirmek istemeleri geri dönmeyi engellemektedir.

Tablo 3.30: Memlekete dönmeniz için yapılması gerekenler nedir?

	Frekans	Yüzde
istihdam alanları yaratmak	226	58,9
çalışma koşulları, maaş gibi şartların iyileştirilmesi	98	25,5
Diğer (kentsel dönüşüm projeleri hazırlamak, altyapı hizmetlerinin tamamlanması, okullar-hastaneler gibi yatırımlar yapmak, güvenliği sağlamak)	60	15,6
Toplam	384	100,0

Katılımcılara son olarak memlekete geri dönmeniz için yapılması gerekenler nedir diye sorulduğunda % 58,9'u istihdam alanları yaratmak cevabını vermişlerdir. % 25,5'inin çalışma koşulları, maaş gibi şartların iyileştirilmesi gerektiğini belirtmişler ve % 15,6'sınında diğer cevabını vermişlerdir. Bulunulan yerde nasıl temel ekonomik faktör göçün itici nedeni oluyorsa, tersine göçün yani geri dönmeleri için de temel çekici faktörün ekonomik olmasından daha doğal bir şey olamaz. İstihdam alanları, çalışma koşulları gibi ekonomik faktörleri bir arada düşünüldüğünde geri dönmenin çekici payı yaklaşık % 85 ile ekonomik olacaktır. Diğer neden ise geldikleri yerin şehir cazibeleri uyandırmadıkları için okul, hastane yapımları, ulaşım-altyapı imkanlarının oluşturulup tamamlanması ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınması gerektikleri belirtilmiştir.

3.3.2. Erzurum, Samsun ve Artvin İllerinin Mukayeseli Analizi ve Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sınanması

Bu kısımda seçilen illerin temel olarak mukayeseli analizleri yapılacak ve burada yer alacak bazı değişkenlerin arasındaki ilişkilerin etkileşimleri test edilecektir. Değişkenler arasındaki ilişkiler χ^2 testi ile yapılmıştır. Tezin teorik altyapısını oluşturan bulunulan yerle göç etme sebebi arasındaki ilişki sınanmış, bulunulan yerle itici faktörler arasındaki ilişkiler sınanmış, varılmak istenen yerdeki çekici faktörler arasındaki ilişkiler sınanarak test edilmiştir ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı birer ilişki oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 3.31: Göç etme sebebi ile göç ettiğiniz yer ilişkisi

			Göç etme sebebiniz nedir?			
			ekonomik	sosyal	diğer (politik coğrafi)	Total
Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	Erzurum	Count	128	37	14	179
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	71,5%	20,7%	7,8%	100,0%
		% within Göç etme sebebiniz nedir?	43,4%	51,4%	82,4%	46,6%
		% of Total	33,3%	9,6%	3,6%	46,6%
	Samsun	Count	99	15	1	115
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	86,1%	13,0%	0,9%	100,0%
		% within Göç etme sebebiniz nedir?	33,6%	20,8%	5,9%	29,9%
		% of Total	25,8%	3,9%	0,3%	29,9%
	Artvin	Count	68	20	2	90
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	75,6%	22,2%	2,2%	100,0%
		% within Göç etme sebebiniz nedir?	23,1%	27,8%	11,8%	23,4%
		% of Total	17,7%	5,2%	0,5%	23,4%
Total		Count	295	72	17	384
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	76,8%	18,8%	4,4%	100,0%
		% within Göç etme sebebiniz nedir?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	76,8%	18,8%	4,4%	100,0%

Katılımcıların göç etme temel sebepleri % 76,8 ile ekonomik, % 28,8 ile sosyal ve % 4,4 ile diğer nedendir. İller bazından Bursa'ya olan göç hareketliliklerine bakıldığında Erzurum'un % 71,5'i ekonomik nedenle, % 20,7'si sosyal nedenle ve % 7,8'i diğer nedenle gerçekleşmiştir. Samsun ilinin göç etme temel sebebi ise % 86,1'i ekonomik nedenle, % 13'i sosyal nedenle ve % 0,9'u diğer nedenle göç etmiştir. Artvin ise % 75,6'sı ekonomik nedenle, % 22,2'si sosyal nedenle ve % 2,2'si diğer nedenlerden dolayı göç olgusu gerçekleşmiştir.

Tablo 3.32: Göç etme sebebi ile göç ettiğiniz yer arasındaki χ^2 testi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,824[a]	4	,008
Likelihood Ratio	14,976	4	,005
Linear-by-Linear Association	3,760	1	,052
N of Valid Cases	384		

a. 1 cells (11,1%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,98.

Tablo 3.32 incelendiğinde; Göç etme temel sebebi ile göç edilen iller arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 3.33: İtici faktörlerle göç ettiğiniz yer ilişkisi

			Göç etme kararınızda hangi itici faktör etkili oldu?					
			işsizlik	düşük ücret ve yoksulluk	kötü çalışma koşulları	eğitim durumu ve sosyal imkansızlıklar	diğer (vergi, terör, deprem, nüfus fazlalığı)	Total
Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	Erzurum	Count	92	21	16	38	12	179
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	51,4%	11,7%	8,9%	21,2%	6,7%	100,0%
		% within Göç etme kararınızda hangi itici faktör etkili oldu?	45,3%	34,4%	53,3%	50,7%	80,0%	46,6%
		% of Total	24,0%	5,5%	4,2%	9,9%	3,1%	46,6%
	Samsun	Count	62	34	2	16	1	115
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	53,9%	29,6%	1,7%	13,9%	0,9%	100,0%
		% within Göç etme kararınızda hangi itici faktör etkili oldu?	30,5%	55,7%	6,7%	21,3%	6,7%	29,9%
		% of Total	16,1%	8,9%	0,5%	4,2%	0,3%	29,9%
	Artvin	Count	49	6	12	21	2	90
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	54,4%	6,7%	13,3%	23,3%	2,2%	100,0%
		% within Göç etme kararınızda hangi itici faktör etkili oldu?	24,1%	9,8%	40,0%	28,0%	13,3%	23,4%
		% of Total	12,8%	1,6%	3,1%	5,5%	0,5%	23,4%

Total	Count	203	61	30	75	15	384
	% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	52,9%	15,9%	7,8%	19,5%	3,9%	100,0%
	% within Göç etme kararınızda hangi itici faktör etkili oldu?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	52,9%	15,9%	7,8%	19,5%	3,9%	100,0%

Göç etme kararında hangi itici faktör etkili olduğu sorulduğunda katılımcıların % 52,9'u işsizliğin, % 15,9'u düşük ücret ve yoksulluk olduğunu, % 7,8'inin kötü çalışma koşullarının, % 19,5'inin eğitim durumu ve sosyal imkansızlıkların etkili olduklarını belirtmişlerdir.

Erzurumluların % 51,4'ü, Samsunluların da % 53,9'u, Artvinlilerin % 54,4'ü işsizlik itici faktöründen göç ettiklerini belirtmişlerdir. Diğer itici faktör olarak Erzurumlular % 21,2 ile eğitim durumu ve sosyal imkansızlıklar, Samsunlular % 29,6 ile düşük ücret ve yoksulluk, Artvinlilerde ise % 23,3 ile yine eğitim durumu ve sosyal imkansızlıklar olarak cevap vermişlerdir. Üçüncü faktör olarak Erzurum'da % 11,7 ile düşük ücret ve yoksulluk, Samsun'da % 13,9 ile eğitim durumu ve sosyal imkansızlık, Artvin'de ise % 13,3 ile kötü çalışma koşulları göç kararlarında etkili oldukları görülmüştür.

Tablo 3.34: İtici faktörlerle göç ettiğiniz yer arasındaki χ^2 testi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	39,421[a]	8	,000
Likelihood Ratio	41,013	8	,000
Linear-by-Linear Association	,916	1	,339
N of Valid Cases	384		

a. 2 cells (13,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,52.

Tablo 3.34' göre; Gelinen yer ile göç kararındaki itici faktörler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3.35: Çekici faktörlerle göç ettiğiniz yer ilişkisi

			Göç etme kararınızda hangi çekici faktör etkili oldu?					
			daha iyi iş imkanları ve yüksek ücret	iş bulma umudu	akrabalar hemşerilerimin burda olması	iklimi ve konumu	şehrin hayat standartlarının yüksek olması	Total
Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	Erzurum	Count	67	27	32	11	42	179
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	37,4%	15,1%	17,9%	6,1%	23,5%	100,0%
		% within Göç etme kararınızda hangi çekici faktör etkili oldu?	36,8%	42,2%	56,1%	84,6%	61,8%	46,6%
		% of Total	17,4%	7,0%	8,3%	2,9%	10,9%	46,6%
	Samsun	Count	73	19	18	1	4	115
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	63,5%	16,5%	15,7%	0,9%	3,5%	100,0%
		% within Göç etme kararınızda hangi çekici faktör etkili oldu?	40,1%	29,7%	31,6%	7,7%	5,9%	29,9%
		% of Total	19,0%	4,9%	4,7%	0,3%	1,0%	29,9%
	Artvin	Count	42	18	7	1	22	90
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	46,7%	20,0%	7,8%	1,1%	24,4%	100,0%
		% within Göç etme kararınızda hangi çekici faktör etkili oldu?	23,1%	28,1%	12,3%	7,7%	32,4%	23,4%
		% of Total	10,9%	4,7%	1,8%	0,3%	5,7%	23,4%
Total		Count	182	64	57	13	68	384
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	47,4%	16,7%	14,8%	3,4%	17,7%	100,0%
		% within Göç etme kararınızda hangi çekici faktör etkili oldu?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	47,4%	16,7%	14,8%	3,4%	17,7%	100,0%

Katılımcılara göç etme kararında hangi çekici faktörler etkili oldu diye sorulduğunda Erzurumluların % 37,4'ü, Samsunluların % 63,5'i, Artvinlilerin % 46,7'si daha iyi iş imkanları ve yüksek ücret cevaplarını vermişlerdir. Göçe neden olan varılan

yerdeki 2. etkili olan faktör Erzurum % 23,5 ile Artvin % 24,4 ile şehrin hayat standartlarının yüksek olması cevabını verirken; Samsun da ise % 16,5 ile iş bulma umudu verilmiştir. Diğer etkili olan çekici faktör Erzurum'da % 17,9 ile Samsun'da % 15,7 ile akrabalar hemşerilerimin burada olması olmuştur. Artvin'de ise % 20 ile iş bulma umudu olmuştur.

Tablo 3.36: Çekici faktörlerle göç ettiğiniz yer arasındaki χ^2 testi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	41,452[a]	8	,000
Likelihood Ratio	48,299	8	,000
Linear-by-Linear Association	5,465	1	,019
N of Valid Cases	384		

a. 2 cells (13,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,05.

Tablo 3.36'a göre; Gelinen yer ile göç kararında etkili olan çekici faktörler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3.37: Memlekete dönmek için yapılması gerekenler ile göç ettiğiniz yer ilişkisi

			Memlekete dönmeniz için yapılması gerekenler nelerdir?			
			istihdam alanı yaratmak	çalışma koşulları, maaş gibi şartların iyileştirilmesi	diğer	Total
Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	Erzurum	Count	116	32	31	179
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	64,8%	17,9%	17,3%	100,0%
		% within Memlekete dönmeniz için yapılması gerekenler nelerdir?	51,3%	32,7%	51,7%	46,6%
		% of Total	30,2%	8,3%	8,1%	46,6%
	Samsun	Count	60	45	10	115
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	52,2%	39,1%	8,7%	100,0%

		% within Memlekete dönmeniz için yapılması gerekenler nelerdir?	26,5%	45,9%	16,7%	29,9%
		% of Total	15,6%	11,7%	2,6%	29,9%
	Artvin	Count	50	21	19	90
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	55,6%	23,3%	21,1%	100,0%
		% within Memlekete dönmeniz için yapılması gerekenler nelerdir?	22,1%	21,4%	31,7%	23,4%
		% of Total	13,0%	5,5%	4,9%	23,4%
Total		Count	226	98	60	384
		% within Bulunduğunuz yere hangi ilden göç ettiniz?	58,9%	25,5%	15,6%	100,0%
		% within Memlekete dönmeniz için yapılması gerekenler nelerdir?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	58,9%	25,5%	15,6%	100,0%

Memlekete dönmeniz için neler yapılması gerekenler katılımcılara sorulduğunda Erzurumluların % 64,8'i, Samsunluların % 52,2'si, Artvinlilerin % 55,6'sı istihdam alanları yaratılması gerektiğini belirtmişlerdir. Diğer yapılması gereken ise Erzurumluların % 17,9'u, Samsunluların % 39,1'i ve Artvinlilerin % 23,3'ü çalışma koşulları, maaş gibi şartların iyileştirilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Tablo 3.38: Memlekete dönmek için yapılması gerekenler ile göç ettiğiniz yer arasındaki χ^2 testi

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	20,324[a]	4	,000
Likelihood Ratio	20,133	4	,000
Linear-by-Linear Association	1,735	1	,188
N of Valid Cases	384		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 14,06.

Tablo 3.38 incelendiğinde; Gelinen yer ile memlekete geri dönmeniz için yapılması gerekenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3.39: Memlekete geri dönme düşüncesi ile aylık gelir ilişkisi

			İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?			
			Evet	hayır	kararsızım	Total
Aylık geliriniz	asgari ücret altı	Count	19	33	13	65
		% within Aylık geliriniz	29,2%	50,8%	20,0%	100,0%
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	14,2%	19,3%	16,5%	16,9%
		% of Total	4,9%	8,6%	3,4%	16,9%
	asgari ücret	Count	39	38	14	91
		% within Aylık geliriniz	42,9%	41,8%	15,4%	100,0%
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	29,1%	22,2%	17,7%	23,7%
		% of Total	10,2%	9,9%	3,6%	23,7%
	2100-2500	Count	31	35	24	90
		% within Aylık geliriniz	34,4%	38,9%	26,7%	100,0%
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	23,1%	20,5%	30,4%	23,4%
		% of Total	8,1%	9,1%	6,3%	23,4%
	2500-3000	Count	17	27	8	52
		% within Aylık geliriniz	32,7%	51,9%	15,4%	100,0%
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	12,7%	15,8%	10,1%	13,5%
		% of Total	4,4%	7,0%	2,1%	13,5%
	3000'den fazla	Count	28	38	20	86
		% within Aylık geliriniz	32,6%	44,2%	23,3%	100,0%
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	20,9%	22,2%	25,3%	22,4%

	% of Total	7,3%	9,9%	5,2%	22,4%
Total	Count	134	171	79	384
	% within Aylık geliriniz	34,9%	44,5%	20,6%	100,0%
	% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	34,9%	44,5%	20,6%	100,0%

İlerde dönmeyi düşünenler ile aylık gelir durumları incelendiğinde asgari ücret altı alan kişilerden % 50,8'i geri dönmeyi düşünmüyor. Asgari ücret alan kişilerin % 42,9'u geri dönmeyi düşünmektedir. 2100-2500 arası aylık gelire sahip kişilerin % 38,9'u, 2500-3000 arası aylık gelire sahip olan kesimin % 51,9'u ve 3000'den fazla gelire sahip olan kişilerin % 44,2'si memleketlerine geri dönmeyi düşünmemektedirler. Gelir durumları nispeten orta ve iyi durumda olanlar memleketlerine geri dönmeyi düşünmemektedirler ancak gelir düzeyi asgari ücrete sahip insanlar memleketlerine geri dönmeyi istemektedirler. Asgari ücret altı olanlar ise daha çok emekli olmuş insanlardan oluşmakta olduğu ve göç ettikleri yere alıştıklarından dönmek istememektedirler.

Tablo 3.40: Memlekete geri dönme düşüncesi ile aylık gelir arasındaki χ^2 testi

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,279[a]	8	,407
Likelihood Ratio	8,209	8	,413
Linear-by-Linear Association	,386	1	,534
N of Valid Cases	384		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,70.

Tablo 3.40'a göre; Aylık gelir ile ileride memlekete geri dönme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 3.41: Memlekete geri dönme düşüncesi ile cinsiyet ilişkisi

			İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?			
			evet	Hayır	kararsızım	Total
Cinsiyetiniz nedir?	erkek	Count	122	122	59	303
		% within Cinsiyetiniz nedir?	40,3%	40,3%	19,5%	100,0%
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	91,0%	71,3%	74,7%	78,9%
		% of Total	31,8%	31,8%	15,4%	78,9%
	kadın	Count	12	49	20	81
		% within Cinsiyetiniz nedir?	14,8%	60,5%	24,7%	100,0%
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	9,0%	28,7%	25,3%	21,1%
		% of Total	3,1%	12,8%	5,2%	21,1%
Total		Count	134	171	79	384
		% within Cinsiyetiniz nedir?	34,9%	44,5%	20,6%	100,0%
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	34,9%	44,5%	20,6%	100,0%

Katılımcılardan erkeklerin % 40,3'ü ilerde memleketlerine geri dönmeyi düşünmektedirler ancak ilginç bir şekilde yine aynı oranda % 40,3'ü dönmeyi düşünmemekte ve % 19,5'lik kesimi ise kararsız kalmıştır. Kadınların % 60,5'i ilerde memleketlerine geri dönmeyi düşünmemektedirler. Kadınların ilerde memleketlerine geri döndüklerinde ağır işlerde, zor şartlarda çalıştırılacak olmaktan ve gerek bulundukları yerleri sosyal, sağlık açısından memnun olduklarından geri dönmek istememektedirler.

Tablo 3.42: Memlekete geri dönme düşüncesi ile cinsiyet arasındaki χ^2 testi

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,582[a]	2	,000
Likelihood Ratio	20,605	2	,000
Linear-by-Linear Association	11,225	1	,001
N of Valid Cases	384		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 16,66.

Tablo 3.42 incelendiğinde; Cinsiyet ile ileride geri dönme isteği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3.43: Memleketteki taşınmaz mallar ile memlekete geri dönme düşüncesi ilişkisi

			Memleketinizde halen taşınmaz mallarınız var mı?		
			evet	hayır	Total
İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz ?	evet	Count	99	35	134
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?	73,9%	26,1%	100,0%
		% within Memleketinizde halen taşınmaz mallarınız var mı?	38,4%	27,8%	34,9%
		% of Total	25,8%	9,1%	34,9%
	hayır	Count	104	67	171
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?	60,8%	39,2%	100,0%
		% within Memleketinizde halen taşınmaz mallarınız var mı?	40,3%	53,2%	44,5%
		% of Total	27,1%	17,4%	44,5%
	kararsızım	Count	55	24	79
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?	69,6%	30,4%	100,0%
		% within Memleketinizde halen taşınmaz mallarınız var mı?	21,3%	19,0%	20,6%
		% of Total	14,3%	6,3%	20,6%
Total		Count	258	126	384
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?	67,2%	32,8%	100,0%
		% within Memleketinizde halen taşınmaz mallarınız var mı?	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	67,2%	32,8%	100,0%

İlerde memlekete geri dönmeyi düşünenlerin % 73,9'unun memlekette taşınmaz malları varken; ilerde dönmeyi düşünmeyenlerin % 60,8'inin taşınmaz malları oldukları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.44: Memleketteki taşınmaz mallar ile memlekete geri dönme düşüncesi arasındaki χ^2 testi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,081[a]	2	,048
Likelihood Ratio	6,104	2	,047
Linear-by-Linear Association	1,095	1	,295
N of Valid Cases	384		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 25,92.

Tablo 3.44'e göre; İlerde memlekete dönmeyi düşünenler ile taşınmaz malları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 3.45: Ekonomik durum mukayesesi ile geri dönme isteği ilişkisi

			Memleketinizdeki ekonomik durumunuzu bugünki ile mukayese ettiğinizde hangisi daha iyi ?			
			fark yok	burada daha iyi	şimdi daha kötü	Total
İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?	evet	Count	22	92	20	134
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?	16,4%	68,7%	14,9%	100,0%
		% within Memleketinizdeki ekonomik durumunuzu bugünkü ile mukayese ettiğinizde hangisi daha iyi?	42,3%	30,7%	62,5%	34,9%
		% of Total	5,7%	24,0%	5,2%	34,9%
	hayır	Count	19	144	8	171
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?	11,1%	84,2%	4,7%	100,0%
		% within Memleketinizdeki ekonomik durumunuzu bugünki ile mukayese ettiğinizde hangisi daha iyi?	36,5%	48,0%	25,0%	44,5%
		% of Total	4,9%	37,5%	2,1%	44,5%
	kararsızım	Count	11	64	4	79
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?	13,9%	81,0%	5,1%	100,0%
		% within Memleketinizdeki ekonomik durumunuzu bugünki ile mukayese ettiğinizde hangisi daha iyi?	21,2%	21,3%	12,5%	20,6%
		% of Total	2,9%	16,7%	1,0%	20,6%
Total		Count	52	300	32	384
		% within İlerde memleketinize geri dönmeyi düşünüyor musunuz?	13,5%	78,1%	8,3%	100,0%
		% within Memleketinizdeki ekonomik durumunuzu bugünki ile mukayese ettiğinizde hangisi daha iyi?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	13,5%	78,1%	8,3%	100,0%

İlerde memlekete geri dönmeyi düşünenlerin % 68,7'si memleketteki durumlarına göre ekonomilerinin burada daha iyi olduklarını söylemişlerdir. Bu ekonomik anlamda daha iyi hisseden insanların doğdukları, büyüdükleri topraklara özlem duygularının olduklarını göstermektedir. Önemli bir diğer nokta ilerde dönmeyi düşünmeyenlerin % 84,2'si ekonomilerinin burada daha iyi olduğunu ve neden göç ettiklerinin iyi bir şekilde özetlemektedir. İlerde memlekete dönme noktasında kararsız kalanlar % 78'i ekonomilerinin burada daha iyi olduğunu söylemişlerdir.

Tablo 3.46: Ekonomik durum mukayesesi ile geri dönme düşüncesi arasındaki χ^2 testi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,748[a]	4	,005
Likelihood Ratio	14,136	4	,007
Linear-by-Linear Association	1,392	1	,238
N of Valid Cases	384		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,58.

Tablo 3.46 incelendiğinde; İlerde geri dönmeyi düşünenler ile ekonomik durumlarında aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Göç bir insanın bulunduğu yerden bir başka yere olan hareketi sonucu oluşmaktadır. Bu yer değişiminin süresi önemli değildir. İnsanın gerçekleştirdiği göç hareketi ekonomik, sosyal, politik ve coğrafi gibi nedenlerle gerçekleşmiştir. İnsanoğlunun Dünyaya gelişinden bu yana göç hareketinin altında yatan temel sebebi ekonomik güdü olmuştur. Bu hareketlilikler önce su yollarıyla gerçekleşmiş daha sonra arazi yollarıyla devam etmiştir. Göç teorileri de insanların gerçekleştirdikleri göç hareketlerini inceler ve göç olgularının altında yatan nedenleri araştırır. İnsanlar geliş süreçlerinde nasıl yerleri değiştirmişlerse, nasıl göç yönleri değişmişse de göç teorileri de bu yönde açıklamaları değişmiştir. Göç teorilerini açıklamada birçok farklı görüşler olsa da hepsinin özünde iktisat yatar, ekonomik bulgular yatar. Ravenstein (1885) ve Stouffer (1940) gibi teorisyenler göçün mesafe ile direkt ilişkili olduğunu insanların ekonomik anlamda cezbeden sanayi merkezlerine, imkanların bol olduğu yerlere gittiğini vurgular. Burada mesafenin uzunluğu, ekonomik ve sosyal imkanlar, ulaşım kolaylığı insanların göç kararında etken olmuştur. Ekonomik temelli yaklaşımlarda ücret farklılıkları, bölgesel farklılıklar baz alınmaktadır. Lewis (1954), Sjaastad (1962) ve Harris-Todaro (1970), yaptıkları incelemede göçün kalkınma üzerindeki etkisine değinerek bol olan işgücünün kıt olan yerlere (ücretin düşük olan yerden yüksek olan yere) göçü sonrasında göç hareketinin kalkınmaya pozitif bir etki yapacağını vurgularlar. Hem işgücünün bol olan yerde işsizlik azalacak, hem de genelde çıktıyı artıracaktır. Lee (1966), tüm bu göçe etki eden yönlerin pozitif taraflarını "çekici" faktörler olarak ele alır, negatif etki eden taraflarını ise "itici" faktörler olarak hepsini kapsayan bir yaklaşımla ele almaktadır. Petersen (1958), Mabogunje (1970), Zelinsky (1971), Wallerstein (1974) ve Piore (1979) gibi tarihselci teorisyenler tüm bu yaklaşımlardan farklı olarak göçün bir modernleşme sürecinden geçtiğini ve şekillendiğini, kültürel ve tarihsel farklılıklar içerisinde incelemişlerdir. Göç eden insanların gelişmemiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yönlendirildiğini, aynı zamanda gerçekleşen göçleri bir kapitalist sistemin adeta bir çıktısı olarak gören bu perspektifte göçün siyasi-politik, kolonyal bağlarla etkileşim içerisinde gerçekleştiğini belirterek diğerlerinden ayıran en belirgin farklarıdır. Yeni göç teorileri yaklaşımda ise

Wolpert (1965), Stark ve Bloom (1985), Guilomoto ve Sandron (2001), göçün insanlar arasında bir etkileşimle bilgi ağlarının genişlediği ve bireyler karar alırken göç sürecine kendisinin dışında aileleri de dahil edip göç kararında etki yaptıklarını belirtmişlerdir. Bireyin rasyonel davranış yönünü eleştirerek davranışsal yanlarını da incelemişlerdir. Bu perspektif küreselleşen göç çağında yaşadığımız zamanda göçün bireylerin yasal-yasal olmayan yollarla gerçekleşen göç hareketlerini araştırmışlardır. Bu yaklaşımın kurumsal yönü diğer teorilerden ayıran sarih yönüdür. İnsanın göç etmesini inceleyen tüm teorilerin altında yatan ilk ana neden daha iyi yaşam arzusudur. İnsanların yerlerini terk ederken ekonomik neden ilk sıradadır.

Türkiye bulunduğu konum birçok göç dalgalarına tanıklık etmesine neden olmuştur. Coğrafi açıdan Türkiye'nin komşularında gerçekleşmiş göç hareketleri Türkiye'yi etkilemiş ve ülkenin sosyo-kültürel yapısını şekillendirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devletinden beri dünyadaki evsiz kalmışlara, vatansız kalmışlara, savaştan kaçmak zorunda kalanlara, zor durumda olanlara ve ülke topraklarına gelmek isteyenlere kucak açan bir ülke olmuştur ve hala da açmaktadır. Bu kucaklayıcı anlayış şimdiye kadar milyonlarca insanın ev sahipliği yapmış ülke konumuna getirmiştir. 15.yy'da başlayan göç kabul anlayışı bugün 21.yy'da da devam etmektedir. Cumhuriyet tarihi ile oldukça hızlı bir hareketlenmeyle başlayan dönemlerde göç olayları açısından da oldukça hareketli dönemler geçirmiştir. İlk olarak nüfus mübadelesiyle başlayan göç akımları, Balkanlardan gelenlerle devam etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi-sosyo-kültürel yapısını değiştirmiştir. Türkiye'nin komşularındaki hareketlilikler doğrudan ülkeyi etkilemiş ve ülke sınırları içerisinde demografisi açıdan da değişmesinde başrol oynamıştır. Türkiye'nin Yunanistan'la başlayan göç serüvenleri Balkanlardan, Almanya'dan, İran'dan, Irak'tan, Bosna'dan, Kosova'dan, Makendonya'dan kitlesel göç akımları devam etmiş ve son olarak Suriye'den gelenlerle şekillenmiştir. Türkiye şimdiye kadar on milyona yakın insanı *göç kabul anlayışı* çerçevesinde kabul etmiş ve birçok ülke sınırları içerisindeki ülke insanlarının gözünde transit ülke konumundan hedef ülke konumuna çeviren ülke konumuna dönüştürmüştür. Türkiye sadece dışarıdan kabul ettiği göçlerle şekillenen değil aynı zamanda kendi içinde de göç dinamikleri yaşayan ülke olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda iç

göç açısından nispeten sakin bir dönem geçirmiştir. 1923 ile 1950 dönemleri arası insanların çoğu köylerde yaşamakta iken, 1950 sonrası hızlı bir göç hareketliliği başlamış ve nüfusun köylerde yaşayan oranı düşmüştür. 1927'lerde köylerde yaşayan nüfus oranı % 75'lerde olup, şehirlerde yaşayan nüfus oranı % 25'lerdeyken; 1950'ler sonrası şehirlerde yaşayan nüfus oranları % 30'lara yükselmiş, köylerde ise % 70'lere düşmüştür. 1960-1980 dönem arası ortalama şehirlerde yaşayan nüfus oranı % 40'lara çıkmış, köylerde ise % 60'lara düşmüştür. 1980 sonrası dönemde köylerden kentlere göç hızla artmış kentlerde yaşayan nüfus oranı % 60'lardan artarak günümüzde yaklaşık % 93'lere kadar ulaşmıştır. Köylerde yaşanan nüfus azalışı bu yerlerde yaşayan nüfus oranını da düşürmüş günümüzde yaklaşık % 7'lere kadar gerilemiştir. 1950-1960 dönemleri Türkiye'nin ilk iç göç dönemlerini yaşamıştır. 1950-1960 dönemleri ikinci dönemleri olurken, 1980-sonrası ise dönemde yaşadığı hızlı yer değişimi açısından son iç göç dönemi olmuştur. Türkiye'de siyasi değişimlerle iç göç değişmiş ve sosyolojik açıdan toplum adeta bir transformasyon dönemine girmiştir. Makineleşmeyle başlayan ilk dönemlerde tarımdaki yenilikler köylerden kentlere göçü meydana getirmiş daha sonra şehir cazibeleri yönünden nisbi gelişimleri insanları şehirlere çekmiştir. Liberalleşme sonrası modernleşme süreci ile köylerden kentlere çok büyük sayılarda göç akışları devam etmiş hatta bu dönemlerde kentlerden kentlere bile göç akışları olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kısaca göçlerle büyümüş, gelişmiş ve şekillenmiştir. Bu değişim sadece Türkiye'ye dışarıdan değil kendi içerisinde de farklı göç deneyimleri yaşanmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin iç göç deneyiminin yaşandığı dönemlerde köylerden kentlere göçler başlamış ve insanlar genellikle büyükşehirlere göç etmişlerdir. İnsanların göç ettikleri duraklar İstanbul, Bursa, Ankara, Adana, İzmir gibi büyük, gelişmiş şehirler olmuştur. Bu şehirler tercih edilirken gelişmiş ekonomik yapıları, sanayi yönleri ve bölgesel olarak gelir farklılıkları etken olmuştur. Bursa, büyükşehirler içerisinde her zaman en çok tercih edilen illerden biri olmuştur. Bu çalışmada, Türkiye'de en çok tercih edilen Bursa şehri seçilmiş ve teorik altyapısı Lee'ye ait olan itici ve çekici faktörler perspektifinde göçe neden olan faktörler analiz edilmiştir. Bursa'ya en çok göç eden illerden Erzurum, Samsun ve Artvin illeri baz alınarak saha çalışması tamamlanmıştır.

Bu 3 il bazında yapılan çalışmada Bursa'ya gerçekleşen göçe etki eden temel faktörün % 76,8 ile ekonomik olduğu sonucuna varılmıştır. Erzurum'dan, Samsun'dan ve Artvin'den gelenlerin göçe neden olan itici faktörün % 52,9 ile işsizlik olduğu ve Bursa'ya olan göç tercihlerinde en etkili olan çekici faktörün de % 47,4 ile daha iyi iş imkanları ve yüksek ücret olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak gelinen yerle göçe neden olan temel faktörlerle, gelinen yerdeki itici faktörler arasında ve varılmak istenen yerdeki çekici faktörler arasında istatistiksel olarak anlamlı birer ilişki bulunmuştur. 3 il bazında mukayese edildiğinde Erzurum'un göç etme temel sebebi % 71,5 ile ekonomik olmuş, Samsun'un göç etme temel sebebi % 86,1 ile ekonomik olmuş ve Artvin'in de göç etme temel sebebi % 75,6 ile ekonomik olmuştur. Göç etme temel sebeplerinden ikinci sırada sosyal faktörler (sağlık, eğitim, tayin gibi) tüm illerde etkilemiştir. Erzurum'u % 20,7, Samsun'u % 13 ve Artvin'i % 22,2 ile sosyal nedenler göçe sevketmiştir. Tüm illerde ekonomik faktör ilk sırada yer alırken gelinen yerdeki itici faktörlerden en çok işsizlik Erzurum'u % 51,4 ile Samsun'u % 53,9 ve Artvin'i % 54,4 ile etkilemiştir. İkinci olarak göçe neden itici faktör Erzurum'da % 21,2 ve Artvin'de % 23,3 ile eğitim durumu ve sosyal imkansızlıklar etkilemişken; Samsun'u % 29,6 düşük ücret ve yoksulluk etkilemiştir. Bursa'ya gerçekleşen göçlerde çekici faktörlerden daha iyi iş imkanları ve yüksek ücret seçilen illerde göç sürecinde etkili olmuştur. Erzurumlular % 37,4, Samsunlular % 63,5 ve Artvinliler % 46,7 ile daha iyi iş imkanları yüzünden, yüksek ücret gibi istihdam olanıklarından dolayı göçlerini gerçekleştirmişlerdir. İkinci çekici etken olarak Erzurumluları % 23,5 ve Artvinlileri % 24,4 ile şehrin hayat standarlarının yüksek olması etkilemişken, Samsunluları % 16,5 ile iş bulma umudu etkilemiştir. Son olarak önemli bir diğer çekici faktör Erzurumluları % 17,9'u ile Samsunluların 15,7'si akraba ve hemşerilerinin Bursa'da olmaları önemli derecede etkilemişken; Artvin % 20 ile iş bulma umutları Bursa'ya getirmiştir. Son analiz olarak memlekete geri dönmeleri için Erzurumluların % 64,8'i, Samsunluların % 52,2'si ve Artvinlilerin % 55,6'sı istihdam alanları yaratıldığında memleketlerine geri döneceklerini belirtmişlerdir. İkinci olarak da çalışma koşulları, maaş gibi şartların iyileştirilmesi de memlekete geri dönüşleri artıracaktır. Samsunluların % 39,1'i, Erzurumluların % 17,9'u ve Artvinlilerin % 23,3'ü bu koşulların iyileştirildiği takdirde geri dönüşlere hazır olduklarını beyan etmişlerdir.

KAYNAKÇA

ABADAN-UNAT Nermin, *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa,* 1.b. , İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

ABADAN-UNAT Nermin, "Türkiye'nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü" , *Türkiye'nin Göç Tarihi*,der. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya,1.b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

ABADAN-UNAT Nermin, *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, 2.b, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.

ABDULAI Abdul-Malik," *Internal Migration Determinants: Evidence from Northern Region of Ghana*", Ghana Journal of Development Studies, Vol.13, No.1, 2016, ss. 1-17.

ACKAH Charles, MEDVEDEV Denis, "*Internal migration in Ghana: determinants and welfare impacts*", International Journal of Social Economics, Vol. 39, No.10, ss. 764-784

AFAD, "Suriyeli Sayısı", *Geçici Barınma Merkezleri Raporları, 2018, https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barinma-Merkezlerinde-Son-Durum , (20.02.2019).*

ADAMAN Fikret, KAYA Ayhan, "*Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe: Turkey*" Report Prepared for the Directory General of Employment, Social Affairs and Inclusion of the European Commission Under the Auspices of GVG in Cologne, Germany (April), 2012.

ARANGO José, "*Explaining Migration: A Critical View*", In International Social Science Journal, Vol.52, No. 165, 2000, 283-295.

ARI Oğuz, TÜTENGİL Orhan, " *Adapazarı'na göç ve çalışma hayatına intibak araştırması"*, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi, No.4, 1968, ss. 5-41.

AKTAŞ Munise, "*Ücret Odakli Uluslararasi İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarina Etkileri.*" TESAM Akademi Vol.2, No. 2, 2015.

AKAN Yusuf, ARSLAN İbrahim, *Göç ekonomisi:(Türkiye üzerine bir uygulama),* 1.b., Bursa: Ekin Basım Yayın, 2008.

AKŞİT T, Belma, "Göç Araştırmalarında Hızlı Bir Değerlendirme Metodolojisi", Konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede, 1998, ss. 67-77.

ADIGÜZEL Yusuf, *Göç Sosyolojisi*, 2.b., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.

AKIN Darçın, DÖKMECİ Vedia, "Türkiye'de Bölgeler Arası Ve İller Arası Göçün İncelenmesinde Kümeleme Analizi Yöntemi", *Türkiye'de Göç Ve İllerin Demografik, Ekonomik Ve Fiziksel Dönüşümü,* yay. haz. T.Kerem Koramaz, Vedia Dökmeci, Zeynep Özdemir, 1.b., İstanbul: Hiperyayın, 2017, ss. 173-199.

ALPAY Yalın, ALKİN Emre, *Olaylarla Türkiye Ekonomisi: Yirminci Yüzyıl Türkiye Ekonomi Tarihi*, 1.b., İstanbul: Humanist Kitap Yayıncılık, 2017.

ALIN Haralambie George, "*Migration Within The Eu And Its Impact On Unemployment Rate*", Annals-Economy Series 3, 2016, ss. 109-113.

ALGAN Neşe, " *Adana İlinde Kentleşme: Kentleşmeyi Etkileyen Faktörler ve Yarattığı Sorunlar* ", Çukurova Ünv. İİBF Dergisi, Vol.2, No.1, 1988, ss. 105-119.

ASCH Beth J, REICHMANN Courtland, *Emigration and its effects on the sending country*. Santa Monica: Rand Corporation, 1994.

BBC News, "*İsveç Sandık Başında: Göçmen Karşıtı İsveç Demokratları Oyunu Artırdı*",2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45464025 , (21.02.2019).

BAHÇALI Selin, KAHRAMAN Selver ÖZÖZEN, " *Artvinlilerin Göç Tercihlerinde Bursa'nın Yerinin Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Analizi*", Coğrafya Dergisi/Journal of Geography, Vol.33, 2016, ss. 37-52.

BAKAY Gönül, "*İçimizden Biri: Arnavutlar*", IV. Kültür Araştırmaları Sempozyumu, İç/ Dış/ Göç ve Kültür, Işık Üniversitesi Şile, İstanbul, 15 – 17 Eylül 2007.

BALLYN Sue. The Why and the "Therefore" of Human Migration. A Brief Overview. *Lives in Migration: Rapture and Continuity. Martin Renes (Ed.).(e-book),* 2011.

BAILEY Rayna, *Immigration and Migration*, New York: Infobase Publishing, 2010.

BAŞEL Halis, "*Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri*", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Vol.53, 2007, ss. 515-542.

BAKENS Jessie, NİJKAMP Peter," *Lessons From Migration Impact Analysis*", 2011, http://dare.ubvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/19534/rm?sequence=2 , (21.02.2019).

BEALS Ralph E, LEVY Mildred B, MOSES Leon N, "*Rationality and migration in Ghana*", The Review of Economics and Statistics, 1967, Vol.49, No.4, ss. 480-486.

BENNETT David Gordon, GADE Ole. "Geographic Perspectives In Migration Research: A Bibliographical Survey", *Studies in Geography*, No.12, 1979.

BERKER Ali, "*Labor-Market Consequences Of Internal Migration In Turkey*", Economic Development and Cultural Change, Vol.60, No.1, 2011,ss. 197-239.

BHAGAT Ram B, "Changing pattern of internal migration in India", *Contemporary Demographic Transformations in China, India and Indonesia*, ed. Christophe Z. Guilmoto, Gavin W, Jones, Cham: Springer, 2016. ss. 239-254.

BODVARSSON Örn B, VAN DEN BERG Hendrik, The Determinants Of International Migration: Theory. In: *The Economics Of Immigration*. New York:Springer Press , 2013, ss. 27-57.

BLAAUW P. F, UYS M. D, "*The Dual Labour Market Theory And The Informal Sector In South Africa*". Professional Accountant, Vol.6, No.1, 2006, ss. 248-257.

BUDNIK Katarzyna Barbara, *Temporary Migration In Theories Of International Mobility Of Labour*. National Bank of Poland Working Paper No. 89 ,2011.

BROWN Oli, *Migration And Climate Change*. United Nations Pubns, No.31, 2008.

BRIAN Keeley, *International Migration*, OECD Publishing, 2009.

BROWN Annette N," *The economic determinants of the internal migration flows in Russia during transition*", William Davidson Institute Working Papers Series 89, William Davidson Institute at the University of Michigan 1997, ss. 1-33.

BİLGİ Levent, *Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler*, (Doktora Tezi),İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, 2006.

BOZKURT Giray Saynur, "*Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar"*, Türk Dünyası İncelemeler Dergisi, Vol.10, No.2, 2010, ss. 51-95.

CAN Köşk Uğur, ÖZBEK Çağlar, "*Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisinde Değişen Göçmen Algısı*", Researcher: Social Science Studies, Vol.5, No.8, 2017, ss. 247-265.

CARD David, DUSTMANN Christian, PRESTON Ian, "Understanding Attitudes To Immigration: The Migration And Minority Module Of The First European Social Survey", Centre for Research and Analysis of Migratio, Discussion Paper Series CDP No 03/05,2005.

CASTLES Stephen, MILLER Mark J, AMMENDOLA Giuseppe, *The Age of Migration: International Population Movements In The Modern World*. London: Macmillan Press, 1998.

CEBULA Richard J," *Internal migration determinants: Recent evidence*", International Advances in Economic Research, Vol.11, No.3, 2005, ss. 267-274.

CHAMARATANA Thanapauge, SANGSEEMA Thawatchai, " *Moving on the Chain: Push-Pull Factors Affecting the Migration of Laotian Workers to Udon Thani*", Thailand. European Journal of Social Science Education and Research, Vol.5, No.2, 2018, ss. 109-115.

COHEN Robin, "*East—West And European Migration In A Global Context* ", Journal of Ethnic and Migration Studies,Vol.18, No.1,1991, ss.9-26.

COHEN Robin , "European Colonisation and Settlement", *in* Cohen, R. (ed.), *The Cambridge Survey of World Migration,* Cambridge*:* Cambridge University Press,1995.

COHEN Robin, *Theories Of Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 1996.

CONSTANT Amelie F, ZIMMERMANN Klaus F(ed.), *International Handbook On The Economics Of Migration*. England: Edward Elgar Publishing, 2013.

COŞKUN Ogün, "*İÇ GÖÇLER AÇISINDAN ERZURUM İLİNİN ANALİZİ*", Doğu Coğrafya Dergisi, Vol.13, No. 20, 2008, ss. 239-266.

ÇAĞLAYAN Savaş, "*Göç Kuramları, Göç Ve Göçmen İlişkisi*", Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, No.17, 2011.

ÇAĞLAYAN Savaş, "Göç Kavramı Ve Kuramları", *Kent Sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, 2013.

ÇAKMAK Fatih, OKTAY Erkan, "*Research of Internal Migration by Compartment Models: The Case of Erzurum-Bursa*", International Journal of Research in Business and Social Science Vol.6, No.1, 2017, ss. 127-148

ÇAM Fatih, *Avrupa Birliği Göç Politikaları*. Ankara: Alter Yayıncılık, 2014.

ÇAVUŞOĞLU Halim, "*Yugoslavya-Makedonya" Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri*", Bilig, Vol.41, 2007, 123-154.

ÇELİK Fatih, *İç Göçlerin İtici Ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, No.27, 2006, ss. 149-170.

ÇİFTÇİ Murat, ŞENGEZER Betül, " Türkiye'deki İç Göç Hareketinde Hemşericiliğin Analizi", *Türkiye'de Göç Ve İllerin Demografik, Ekonomik Ve Fiziksel Dönüşümü,* yay. haz. T.Kerem Koramaz, Vedia Dökmeci, Zeynep Özdemir, 1.b., İstanbul: Hiperyayın, 2017, ss. 125-170.

ÇOBAN Ceren, "*Different Periods Of Internal Migration In Turkey From The Perspective Of Development*", American International Journal of Contemporary Research, Vol.3, No.10, 2013,ss. 58-65.

DANIŞ Didem, "*Changing Fortunes: Iraqi Refugees in Turkey*", Intellect, Vol.5, No.2, 2011, ss. 199-213.

DATTA Pranati," *Push-pull factors of undocumented migration from Bangladesh to West Bengal: A perception study"*, The Qualitative Report, Vol.9, No.2, 2004, ss. 335-358.

DE HAAS Hein, "*Migration And Development: A Theoretical Perspective*", Working Papers: University of Oxford , 2008.

DE HAAS Hein, "*Migration And Development: A Theoretical Perspective*", International migration review, Vol.44, No.1, 2010, ss.227-264.

DE KNIJFF Peter, Population Genetics And The Migration Of Modern Humans (Homo Sapiens). In: *Migration History in World History*. BRILL, 2010. ss. 36-56.

DE SANTIS Roberto A, "*The impact of a customs union with the European Union on internal migration in Turkey*", Journal of Regional Science, Vol.43, No.2, 2003, ss. 349-372.

DOMINIK Paulina From the Polish Times of Pera: Late Ottoman Istanbul through the Lens of Polish Emigration. *History Takes Place: Istanbul. Dynamics of Urban Change*, (eds.) Anna Hofmann & Ayşe Öncü, Jovis Verlag, GmbH, 2015, ss.92-103.

DOĞANAY Filiz, "*Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi*", Ankara, DPT.YBM 1997, ftp://ftp.dpt.gov.tr/pub/ekutup96, 1997.

DOĞAN Gizem Umut, KABADAYI Aslıhan, *Determinants of internal migration in Turkey: A panel data analysis approach*, Border Crossing, Vol.5, No.1-2, 2015, ss. 16-24.

DOĞAN İsmail, *Göç ve Kültür*, 1.b., İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın, 2018.

DÖKMECİ Vedia, KORAMAZ T, Kerem, "Türkiye'deki İller Arası Göç (1995-2000)", *Türkiye'de Göç Ve İllerin Demografik, Ekonomik Ve Fiziksel Dönüşümü,* yay. haz. T.Kerem Koramaz, Vedia Dökmeci, Zeynep Özdemir, 1.b., İstanbul: Hiperyayın, 2017.

EDO Anthony, et al, "*The Effects of Immigration in Developed Countries: Insights from Recent Economic Research,* CEPII Policy Brief CEPII's Insights On International Economic Policy , No.22,April, 2018.

EĞİLMEZ Mahfi, *Değişim sürecinde Türkiye: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sosyo-ekonomik bir değerlendirme*, 12.b., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.

ERCOLANI Marco G., et al, "*An Empirical Analysis Of The Lewis-Ranis-Fei Theory Of Dualistic Economic Development For China*", University of Birmingham, 2010.

ERDOĞAN Murat, *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, 2014.

ERDOĞAN Murat, *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, 2.b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

ERDOĞAN Murat, KAYA Ayhan, *Türkiye'nin Göç Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

ERGÜN Abdulkadir, BULDUR Adnan, Doğan," *SİVAS İLİ'NDE İÇ GÖÇLER (1975-2015)",* Electronic Turkish Studies, Vol.13, No.10, 2018, ss. 225-260.

ERICHSEN Regine, Bir Sığınak Yeri Olarak Türkiye: Alman Araştırıcıların 1933-1945 Göçü. Çev. Ali Osman Öztürk. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)/Selçuk University Journal of Faculty of Letters*, Vol.13,1999,ss. 69-74.

ESPÍNDOLA Aquino L, SILVEIRA Jaylson J,PENNA, T. J. P, "*A Harris-Todaro Agent-Based Model To Rural-Urban Migration*". Brazilian Journal of Physics, Vol.36 No.3A, 2006, ss. 603-609.

EUROPEN Commission, Asylum And Migration Glossary 3.0. 2014, Https://Ec.Europa.Eu/Home-Affairs/Sites/Homeaffairs/Files/What-We-Do/Networks/European_Migration_Network/Docs/Emn-Glossary-En-Version.Pdf , (30.08.2018).

EVCİL Ayşe Nilay, KIROPLU Gülay Başarır, DÖKMECİ Vedia, *Regional migration in Turkey: Its directions and determinants*. 46th Congress of the European Regional Science Association: "Enlargement, Southern Europe and the Mediterranean", August 30th - September 3rd,Volos, Greece, 2006, ss. 1-24.

FAN C, Cindy, "*Economic opportunities and internal migration: a case study of Guangdong Province, China*", The Professional Geographer, Vol.48, No.1, 1996, ss. 28-45.

FANG Cai, DEWA Wang, " *Impacts of Internal Migration on Economic Growth and Urban Development in China*", IOM, 2008, ss. 247-237.

FRANKLIN Robert, LOUIS Saint, "Crossing the US/Mexico border: Push and pull factors for migration", Righting Wrongs: A Journal of Human Rights, Vol.4, No.2, 2014, ss. 1-23.

FRY Julie, " *Migration And Macroeconomic Performance in New Zealand: Theory And Evidence*", The Treasury, Working Paper 14/10,2014.

FİLİZTEKİN Alpay, GÖKHAN Ali, *The Determinants Of Internal Migration In Turkey*, 2008, http://research.sabanciuniv.edu/11336/1/749.pdf , (02.04.2019).

FIELDING A, J, "Internal Migration and Regional Economic Growth—a Case Study of France". Urban Studies, Vol.3, No.3, 1966, ss. 200-214.

GARIP Filiz, "*Discovering Diverse Mechanisms Of Migration: The Mexico–US Stream 1970–2000*" . Population and Development Review, Vol.38, No.3, 2012, ss. 393-433.

GAZETE Resmi, *Geçici Koruma Yönetmeliği*, 2014, http://www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2013/04/20130411-2.Htm, (30.08.2018).

GAZETE Resmi, *Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu*, 2013, http://www. Resmigazete. Gov. Tr/Eskiler/2013/04/20130411-2. Htm, (30.08.2018).

GEDIK Ayse, *Internal migration in Turkey, 1965–1985: Test of conflicting findings in the literatüre*, Review of urban & regional development studies, Vol.9, No.2, 1997, ss.170-179.

GEZGİN Mehmet, İşgücü Göçü Teorileri. *Sosyoloji Konferansları*, Vol.23, No.31, 1991.

GEZİCİ Ferhan, KESKİN Berna, *Interaction between regional inequalities and internal migration in Turkey, 45th Congress of the European Regional Science Association: Land Use and Water Management in a Sustainable Network Society, Amsterdam*, Vol. 2327, 2005, ss. 1-18.

GEBREMEDHIN Tesfaye A, MAVISAKALYAN Astghik, "*Immigration And Political Instability*", Kyklos, Vol.66, No.3, 2013, ss. 317-341.

GOLDIN Ian, et al. "*Migration And The Economy: Economic Realities, Social Impacts And Political Choices*",2018,https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/reports/2018_OMS_Citi_Migration_GPS.pdf (21.02.2019).

GURIEVA Lira, DZHIOEV Aleksandr V." *Economic Theories of Labor Migration*", Mediterranean Journal of Social Sciences, Vol.6, No.6, 2015, ss.101-109.

GİGM, GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI Yayın No: 4 ARALIK 2013, Http://Www.Goc.Gov.Tr/Files/_Dokuman19.Pdf,(30.08.2018).

GİGM, *Kitlesel Akınlar*, 2015, http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559 , (20.02.2019).

GÜLLÜPINAR Fuat, "*Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme"*, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler D*ergisi*, Vol.2, No.4, 2012.

GHEASI Masood, NIJKAMP Peter, "A Brief Overview of International Migration Motives and Impacts, with Specific Reference to FDI". Economies, Vol.5, No.31, 2017.

GRUBANOV-BOSKOVIC S, NATALE F, Migration in a segmented labour market, 2017, http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC107601/grubanov,_natale_ _pubsy_final1.pdf , (19.02.2019).

GIMBA Zainab, KUMSHE Mustapha G, " *Causes and effects of rural-urban migration in Borno State: A Case Study of Maiduguri Metropolis*", Asian Journal of Business and Management Sciences, Vol.1, No.1, 2011, ss. 168-172.

GLORIUS Birgit, "*Migration To Germany: Structures, Processes, And Discourses*", Regional Statistics, Vol.8, No.1, 2018.

GUILMOTO Christophe Z, SANDRON Frederic, "*The Internal Dynamics Of Migration Networks In Developing Countries*", Population: an English selection, 2001, ss.135-164.

GÜLERYÜZ Naim A, "Geçmişten Günümüze Anadolu'ya Yahudi Göçü" , *Türkiye'nin Göç Tarihi*,der. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya,1.b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

GÜREŞÇİ Ertuğrul, "*Türkiye'de kentten-köye göç olgusu"*, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Vol.11, No.1, 2011, ss. 77-86.

GÜR Timur Han, EMEL Ural, " *Türkiye'de kentlere göçün nedenleri*", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Vol.22, No.1, 2004, ss. 23-38.

GÖKDERE Ahmet Y, *Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı Ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1978.

GÖNEL Feride Doğaner, *Kalkınma Ekonomisi*, Ankara: Efil Yayınevi, 2016.

HALLER Alina, BUTNARU Rodica, BUTNARU Gina, " *International Migrant Remittances in the Context of Economic and Social Sustainable Development. A Comparative Study of Romania-Bulgaria*", Sustainability, Vol.10, No.4,1156, 2018.

HARRIS John R, TODARO, Michael P," *Migration, Unemployment And Development: A Two-Sector Analysis*". The American Economic Review, Vol.60, No.1, 1970, ss.126-142.

HAGEN-ZANKER Jessica, " *Why Do People Migrate? A Review Of The Theoretical Literatüre*", MPRA Paper No. 28197,2008.

HAMMAR Tomas (ed.). *European Immigration Policy: A Comparative Study*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

HENNINGS Mattis, *The Migration and Development Nexus: A Case Study of Jordan since the 1950s,* Senior Honors Study, The University of North Carolina, 2013.

HECKMANN Friedrich, *Education and Migration. Strategies for integrating migrant children in European schools and societies. A synthesis of research findings for policy-makers*, Report submitted to the European Commission by the NESSE network of experts. 2008.

HISCOCK Peter, Early Old World Migrations Of Homo Sapiens: Archaeology. *The Encyclopedia of Global Human Migration,* Edited by Immanuel Ness, 2013.

HUZDİK Katalin, "*Migration Potential And Affecting Factors In Hungary In The First Decade Of The 21st Century*", 2014, Retrieved from Szent István University Doctoral School of Management and Business Administration Gödöllő website: https://szie.hu/file/tti/archivum/Huzdik_Katalin_thesis.pdf (25.02.2019).

HOFFMANN Sophia, SAMUK Sahizer, "Turkish Immigration Politics And The Syrian Refugee Crisis", Working Paper Research Division Global Issues, No.1, 2016.

IŞIK Şevket, "*1995-2000 döneminde İzmir'e yönelik göçler"*, Türk Coğrafya Dergisi, Vol.52, 2009, ss. 9-16.

ISLAM Asadul, "*Immigration Unemployment Relationship: The Evidence From Canada*", Australian Economic Papers, Vol.46, No.1, 2007, ss. 52-66.

ISLAM Nazrul, YOKOTA Kazuhiko, "*Lewis Growth Model And China's Industrialization*", Asian Economic Journal, Vol.22, No.4, 2008, ss.359-396.

IMRAN Muhammad, BAKHSH Khuda, HASSAN Sarfaraz, "*Rural to urban migration and crop productivity: evidence from Pakistani Punjab*", Mediterranean Agricultural Sciences, Vol.29, No.1, 2016, ss. 17-19.

İÇ İŞLERİ Bakanlığı, GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI Yayın No: 4 ARALIK 2013.

İÇDUYGU Ahmet, SİRKECİ İbrahim, AYDINGÜN İsmail, "*Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi*", Türkiye'de İçgöç: Türkiye'de İçgöç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri, Konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede, 1998, ss.207-244.

İÇDUYGU Ahmet, ÜNALAN Turgay, Türkiye'de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri. *Türkiye'de İçgöç,* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998, ss. 38-55.

İÇDUYGU Ahmet, *Irregular Migration In Turkey*. Geneva: International Organization for Migration, 2003.

İÇDUYGU Ahmet, AKSEL Damla Bayraktar, "Irregular Migration in Turkey", Ankara:IOM, 2012.

İÇDUYGU Ahmet, AKSEL Damla Bayraktar," *Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective*", Perceptions, Vol.18, No.3, 2013, ss. 167-190.

İÇDUYGU Ahmet, "*Turkey And International Migration 2012–13*", Report. Migration Research Center at Koc University, Istanbul, November, 2013.

İLKKARACAN Pınar, İLKARACAN İpek,"*1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç*". *Bilanço 98: 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998,ss. 305-322.

İSLAMOĞLU Mustafa, *Kur" an ve Tabiat Ayetleri Işığında Yaratılış ve Evrim*, İstanbul: Düşün Yayıncılık,2016.

JÄGER Jill, Environmental Change And Forced Migration Scenarios, 2010.

JENNISSEN Roel Peter Wilhelmina, *Macro-Economic Determinants Of International Migration In Europe*, Hollanda: Rozenberg Publishers, 2004.

KAČAPOR-DŽIHIĆ Zehra, ORUČ Nermin, "*Social Impact of Emigration And Rural-Urban Migration In Central and Eastern Europe*", Final Country Report. Bosnia and Herzegovina. *Online verfügbar*, 2012, https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8840&langId=en , (20.02.2019).

KANCS D'artis, LECCA Patrizio, "*Long-term Social, Economic And Fiscal Effects of Immigration Into The EU: The Role of the Integration Policy"*, JRC Working Papers in Economics and Finance No.4, 2017.

KARDULIAS P. Nick, HALL Thomas D. A, " *World-systems View Of Human Migration Past And Present: Providing A General Model For Understanding The Movement Of People*". In: Forum on Public Policy: A Journal of the Oxford Round Table. Forum on Public Policy, 2007, ss.1-33.

KALKINMA Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Raporu, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014, http://www.cka.org.tr/dosyalar/Ozel%20Ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar%C4%B1/g%C3%B6c.pdf , (21.02.2019).

KARPAT Kemal, "Önsöz" , *Türkiye'nin Göç Tarihi*,der. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya,1.b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

KARPAT Kemal, Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, çev. *Bahar Tırnakçı, İstanbul: Timaş Yayınları*, 2017.

KAINTH Gursharan, Singh, " *Push and pull factors of migration: A case study of Brick Kiln Migrant Workers in Punjab*", MPRA Paper No. 30036, 2010, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/30036/ , (03.04.2019).

KAJIURA Asako, "*The Push Pull Factors of Japanese Migration"*, Polyglossia, Vol.15, 2008, ss.11-24.

KAYA Ayhan, "Türkiye'de Çerkezler" , *Türkiye'nin Göç Tarihi*,der. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya,1.b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

KAYA Gazanfer, *Internal Migration and its Effects in one of the Underdeveloped Regions of Turkey (The Sample of Adiyaman),* International Journal of Humanities and Social Science, Vol.5, No.3, 2015, ss. 71-80.

KAZLAUSKIENĖ, Aušra, RINKEVIČIUS, Leonardas," *Lithuanian "brain drain" causes: Push and pull factors",* Engineering economics, Vol.46, No.1, 2006, ss. 27-37.

KALE Başak, "Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri" , *Türkiye'nin Göç Tarihi*,der. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya,1.b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

KEELEY Brian, *International Migration*, OECD Publishing, 2009.

KNIGHT John, "China, South Africa and the Lewis Model". *In: The Rise of China and India*, Londra: Palgrave Macmillan, 2010. ss. 27-38.

KINDLER Marta, RATCHEVA Vesselina, PIECHOWSKA Maria, "Social Networks, Social Capital And Migrant Integration At Local Level. European Literature Review", Institute For Research Into Superdiversity, In Iris Working Paper Series No. 6, 2015.

KIGUCHI Takehiro, MOUNTFORD Andrew, "*Immigration And Unemployment: A Macroeconomic Approach*", Macroeconomic Dynamics, 2017, ss. 1-27.

KİRİŞÇİ Kemal, "*UNHCR And Turkey: Cooperating Towards An Improved Implementation Of The 1951 Convention On The Status Of Refugees"*, International Journal of RefugeeLaw, Vol.13. No.1/2,2001,ss. 71-97.

KİRİŞÇİ Kemal, "*Turkey: A Country Of Transition From Emigration To Immigration*", Mediterranean Politics, Vol.12, No.1, 2007, ss.: 91-97.

KİRİŞÇİ Kemal, "Disaggregating Turkish Citizenship And Immigration Practices", Middle Eastern Studies, Vol.36, No.3, 2000, ss. 1-22.

KUMPIKAITE Vilmante, ZICKUTE Ineta, " *Synergy Of Migration Theories: Theoretical Insights"*. Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics,Vol.23, No.4, 2012, ss.387-394.

KUMAR Naresh, SIDHU, A, S, "*Pull and push factors in labour migration: a study of Brick-Kiln workers in Punjab*", Indian Journal of Industrial Relations,Vol.41, No.2, 2005, ss. 221-232.

KUBICIEL-LODZIŃSKA Sabina, JĘDRZEJOWSKI Jacek. "*The Wage-earning Immigration Into Opole Province: The Scale, Conditions and Prospects*", Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej, 2012.

KURUMU Kamu Denetçiliği, *Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor*, Ankara, 2018.

KURUYAZICI Nilüfer, "*Farklı Bir Sürgün: 1933 Türkiye Üniversite Reformu Ve Alman Bilim Adamları*", Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi,Vol.11, 1999,ss. 37-50.

KOCAMAN Tuncer, "*Türkiye'de İç Göçler Ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000")*, TC Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara: DPT Yayınları, 2008.

KOCAMAN Tuncer, BAYAZIT Sema, "*Türkiye'de İç Göçler Ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri*", Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara: DPT Yayınları, 1993.

KORAMAZ T, Kerem, DÖKMECİ Vedia, "Bilgi Ekonomileri ve Türkiye'de İç Göç", *Türkiye'de Göç Ve İllerin Demografik, Ekonomik Ve Fiziksel Dönüşümü,* yay. haz. T.Kerem Koramaz, Vedia Dökmeci, Zeynep Özdemir, 1.b., İstanbul: Hiperyayın, 2017.

KOK Pieter, "The Definition Of Migration And Its Application: Making Sense Of Recent South African Census And Survey Data", Southern African Journal of Demography, Vol.7, No.1, 1999,ss.19-30.

KOSER Khalid, *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford:Oxford University Press, 2007.

KOYUNCU Ahmet, Kentleşme ve Göç, 1.b., İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2015.

LEE Everett , "*A Theory Of Migration*", Demography, Vol.3, No.1,1966, ss.47-57.

LEVİNE Ned, "*Antiurbanization: an implicit development policy in Turkey*", The Journal of Developing Areas, Vol.14, No.4, 1980, ss. 513-538.

LEWIS W. Arthur, "Economic Development With Unlimited Supplies Of Labour", The Manchester School, Vol.22, No.2, 1954, ss.139-191.

LOSCHMANN Craig, SIEGEL Melissa, "*Revisiting The Motivations Behind Remittance Behaviour: Evidence Of Debt-Financed Migration From Afghanistan*", Migration Letters, Vol.12, No.1, 2015, ss.38-49.

LIU Huizi,"*The Causes And Countermeasures Of Brain Drain In Enterprises*", Business Information Technology Oulu University of Applied Sciences, 2018.

MANSOOR Ali, QUILLIN Bryce "*Migration And Remittances: Eastern Europe And The Former Soviet Union"*, The World Bank, 2006.

MANNING Patrick, "*Migration In Human History*", D. Christian (Ed.), The Cambridge World History, Cambridge: Cambridge University Press,2015, ss.277-310.

MABOGUNJE, Akin L." *Systems Approach To A Theory Of Rural-Urban Migration*", Geographical analysis, Vol.2, No.1, 1970,ss.1-18.

MACAR Elçin, "Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi" , *Türkiye'nin Göç Tarihi*,der. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya1.b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

MANNAERT Celia, "*Irregular Migration And Asylum In Turkey*", Working Paper No. 89, UNHCR,2003.

MARTIN Susan F, "*Global Migration Trends And Asylum*", UNHCR, Working Paper No. 41, 2001.

MARTIN Philip, ABELLA Manolo, KUPTSCH Christiane," *Managing Labor Migration In The Twenty-First Century"*. Yale University Press, 2008.

MARTIN Philip L, HOUSTOUN Marion F, "*European And American Immigration Policies*", Law & Contemporary Problems, Vol.45, No.2, 1982,ss.29-54.

MARTISKOVA Michaela, *What are the main reasons for young Greeks to emigrate?,* (Yüksek Lisans Tezi), Enschede: University of Twente School of Management and Governance, 2013.

MASSEY Douglas S., et al, "*Theories Of International Migration: A Review And Appraisal*", Population and Development Review, Vol.19, No.3, 1993,ss. 431-466.

MAYR Karin, "*Immigration: Economic Effects And Political Participation–An Overview And Assessment Of The Literatüre*", University of Warwick, CSGR, 2003.

MAYDA Anna Maria, PERI Giovanni, STEINGRESS Walter, "*The Political İmpact Of Immigration: Evidence From The United States"*.,National Bureau of Economic Research, 2018.

MCAULIFFE Marie, RUHS Martin, "World Migration Report 2018", Geneva: International Organization for Migration, 2017.

MCKEOWN Adam, "*Global Migration 1846-1940",* Journal of World History, Vol.15, No.2, 2004,ss. 155-189.

MEYERS Eytan, "*Theories Of International Immigration Policy—A Comparative Analysis*", International Migration Review, Vol.34, No.4, 2000, ss.1245-1282.

MIERZWA Janusz, "*Polish-Turkish Relations In The 19th And 20th Centuries: The Struggle For Independence And Modernization*", Journal of Economics & Management, 2015, Vol.20, ss.5-21.

MOLHO Ian," *Theories Of Migration: A Review*", Scottish Journal of Political Economy, Vol.33, No.4, 1986,ss. 396-419.

MOLLOY Raven, SMITH Christopher L, WOZNIAK Abigail*," Internal migration in the United States*" Journal of Economic Perspectives, Vol.25, No.3, 2011, ss.1-42.

MOYO Innocent, NICOLAU Melanie, FAIRHURST J, "*Migration theories and Zimbabwean migrant teachers as reflected in a south african case study*", Scientific Annals of "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi - Geography series, Vol.58, No.2, 2012, ss. 123-146.

MUNRO John M," *Migration in Turkey*, Economic Development and Cultural Change, Vol.22, No.4, 1974, ss. 634-653.

MYERS Caysie, "*Refugee Flows Through Turkey: 1980 – 2017*", Turkish Heritage Organization, No.2, 2017.

NEWMAN Allen R, "*A test of the Okun-Richardson model of internal migration*", Economic Development and Cultural Change, Vol.29, No.2, 1981, ss. 295-307.

NİŞANYAN Sevan, *Sözlerin Soyağacı*, İstanbul:Adam Yayınları, 2007.

NGUYEN Cuong, VU Linh, "*The Impact of Migration and Remittance on Household Welfare: Evidence from Vietnam*", MPRA Paper No. 80084, 2017.

NORREDAM Marie, KRASNİK Allan, "Migrants' Access To Health Services", Ed. Bernd Rechel Vd., (Ed.). *Migration And Health İn The European Union*. United Kingdom: McGraw-Hill Education, 2011.

ORTAYLI İlber, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, İstanbul: Kronik Kitap, 2018.

OKUN Bernard, RICHARDSON Richard W, "*Regional Income Inequality and Internal Population Migration*", Economic Development and Cultural Change Vol.9, No.2, 1961, ss. 128-143.

OLEJÁROVÁ Eva," *LABOR MIGRATION AS A SOCIO-ECONOMIC PHENOMENON–SLOVAKIA AND THE CZECH REPUBLIC IN A COMPARATIVE PERSPECTIVE*", Central European University, International Relations and European Studies, 2007.

ÖKSÜZ Hikmet, "*İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler Ve Göç Sonrası İskan Meselesi* (1923-1938), Atatürk Dergisi, Vol.3, No.1, 2000.

ÖZCAN Ela DENIZ, "*Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme*", İş ve Hayat Dergisi: Ekonomi Hukuk ve Sosyal Politika, Vol.2, No.4, 2017, ss.183-215.

ÖZGÜR E. Murat, YASAK Üzeyir, "*Şehir İçi İkametgâh Hareketliliğine Kuramsal Bir Bakış*", Coğrafi Bilimler Dergisi, Vol.7, No.1, 2009, ss.39-50.

ÖZTÜRK Mustafa, ALTUNTEPE Nihat, " *Türkiye'de Kentsel alanlara göç edenlerin kent ve çalışma hayatına uyum durumları: Bir alan araştırması*", Journal of Yasar University, Vol.3, No. 11, 2008, ss. 1587-1625.

ÖZDEMİR Hakan, *Türkiye'de iç göçler üzerine genel bir değerlendirme*, Akademik Bakış Dergisi, Vol.30, No. 11, 2012, ss. 1-18.

ÖZDEMİR Mustafa, *I Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ülkesinde Yaşanan Göç Hareketleri*, (Doktora Tezi), İzmir: DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007.

ÖZDEMİR Zeynep, DÖKMECİ Vedia, "TÜRKİYE'DE İLLER ARASI GÖÇÜN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ", *Türkiye'de Göç Ve İllerin Demografik, Ekonomik Ve Fiziksel Dönüşümü*,der. Kerem Korkmaz, Vedia Dökmeci, Zeynep Özdemir,1.b., İstanbul: Hiperyayın, 2017.

ÖRGÜTÜ Uluslarası Göç, "*Göç Terimleri Sözlüğü*", Bülent Çiçekli (Edt.) Http://Www. Goc. Gov. Tr/Files/Files/Goc_Terimleri_Sozlugu (1).,(30.08.2018).

PÂRȚACHI Ion, ȘIȘCAN Natalia, "*Macro Econometric Panel Data Analysis Of the Push- and Pull-Factors Of Migration Flows in Moldova", 2018,* Romanian Statistical Review Supplement No.5, 2018, ss. 31-46.

PARKINS, Natasha, C, "*Push and pull factors of migration",* American Review of Political Economy, Vol.8, No.2, 2010, ss. 6-24.

PAZARLIOĞLU, M, Vedat, "*İzmir örneğinde iç göçün ekonometrik analiz"*, Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Vol.14, No. 1, 2007, ss.121-135.

PETERSEN William," *A General Typology Of Migration*". American Sociological Review, Vol.23, No.3, 1958,ss.256-266.

PERRUCHOUD Richard, "*International Migration Law: Glossary On Migration"*, International Organization for Migration, 2004.

PERRUCHOUD Richard, REDPATH-CROSS Jillyanne," International Migration Law", No. 25: Glossary on migration. *Geneva: International Organization for Migration (IOM)*, 2011.

PEKER, K, "*The Causes And Results Of Internal Migration From Rural Areas: Case Of Eastern Anatolia*", ZEMEDELSKA EKONOMIKA-PRAHA-, Vol. 50, No.10, 2004, ss. 471-476.

PIORE Michael J, "*Notes For A Theory Of Labor Market Stratification*", MIT libraries, Number.4, 1972.

PIORE Michael J," *Birds Of Passage: Migrant Labor And Industrial Societies*", Cambridge: Cambridge Press,1979.

PIRAS Romano, "*A long-run analysis of push and pull factors of internal migration in Italy. Estimation of a qravity model with human capital usinq homoqeneous and heterogeneous approaches*", Papers in Regional Science, Vol.96, No.3, 2017, ss. 571-602.

PISSARIDES Christopher A, WADSWORTH Jonathan, "*Unemployment and the inter-regional mobility of labour*", The Economic Journal, Vol.99, No.397, 1989, ss. 739-755.

RATHA Dilip, MOHAPATRA Sanket, SCHEJA Elina, " *Impact Of Migration On Economic And Social Development: A Review Of Evidence And Emerging İssues"*, The World Bank, 2011.

RANI Surabhi, "*Analysing Lee's Hypotheses Of Migration In The Context Of Malabar Migration: A Case Study Of Taliparamba Block, Kannur District*", International Journal Of Research In Geography,Vol.4, No.1,2018,ss.1-8.

RASOOL F, BOTHA, C, J, BISSCHOFF, C, A," *Push and pull factors in relation to skills shortages in South Africa"*, Journal of Social Sciences, Vol.30, No.1, 2012, ss.11-20.

RAVENSTEIN Ernst Georg,"*The Laws Of Migration*", Journal Of The Statistical Society Of London, Vol.48, No.2,1885,ss.167-235.

RAVENSTEIN Ernst. Georg, "*The Laws Of Migration*", Journal Of The Royal Statistical Society,Vol.52, No.2, 1889, ss.241-305.

RAVLIK Maria, "*Determinants of international migration: a global analysis*", Higher School of Economics Research Paper No. WP BRP 52, 2014, ss. 1-21.

RECHEL Bernd (ed.). *Migration And Health In The European Union*. 1.b., United Kingdom: McGraw-Hill Education , 2011.

ROGERS Andrei, "*A regression analysis of interregional migration in California*", The Review of Economics and Statistics, Vol.49, No.2,1967, ss. 262-267.

SAENZ Raquel Y. "*Globalization, Migration, And National Identity: A Global Perspective On The Role Of Education In Second-Generation Immigrants*", International Journal of Social Science and Humanity,Vol.2, No.3, 2012, ss.191-195.

SAMERS Michael, *Migration (Key Ideas In Geography)*. 1.b.,New York: Routiedge, 2010.

SAMUEL T, J, "*Migration of Canadians to USA: the causes*". International Migration, Vol.7, No.3-4, 1969, ss. 106-116.

SARINAY Yusuf, "*Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)*", T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü, 2011, ss. 352-387.

SCHLEICHER Andreas, *Helping Immigrant Students To Succeed At School–And Beyond*, 2015, https://www.oecd.org/education/Helping-immigrant-students-to-succeed-at-school-and-beyond.pdf ,(21.02.2019).

SHRESTHA Maheshwor, "*Push and pull: A study of international migration from Nepal"*, The World Bank, Policy Research Working Paper 7965, 2017, http://economics.mit.edu/files/11477 ,(03.04.2019).

STOUFFER Samuel A, "*Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance*", American Sociological Review, Vol.5, No.6,1940, ss.845-867.

SPITTEL Michael, *Testing Network Theory Through An Analysis Of Migration From Mexico To The United States*, Master's Thesis, Madison:University of Wisconsin,1998.

SIMMONS James W, "*Changing Migration Patterns In Canada 1966–1971 to 1971–1976*", Canadian Journal of Regional Science, Vol.3, No.2,1980,ss.139-162.

SJAASTAD Larry A, "*The Costs And Returns Of Human Migration*". Journal of political Economy, Vol.70, No.5, Part 2,1962,ss.80-93.

STARK Oded, BLOOM David E, "*The New Economics Of Labor Migration*", The american Economic review, Vol.75, No.2,1985,ss.173-178.

STAHL Charles W, "*Theories Of International Labor Migration: An Overview*", Asian and Pacific Migration Journal, Vol.4, No.2-3,1995,ss. 211-232.

SKELDON Ronald, *Migration And Development: A global perspective*, Routledge, 2014.

SORINEL Cosma, "*Immanuel Wallerstein's World System Theory*", Annals of Faculty of Economics, Vol.1, No.2,2010,ss.220-224.

SUTER Brigitte, "asylum And Mıgratıon In Turkey An Overvıew Of Developments In The Fıeld 1990–2013, MIM Working Paper Series 13:3, 2013.

SULTANA Humera, FATIMA Ambreen, "Factors influencing migration of female workers: a case of Bangladesh", *IZA Journal of Development and Migration*, Vol.7, No.4, 2017, ss. 1-17.

SRISKANDARAJAH Dhananjayan, "*Migration And Development*". A Paper Prepared For The Policy Analysis And Research Programme Of The Global Commission On International Migration. Global Commission on International Migration, September, 2005.

SRIDHAR Kala Seetharam, REDDY, A, Venugopala SRINATH Pavan," *Is it push or pull? Recent evidence from migration in India*", South Asia Network of Economic Research Institutes, No.10-04, 2010, ss. 1-17.

SIYAL Ghamz Ali, KHALID Imran, QAISRANI Ayesha, "Internal Migration and Urbanization: A Case Study from Semi-arid Regions of Pakistan", SDPI March, 2018, https://pdfs.semanticscholar.org/eb2c/8367e3723beb78b5e555246152eb63efb3bc.pdf (03.04.2019).

ŞAHİN Bahar, ÇAĞLAYAN Basri, " *Tarlabaşı Community Center-Field Study Report*", 2006, http://www.tarlabasi.org/docs/raporlar/tarlabasi-field-report-2006.pdf , (02.04.2019).

TANFER Koray, *Internal migration in Turkey: socioeconomic characteristics by destination and type of move 1965-70*, Studies in comparative international development, Vol.18, No. 4, 1983, ss.76-111.

TAYLOR Edward J, "*The New Economics Of Labour Migration And The Role Of Remittances In The Migration Process"*. International migration, Vol.37, No.1,1999, ss. 63-88.

TEŞKİLATI Devlet Planlama, "*Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri*", Ankara: DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Yayınları, 1993.

THET Kyaing, Kyaing, " *Pull and push factors of migration: A case study in the urban Area of Monywa Township, Myanmar*", News from the World of Statistics, Vol.1, No.24, 2014, ss.1-14.

THOMAS Robert N, "*Internal Migration in Latin America; an Analysis of Recent Literature*", Publication Series (Conference of Latin Americanist Geographers). University of Texas Press, Vol.1, 1971, p. 104-118.

TUTAR Hüseyin, ÖZYAKIŞIR Deniz, *TRA2 BÖLGESİNDEN İSTANBUL'A GÖÇ HAREKETLERİNİN NEDENLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA*, Sosyoloji Konferansları, No. 47, 2013, ss. 31-58.

TÜRK Dil Kurumu, Genel Türkçe Sözlük (2019). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c860c30118638.25603084 ,(11.03.2019).

TÜRKİYE İstatistik Kurumu, *" Nüfus İstatistikleri",2019,* http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist (27.05.2019).

TÜRKİYE Büyük Millet Meclisi, "*Genel Kurul Tutanağı 20. Donem 2. Yasama Yılı 112. Birleşim 26 Haziran1997Perşembe",*https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=270&P5=B&page1=9&page2=9, (16.01.2019)

TÜRKİYE Büyük Millet Meclisi, "Göç Ve Uyum Raporu", 26. Dönem 3. Yasama Yılı Mart ,2018.

TODARO Michael P, "*A Model Of Labor Migration And Urban Unemployment In Less Developed Countries"*, The American Economic Review, Vol.59, No.1,1969,ss.138-148.

TOPBAŞ Ferhat, TANRIÖVER Banu, "*TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ AKIMLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: LOWRY HİPOTEZİ"*, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Vol.24, No.1, 2009, ss. 93-104.

THET Kyaing Kyaing, "*Pull And Push Factors Of Migration: A Case Study In The Urban Area Of Monywa Township, Myanmar*", News from the World of Statistics, Vol.1, No.24,2014,ss.1-14.

TURKISH National Police Academy, "*Mass Immigration And Syrians In Turkey*", 1.b1, Ankara: Turkish National Police Academy Press, 2017.

HUYNH TRUONG Huy, WALTER Nonneman," *Push and pull forces and migration in Vietnam*", MRPA Paper No. 39559, 2012, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/39559/1/MPRA_paper_39559.pdf (03.04.2019).

UMHD, Hangi Ülkede Ne Kadar Mülteci Var, 2018. https://www.umhd.org.tr/2018/03/hangi-ulkede-ne-kadar-multeci-var/, (20.02.2019).

UNITED Nations, *Department Of Economic And Social Affairs, Population Division* (2017). International Migration Report 2017: Highlights. http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf , (20.02.2019).

UNITED Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017). *International Migration Policies: Data Booklet* (ST/ESA/ SER.A/395).

UNITED Nations, Toolkit International Migration (2011). http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/others/docs/toolkit_DESA_June%202012.pdf , (11.03.2019).

ÜÇDOĞRUK, ŞENAY, " *İzmir'deki İç Göç Hareketinin Çok Durumlu Logit Teknikle İncelenmesi*", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Vol.17, No.1, 2002, ss. 157-183.

VENEY Cassandra, *Forced Migration In Eastern Africa: Democratization, Structural Adjustment, And Refugees*, İngiltere: Palgrave Macmillan, 2007.

WALLERSTEIN Immanuel Maurice, *The Essential Wallerstein*, New York: New Press, 2000.

WALLERSTEIN Immanuel, *Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş* (Çev. Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy). 3.b., İstanbul: *bgstYayınları*, 2011.

WALKER Jodi-Ann, Aera, Francis, *To stay or to leave? An assessment of the social, economic, and political factors that influence international students when deciding to remain in, or leave Nova Scotia, upon graduation*, (Yüksek Lisans Tezi), Halifax: Saint Mary's University, 2017.

WEBER Dominik, "*Migrant Networks: A Literature Review*", Integration of Immigrants Programme, Massey University, Working Paper, Number 5,2014.

WOLPERT Julian, "*Behavioral Aspects Of The Decision To Migrate*". Papers in Regional Science, Vol.15, No.1, 1965, ss.159-169.

WOLPERT Julian, "*Migration As An Adjustment To Environmental Stress*", Journal of social issues, Vol.22, No.4, 1966, ss.92-102.

WOLFEL Richard L, "*Migration In The New World Order: Structuration Theory And Its Contribution To Explanations Of Migration*", Geography online, Vol.5, No.2, 2005.

WORLD Economic Forum, Migration and Its Impact on Cities,2017, http://www3.weforum.org/docs/Migration_Impact_Cities_report_2017_low.pdf , (21.02.2019).

WICKRAMASINGHE A. A. I. N, WIMALARATANA, Wijitapure, "International Migration And Migration Theories", Social Affairs, Vol.1, No.5, 2016,ss.13-32.

WILLIAMS Lynne S, "*Understanding The Economics Of İmmigration"*, Canberra: Australian Government Publishing Service, 1995.

XIANGJING Meng, "*Analysis of the Push and Pull Factors of Environmental Migration in Sanjiangyuan Area in China*", 2009, Beijing Institute of Population Research, Center for Population and Development Studies, Renmin University of China, P.R. China. No. 59 Retrieved from: http://epc2010.princeton.edu/papers/100193

YAKAR Mustafa, *Türkiye'de İç Göçlerin İlçelere Göre Mekânsal Analizi: 1995: 2000 Dönemi,* Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Vol.9, No.1, 2012, ss. 741-768.

YAMAK Nebiye, YAMAK Rahmi, " *Türkiye'de Gelir Dağılımı ve İç Göç"*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Vol.1, No.1, 1999, ss. 16-28.

YÖNLÜ Kübra Yücel, *Göç Sosyolojisi*, İstanbul: Doğu Kitapevi, 1.b., 2018.

YÜKSEL Serhat, EROĞLU Suat, OZSARI Mustafa, *An Analysis of the Reasons of Internal Migration in Turkey with Logit Method.* Business and Management Horizons, Vol.4, No.2, 2016, ss. 34-45.

ZELINSKY Wilbur, "*The Hypothesis Of The Mobility Transition*", Geographical review, Vol.61, No.2,1971, ss.219-249.

ZENOU Yves, "*Rural–Urban Migration And Unemployment: Theory And Policy Implications*", Journal of Regional Science, Vol.51, No.1, 2011, ss. 65-82.

ZETTER Roger, GRIFFITHS David, SIGONA Nando, "*Immigration, Social Cohesion And Social Capital: What Are The Links?*", Joseph Rowntree Foundation, 2006.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	İBRAHİM ETHEM AKYILDIZ
Tez Adı	GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN E.LEE KURAMI PERSPEKTİFİNDEN YORUMLANMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Enstitü	SOSYAL BİLİMLER
Anabilim Dalı	İKTİSAT
Tez Türü	TEZLİ
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Emin ERTÜRK
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 17.06.2019

İmza :